

Programma invasieve exoten provincie Utrecht – 2019 en 2020

Reuzen- of springbalsemien

Vastgesteld door gedeputeerde staten van Utrecht op 8 januari 2019

Inhoud

Samenvatting.....	4
1. Inleiding en leeswijzer.....	10
2 Maatregelen.....	12
2.1 Typen van maatregelen.....	12
2.2 Werkwijze Artikel-17 soorten (uitroeiing).....	14
2.3 Rosse stekelstaart (19a) en Nijlgans (19b).....	14
2.4 Uitroeibare waterplanten (artikel 19a).....	15
2.5 Beheersing van wijd verspreide invasieve soorten (artikel 19b).....	15
2.6 Gebiedsgerichte aanpak van 19b-soorten.....	16
2.7 Protocol en convenant – Utrechtse soorten.....	16
2.8 Beslisbomen.....	17
2.9 Veldwerkexcursies.....	17
2.10 Aanpak aan de bron.....	17
2.11 Implementatie in eigen organisatie (beheer en uitvoering).....	17
2.12 Niet geprioriteerde, nog niet gevestigde soorten.....	18
2.13 Niet geprioriteerde, reeds gevestigde soorten.....	18
3 Inzet instrumenten.....	20
3.1 Juridische instrumenten.....	20
3.2 Kennismanagement: delen en ontwikkelen van kennis.....	20
3.3 Communicatie / publieke activiteiten.....	21
3.4 Monitoring en evaluatie.....	22
4 Planning.....	24
4.1 Looptijd programma.....	24
4.2 Planning activiteiten.....	24
4.3 Planning maatregelen.....	25
5 Middelen.....	28
5.1 Begroting/kostenraming.....	28
5.2 Geldelijke opdrachten uitroeiingsplicht.....	29
5.3 Provinciale subsidieregeling.....	30
Subsidieregeling 'bevordering biodiversiteit'.....	30
Subsidie voor plannen die samenwerking tussen grondeigenaren bevorderen.....	30
Subsidie voor ondersteunen vrijwilligers.....	31
6 Organisatie.....	32
6.1 Rollen van de provincie.....	32
6.2 Organisatie van stakeholders.....	33
6.3 Uitgangspunt voor wie doet wat?.....	35
7 Voorgeschiedenis.....	38
7.1 Aanleiding tot de exotenverordening.....	38
7.2 Decentralisatie.....	39

7.3	Rollen en verantwoordelijkheden.....	39
8	Europees en landelijk kader.....	40
8.1	Europese regelgeving.....	40
8.2	Landelijke uitwerking.....	41
	Ministeriële regeling.....	41
	Landelijk masterplan.....	42
9	Utrechtse prioritering en uitwerking.....	44
9.1	Uitgangspunten.....	44
9.2	Utrechtse lijst.....	44
9.3	Participatief proces van totstandkoming en uitvoering.....	45
9.4	Prioritering van soorten.....	45
9.5	Toelichting op de prioritering.....	47
9.6	Stand van zaken andere provincies.....	48
Bijlage 1	Soorten Europese exoten-verordening en voorlopige strategie.....	49
Bijlage 2	Stakeholders Platform invasieve exoten en andere betrokken partijen.....	52
Bijlage 3	Stroomschema art. 17 soorten.....	54
Bijlage 4	Factsheets geprioriteerde soorten.....	55
	Artikel 17 soorten.....	55
	Aziatische hoornaar.....	55
	Artikel 19a-soorten.....	56
	Rosse stekelstaart.....	56
	Moeraslantaarn, Kleine waterteunisbloem en Verspreidbladige waterpest.....	58
	Artikel 19b -soorten.....	58
	Nijlgans.....	58
	Uitheemse soorten rivierkreeften.....	59
	Reuzenberenklauw.....	62
	Reuzen- of Springbalsemien.....	64
	Grote waternavel.....	66
	Waterwaaier/Cabomba.....	68
	Ongelijkbladig vederkruid.....	70
	Soorten op de 'Utrechtse lijst'.....	71
	Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft.....	71
	Aziatische duizendknopen.....	71
	Watercrassula.....	75
Bijlage 5	Begrippenkader en afkortingen.....	78
Bijlage 6	Literatuurverwijzingen (excl. regelgeving).....	81

Samenvatting

Per 1 januari 2018 zijn (Gedeputeerde Staten van) provincies verantwoordelijk voor de bestrijding van het merendeel van de door de minister aangewezen invasieve soorten. Dit past binnen de afspraken die het Rijk en de provincies hierover hebben vastgelegd in het Bestuursakkoord Natuur (2011) en het Natuurpact (2013). Met de decentralisatie van het natuurbeleid lag het voor de hand om ook de bestrijding van invasieve exoten bij de provincies onder te brengen.

Welke invasieve exoten?

De minister van LNV heeft inmiddels 49 invasieve soorten aangewezen. Dit zijn ook de soorten die door de Europese Commissie op grond van de Europese Exotenverordening zijn aangewezen. De minister kan ook andere soorten aanwijzen, maar dat is tot op heden niet gebeurd. Niet alle aangewezen soorten komen binnen de provincie Utrecht voor. Samen met betrokken organisaties ('stakeholders', ambtelijk vertegenwoordigd in het Platform Invasieve Exoten provincie Utrecht) is op grond van de beschikbare informatie een keuze gemaakt van soorten die voorkomen in de provincie Utrecht en die nu al schade veroorzaken of dreigen dat te gaan doen. Daarnaast mogen provincies ook soorten die niet door de minister zijn aangewezen als invasieve exoot aanwijzen, mits daaraan een risicobeoordeling ten grondslag ligt. PS en GS hebben aangegeven dat zij de Japanse duizendknoop willen bestrijden. Voor overige soorten wachten zij het advies van het Platform af. Het Platform heeft geadviseerd ook de andere twee invasieve soorten Aziatische duizendknopen, de Watercrassula en de Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft op de Utrechtse lijst te plaatsen.

Welke invasieve soorten zijn uitgezonderd?

Bestrijding van de soorten van de Europese lijst die vallen onder de Visserijwet 1963 of waarvan de bestrijding valt onder de Waterwet (Beverrat) vallen niet onder de verantwoordelijkheid van de provincies. Bestrijding van de Beverrat ligt bij de waterschappen, omdat die krachtens de Waterwet gehouden zijn tot het zo goed mogelijk zorgdragen voor het voorkomen van schade aan waterstaatswerken veroorzaakt door deze soort. Bestrijding van soorten die vallen onder de Visserijwet – waaronder drie Amerikaanse rivierkreeftsoorten en de Chinese wolhandkrab - blijft een verantwoordelijkheid van het Rijk.

Wat moet er gebeuren?

De verplichtingen die voortvloeien uit de Europese Exotenverordening zijn door de Focusgroep Beheer (bestaande uit vertegenwoordigers van provincies, EZ, NVWA, RWS, UvW, VBN en Natuurmonumenten) op landelijk niveau vertaald naar drie strategieën voor de aanpak van invasieve exoten:

- 1. Voorbereid zijn op directe actie: soorten ex art. 17 EU-Exotenverordening*
Een strategie voor soorten die nog niet in ons land gevestigd zijn. Provincies nemen (na signalering en advisering door de NVWA) direct maatregelen om tot snelle uitroeiing in een vroeg stadium te komen. Een algemeen draaiboek wie in actie moet komen en met welke procedure is al opgenomen in het Landelijk Masterplan. Zo gauw duidelijk is dat de desbetreffende soort 'spoedig verwacht kan worden in de provincie' zal een soortspecifiek draaiboek worden opgesteld op basis van reeds opgedane ervaringen elders (in binnen- of buitenland).
- 2. Uitroeien: soorten ex art. 19a EU – Exotenverordening*
Een strategie voor soorten die aanwezig zijn maar beperkt verspreid. Provincies nemen hierbij het initiatief en maken afspraken met stakeholders over uitroeiing van deze soorten. Het is van belang om deze categorie snel op te pakken, om verdere verspreiding zoveel mogelijk te voorkomen.

3. *Beheersen: soorten ex art. 19b EU - Exotenverordening*

Een strategie voor al gevestigde en wijd verspreide soorten. Provincies bepalen eerst het ambitieniveau om tot een keuze van beheersmaatregelen te komen. Bij de aanpak van deze soorten heeft de provincie een grotere mate van beleidsvrijheid dan bij de eerste 2 strategieën. Van deze categorie is vooral de bestrijding van bepaalde waterplanten problematisch.

Het bovenstaande resulteert in de volgende tabel 'aan te pakken invasieve exoten en te nemen (wettelijke verplichte) maatregelen':

Categorie	Status	Geprioriteerde soort (zeker aanpakken)	Type maatregel
Nog niet gevestigd in Nederland	Unielijst/ Art. 17 exotenverordening	Aziatische hoornaar	Uitroeingsmaatregelen i.g.v. vestigingspoging Wettelijk verplicht => geen beleidsvrijheid
Gevestigd maar niet wijd verspreid	Unielijst/ Art. 19a exotenverordening	Rosse stekelstaart (eend) Kleine waterteunisbloem Moeraslantaarn Verspreidbladige waterpest	Uitroeingsmaatregelen Wettelijk verplicht/ landelijke ambitie (IPO-Masterplan) => geen beleidsvrijheid
Wijd verspreid	Unielijst/ Art. 19b exotenverordening	Nijlgans Uitheemse rivierkreeften; Reuzenbereklaauw; Reuzen- of Springbalsemien; Grote waternavel Ongelijkbladig vederkruid Waterwaaier of Cabomba.	Beheersmaatregelen Wettelijk verplicht, m.u.v. de uitheemse rivierkreeften (= Rijk) => wel beleidsvrijheid. Uitheemse rivierkreeften: wèl actie o.g.v. Utrechts beleid (biodiversiteitsbelang)
	Utrechtse lijst (voorstel; deze soorten staan niet op de Unielijst)	Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft; Aziatische duizendknopen; Watercrassula	Beheersmaatregelen Niet wettelijk verplicht. Op basis van huidige informatie: wel actie o.g.v. Utrechts beleid (biodiversiteitsbelang)

De Nijlgans en Rosse stekelstaart worden reeds door de provincie Utrecht bestreden op grond van een opdracht aan de FBE Utrecht.

Hoewel bestrijding van uitheemse rivierkreeften (m.u.v. de Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft) een verantwoordelijkheid blijven van het Rijk hebben de Utrechtse waterschappen laten weten dat de thans geldende 'maatregel' niet voldoet. De provincie Utrecht kan een bemiddelende rol spelen om de effectiviteit van bestrijding van die soorten te verbeteren, mede omdat zij plaatselijk ook een bedreiging zijn voor de biodiversiteit.

Wie doet wat?

De provincie is verantwoordelijk voor de bestrijding van alle invasieve exoten die door de

minister zijn aangewezen. Voor de in de tabel hiervoor opgenomen artikel 17 en 19a-soorten heeft zij daarbij geen beleidsvrijheid. Zodra een soort is gesignaleerd dient zij direct tot uitroeiing over te gaan en de kosten komen daarbij geheel voor haar rekening. Dat geldt ook voor de waterplantsoorten.

Voor de 19b – soorten is de provincie ook verantwoordelijk jegens de minister, maar is er wel meer ruimte om te prioriteren, het ambitieniveau te bepalen en keuzes te maken. De provincie heeft – als één van de stakeholders – vooral belang bij een gezonde en robuuste biodiversiteit binnen de provincie. Het gaat hierbij om de biodiversiteit die aanwezig is binnen Natura 2000-gebieden, KRW-oppervlaktewaterlichamen, in het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en in alle leefgebieden van de aandachtsoorten uit de Natuurvisie (inclusief rode lijstsoorten). Hoewel de Europese Exotenverordening ook andere belangen noemt (menselijke gezondheid en economie) dient de verordening vooral het biodiversiteitsbelang (art. 1 Exotenverordening). Dat is ook de reden om de bestrijding van invasieve exoten aan de provincies over te dragen.

Bij de verdeling van de taken en de daarmee gepaard gaande kosten heeft het bovenstaande tot het uitgangspunt geleid dat in die gevallen waarbij bestrijding van wijd verspreide exoten samenvalt met een publieke taak van een andere overheid dan de provincie, het initiatief en de verantwoordelijkheid voor het nemen van maatregelen naar de mening van de provincie bij het betreffende bestuursorgaan ligt. De daarmee samenhangende kosten komen primair voor diens rekening. Dit sluit een bijdrage van de provincie in de kosten op voorhand niet uit, mits er (ook) een biodiversiteitsbelang in het geding is. Het provinciale biodiversiteitsbelang ligt vooral in de hiertoe aangewezen Natura 2000-gebieden, de wezenlijke kenmerken en waarden van het Natuurnetwerk Nederland, de oppervlaktewaterlichamen van de KRW en/of de leefgebieden van de aandachtsoorten die in de Natuurvisie en het supplement biodiversiteit benoemd zijn (inclusief rode lijstsoorten). Hetzelfde uitgangspunt en dezelfde aanpak gelden voor de exoten die op de Utrechtse lijst staan, dus ook voor de Japanse duizendknoop.

Als verantwoordelijk bestuursorgaan voor de bestrijding van alle door de minister aangewezen soorten neemt de provincie de coördinerende taak op zich. Er zijn vele partijen (publiek en privaat) betrokken bij de bestrijding van invasieve exoten. Die partijen nemen nu al maatregelen, maar het overzicht ontbreekt. Bovendien kan het zijn dat maatregelen niet tot het gewenste resultaat leiden, omdat anderen die maatregelen niet nemen en de exoot vroeg of laat toch weer de kans krijgt zich te verspreiden. Met een gecoördineerde aanpak en een stimulerende rol kan de provincie dat in betere banen leiden. Daarnaast faciliteert de voorgestelde organisatiestructuur (met als spil het Platform Invasieve Exoten) het bijeenbrengen van de tot nu toe versnipperde kennis en de gezamenlijke ontwikkeling van nieuwe kennis. Dat betreft zowel de kennis over en ervaring met bestrijdingsmethoden als ook de kennis waar de invasieve exoten zitten en welke risico's zij met zich brengen op de betreffende locatie. Tevens kan de provincie de rol van centraal aanspreekpunt van de provincie voor andere provincies en landelijke organisaties (LNV, NVWA, IPO) vervullen. Met gebruikmaking van juridische (bijv. een provinciale verordening) en/of financiële incentives (bijv. subsidies) kan de provincie de juiste richting wijzen en de effectiviteit van de bestrijding verbeteren. Dit vergt een lange adem. Invasieve exoten zijn hardnekkig.

Als verantwoordelijk bestuursorgaan is de provincie ook verplicht om iedere 6 jaar verslag uit te brengen van de genomen maatregelen aan de minister van LNV, te beginnen per 1 juni 2019. De provinciale rapportages vormen de basis van de rapportageplicht van de minister aan de Europese Commissie.

Wat kost het?

De overdracht van de verantwoordelijkheid van de bestrijding van invasieve exoten van Rijk naar provincies gaat niet gepaard met extra financiële middelen van het Rijk. Onderdeel van de bestaande afspraken tussen Rijk en provincies is dat wanneer de kosten voor bestrijding van invasieve exoten sterk stijgen en redelijkerwijs niet zijn op te vangen, Rijk en provincies de consequenties daarvan met elkaar zullen bespreken. Daarom zullen de provincies relevante financiële gegevens verzamelen zodat een beeld kan worden gevormd van de ontwikkeling van de kosten die met de nieuwe taken gepaard gaan. Op basis van deze gegevens zal de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vanaf 2019 in ieder geval elke drie jaar een beknopte financiële evaluatie van het gevoerde beleid opstellen, op basis van de gegevens van de provincies.

Zowel op landelijk niveau als op provinciaal niveau is nog niet precies bekend wat de invasieve exotenbestrijding gaat kosten, omdat een aantal factoren die de hoogte van de kosten beïnvloedt nog onduidelijk is. Dat is de reden waarom de looptijd van dit eerste programma maar 2 jaar bedraagt. Na die 2 jaar zal meer duidelijk zijn, onder meer door het inventariseren waar de in de tabel genoemde exoten van categorie 19b zich precies bevinden en welke risico's zij met zich brengen. De kosten van uitroeingsmaatregelen voor art. 17 soorten is niet in te schatten, omdat niet duidelijk is of de soorten zich binnen de provincie Utrecht zullen vestigen en als ze dat doen, waar ze zich bevinden en hoe vaak maatregelen getroffen moeten worden om ze uit te roeien. Daarover zal eerst duidelijkheid moeten komen alvorens tot het nemen van uitroeingsmaatregelen te kunnen overgaan. Ook de kosten van uitroeiing van de 19a soorten zijn op dit moment niet precies in te schatten.

In het onderstaande is op grond van wel beschikbare informatie een zo goed mogelijke schatting van de kosten opgenomen.

Opgaven Programma Invasieve exoten 2019-2020 (Pie). Onderdeel van: Programma landelijk gebied, 2.2. Hoofddoel beschermen, verbeteren, bewaken en kwaliteit natuur en landschap, 2.2.3 vergunningen en populatiebeheer.	Kosten/ jaar in €	
	Module	Totaal
<i>Module 1: Verplicht uitvoeren geen beleidsvrijheid (uitroeien)</i>		
Artikel 17 Soorten (nog niet gevestigd, direct ingrijpen)	50.000	
Artikel 19a. Soorten (gevestigd, niet wijdverspreid)	185.000	
Subtotaal	235.000	235.000
<i>Module 2: Verplicht uitvoeren wel beleidsvrijheid (beheersmaatregelen)</i>		
Artikel 19b Soorten gevestigd en wijdverspreid	325.000	
Onderzoek naar beste aanpak bestrijding wijdverspreide soorten	100.000	
Subtotaal	425.000	660.000
<i>Module 3: Niet verplicht uitvoeren, de Utrechtse lijstsoorten (beheersmaatregelen)</i>		
Aziatische duizendknopen	200.000	
Watercrassula	150.000	
Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft	PM	
Subtotaal	350.000	1.010.000
Subtotaal uitvoerings- en onderzoekskosten		1.010.000
Vaste Programmakosten		
Programmasturing en uitwerking plan van aanpak voor 1-10-2020 Projectleider en ecoloog		200.000
Onvoorzien		50.000
TOTAAL		1.260.000

Planning

Eerste tranche: 1 januari – 1 juli 2019

Na vaststelling van het programma door GS gaan we van start met het uitvoeren van de organisatorische maatregelen met het doel om zo snel mogelijk overzicht te krijgen van hetgeen thans reeds door de stakeholders aan invasieve exotenbestrijding binnen de provincie gebeurt. Dit is ook nodig om de eerste rapportage, inclusief een kostenraming, tijdig bij de minister in te dienen (uiterlijk 1 juni 2019). Deze activiteiten zullen door de provincie worden voorbereid en in het Platform Invasieve Exoten worden besproken.

Na de inventarisatie van de bestaande activiteiten op het gebied van bestrijding van de wijd verspreide invasieve exoten (19b-soorten en soorten van de Utrechtse lijst) kan worden vastgesteld wat er nog niet gebeurt, maar wel moet gebeuren en hoe dat zo effectief mogelijk te organiseren. Gelijktijdig met het inventariseren en zo mogelijk al coördineren zal gewerkt worden aan een verordening ten behoeve van de bestrijding van de Aziatische duizendknoop en een subsidieregeling voor art. 19b-soorten. Rond medio 2019 wordt het landelijk protocol Japanse duizendknoop verwacht. Dit kan ook gevolgen hebben voor de Utrechtse aanpak.

De implementatie van het 'exootbewust handelen' binnen de eigen uitvoeringsorganisatie zal gedurende het eerste halfjaar aandacht krijgen.

Voor artikel 17 en 19a diersoorten (Aziatische hoornaar en Rosse stekelstaart; directe uitroeiing) zal door provincie worden nagegaan of de thans toegepaste bestrijdingswijzen voldoen. Hetzelfde geldt voor de Nijlgans (19b-soort) die thans reeds op grond van een opdracht bestreden wordt. De bestrijding van de waterplantensoorten, die vallen onder art. 19a, zal ter hand worden genomen in samenwerking met de waterschappen.

Na oprichting van de werkgroep Voorlichting en Communicatie zal een communicatieplan worden opgesteld waarbij voorlichting geven aan en het betrekken van burgers bij de bestrijding van invasieve exoten ruim aandacht zal krijgen. Ook de oprichting en bemensing van de overige 3 werkgroepen met deskundigen, die onder het Platform functioneren, zal in dit halfjaar tot stand worden gebracht.

Tweede tranche: 1 juli – 31 december 2019

De 4 werkgroepen met deskundigen kunnen aan de gang. Daarbij gaat het onder meer om het vaststellen waar bestrijding van wijd verspreide invasieve exoten plaats moet vinden en welke methoden daarvoor beschikbaar zijn. De eerste onderzoeken naar ontbrekende kennis zullen zijn afgerond. Eventueel noodzakelijk vervolgonderzoek zal in deze periode worden uitgevoerd of uitbesteed. Eind 2019 is het overzicht van te nemen maatregelen en wie daarvoor aan de lat staat gereed. De uitvoeringspraktijk zal zo spoedig mogelijk dit overzicht volgen en ervaringen daarmee met de andere stakeholders in het Platform delen.

Het monitoringsysteem zal ontwikkeld zijn, alsmede een toolkit en andere ondersteuningsmiddelen voor voorlichting aan en het betrekken van burgers.

Derde tranche: 2020

Eventuele hiaten in kennis worden verder aangevuld. Kosten van te nemen maatregelen en verdeling daarvan over de betrokken partijen wordt nader geconcretiseerd en ter kennisneming aan de minister van LNV gezonden. Maatregelen worden conform de afspraken binnen het Platform uitgevoerd en de resultaten daarvan gemonitord en geëvalueerd. Deze informatie vormt de input voor het volgende programma, dat vanaf medio

2020 zal worden opgesteld voor de jaren 2021 tot en met 2024 en uiterlijk december 2020 ter vaststelling aan GS wordt voorgelegd.

1. Inleiding en leeswijzer

In toenemende mate krijgen we in onze provincie te maken met soorten die hier van nature niet thuishoren, meestal aangeduid als 'uitheemse soorten' of 'exoten'. Een aantal van deze soorten blijkt zich hier in het wild te kunnen vestigen en voor problemen te zorgen. Het gaat dan met name om soorten die zich snel vermenigvuldigen en verspreiden en in Nederland geen natuurlijke vijanden hebben. In dat geval spreken we van 'invasieve exoten'. Deze exoten kunnen inheemse soorten verdringen of op een andere manier de omgeving voor deze soorten ongeschikt maken. Daarmee vormen deze invasieve exoten een gevaar voor onze biodiversiteit. Dit gevaar is op Europees niveau als een gezamenlijk probleem onderkend. Om de verspreiding van invasieve exoten een halt toe te roepen is er daarom een EU-verordening tot stand gekomen die de lidstaten verplicht om maatregelen te treffen voor soorten die zijn aangewezen op de zogenaamde Unielijst. Het Rijk heeft vervolgens een deel van deze taken overgedragen aan de provincie.

Daarnaast zijn er invasieve soorten die niet op de Unielijst staan¹. Voor nader te bepalen soorten hebben de provinciale staten eerder aangegeven een aanvullende lijst van provinciale prioritaire soorten te willen opstellen, met het doel deze te bestrijden of te beheersen². Provinciale staten hebben GS verzocht in ieder geval drie plantensoorten, gezamenlijk aangeduid als 'Aziatische duizendknopen', op deze lijst te plaatsen.

In dit programma is de Utrechtse aanpak van invasieve exoten nader uitgewerkt. Het beschrijft hoe wij samen met andere partijen de bestrijding en/of beheersing van invasieve exoten gaan aanpakken en welke prioriteiten we daarbij stellen.

Eens in de zes jaar dient de provincie aan de Minister van LNV te rapporteren over de uitvoering van maatregelen ter bestrijding van invasieve exoten, te beginnen uiterlijk 1 juni 2019. De Minister rapporteert vervolgens aan de EU. Het zou zodoende in de lijn liggen een programma invasieve exoten 2019 – 2024 (voor zes jaar) te gaan opstellen, maar gezien het merendeels nog 'onontgonnen beleidsterrein' waarop de provincie zich nu gaat begeven, is besloten te beginnen met een programma 2019 – 2020. Uitzoekwerk, ervaringen en voortschrijdende inzichten uit de eerste twee jaar kunnen zo successievelijk verwerkt worden in een (meer definitief) programma 2021-2024, met minder onzekerheden. Voor sommige soorten invasieve exoten zijn er namelijk nog veel 'open eindjes' die eerst uitgezocht en afgestemd moeten worden alvorens er tot bestrijding kan worden overgegaan. Dit kan zowel het juiste type maatregelen betreffen als de verdeling 'wie doet wat'.

Onderhavig programma kent zodoende drie 'sporen' van maatregelen c.q. acties ten aanzien van de invasieve exoten:

1. Uitroeiingsmaatregelen voor beperkt verspreide of nog niet gevestigde soorten die direct door de provincie uitgevoerd kunnen worden en waarvoor de provincie 100% verantwoordelijk is (ook financieel).
2. Beheersmaatregelen van wijd verspreide, niet meer uitroeibare invasieve exoten die gezamenlijk met stakeholders uitgevoerd moeten worden. Hieraan voorafgaand moeten (randvoorwaardelijk) per soort eerst de omvang van het probleem, de aard en ambitie van benodigde maatregelen en vooral de verdeling van taken en kosten (co-financiering) met de stakeholders nader uitgezocht en afgestemd worden (zie ook spoor 3).
3. De uitzoek- en afstemacties om genoemde beheersmaatregelen uit het tweede spoor daadwerkelijk te kunnen uitvoeren. De provincie heeft hierin een coördinerende rol.

1 Dat komt omdat de aanwijzing in fases gaat en een soort pas wordt aangewezen na een gedegen (wetenschappelijk onderbouwde) risicobeoordeling

2 Motie 52 'Invasieve Exoten' d.d. 9 juli 2018 in het kader van de bespreking van het statenvoorstel PS2018PS5, 'Kadernota 2019-2022 en Voorjaarsnota 2018'.

Het is niet zo dat bovengenoemd uitzoek- en afstemwerk (spoor 3) twee jaar zal gaan duren. Integendeel: genoemde beheersmaatregelen dienen bij voorkeur nog in het groei- en bloeiseizoen van 2019 van start te gaan. Op basis van wat thans bekend is over de kosten van die beheersmaatregelen, is in dit programma het voorlopige aandeel van de provincie daarin zo goed als mogelijk begroot. De daadwerkelijke in de komende twee jaar te maken kosten en het aandeel van de provincie daarin dienen mede als input voor het programma 2021 – 2024, waarbij de thans begrote jaarlijkse bedragen kunnen worden bijgesteld.

Bij de aanpak van de wijd verspreide, niet meer uitroeibare soorten, heeft de provincie een grotere mate van beleidsvrijheid dan bij de nog niet gevestigde en beperkt verspreide, nog uitroeibare soorten. Er mag geprioriteerd worden. Omdat de Europese exotenverordening primair bedoeld is om schade aan de biodiversiteit te voorkomen, is het uitgangspunt dat de provincie voorlopig alleen zal bijdragen aan de kosten van beheersmaatregelen ter bestrijding van wijd verspreide invasieve exoten, indien er (ook) een biodiversiteitsbelang in het geding is. Daar waar bestrijding van wijd verspreide exoten samenvalt met een publieke taak van een andere overheid dan de provincie, ligt het initiatief en de verantwoordelijkheid naar de mening van de provincie bij het betreffende bestuursorgaan en komen de met de bestrijding samenhangende kosten primair voor diens rekening. Dit sluit een bijdrage van de provincie in de kosten op voorhand niet uit, mits er (ook) een biodiversiteitsbelang in het geding is. Het provinciale biodiversiteitsbelang ligt vooral in de aangewezen soorten en habitattypen van Natura 2000-gebieden, de wezenlijke kenmerken en waarden van het Natuurnetwerk Nederland, de biologische kwaliteitselementen van KRW-oppervlaktewaterlichamen en/of de aandachtsoorten en hun leefgebieden die in de Natuurvisie en het supplement Biodiversiteit benoemd zijn (inclusief rode lijst-soorten).

Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat met dit programma niet wordt beoogd om andere bij de bestrijding van invasieve exoten binnen de provincie Utrecht betrokken partijen (hierna ook aangeduid met 'stakeholders') juridisch of bestuurlijk te binden. Wel zijn concepten van dit programma ter commentaar voorgelegd aan de stakeholders; om in ieder geval draagvlak te verwerven voor (de opmaat naar) een gezamenlijke aanpak. Gedurende de looptijd van dit programma en/of volgende programma's zullen op basis van deels nog te verzamelen informatie en – indien en voor zover noodzakelijk en/of gewenst – aparte (bestuurlijke) afspraken worden gemaakt, zo nodig voorzien van een kostenverdeling. Dit uitvoeringsprogramma wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Utrecht als eerstverantwoordelijke voor de bestrijding van de door de minister van LNV aangewezen invasieve exoten. Alle taken voor de provincie zijn in dit programma benoemd en - voor zover mogelijk - uitgewerkt.

In de hoofdstukken 2 en 3 worden respectievelijk de benodigde maatregelen en inzet van bepaalde instrumenten beschreven. In de hoofdstukken 4 en 5 zijn respectievelijk de planning en benodigde middelen (kostenramingen) opgenomen. De daaropvolgende hoofdstukken bevatten de nodige achtergrondinformatie, dat wil zeggen de kaders die gehanteerd zijn en de keuzes die gemaakt zijn om tot het pakket van maatregelen en instrumenten te komen. Bijlage 1 bevat een lijst van alle aangewezen soorten onder de exotenverordening waarvan de verantwoordelijkheid voor de bestrijding en beheersing door het Rijk zijn overgedragen aan de provincies. Bijlage 2 bevat een lijst van alle betrokken stakeholders in het Platform invasieve exoten van de provincie Utrecht. Bijlage 3 bevat een stroomschema voor een beheersplan als een invasieve exoot zich binnen de provincie dreigt te gaan vestigen. Bijlage 4 bevat factsheets met daarin een beschrijving van de schadelijke effecten, de voortgang en de knelpunten alsmede de benodigde acties en maatregelen per geprioriteerde soort. In bijlage 5 zijn het begrippenkader en (veel) gebruikte afkortingen opgenomen. Bijlage 6 tenslotte bevat een overzicht van eerder tot stand gekomen (beleids-) stukken die ten grondslag liggen aan dit programma. De planning zal na vaststelling van het programma met de stakeholders nader worden afgestemd, voor zover het gezamenlijke actiepunten betreft.

2 Maatregelen

2.1 Typen van maatregelen

In paragraaf 9.4 zijn de soorten geprioriteerd die bij voorkeur als eerste 'aangepakt' gaan worden in de uitroeiing en beheersing van invasieve exoten. Deze selectie is vooral gebaseerd op een 'peiling' tijdens de eerste bijeenkomst van het Platform invasieve exoten (september 2018). Behalve de Aziatische hoornaar scoorden hierbij vooral invasieve soorten hoog die wijd verspreid en niet meer volledig uitroeibaar zijn (maar wel 'beheersbaar'). Deze lijst van geprioriteerde soorten is aangevuld met (vier) soorten die nog niet wijd verspreid zijn binnen de provincie Utrecht en waarvoor de provincie een wettelijke verplichting heeft om uitroeiingsmaatregelen te nemen. Zie onderstaand overzicht:

Kader 2.1 *Aan te pakken invasieve soorten*

Categorie	Status	Geprioriteerde soort (bij voorkeur aanpakken)	Type maatregel
Nog niet gevestigd in Nederland	Unielijst/ Art. 17 exotenverordening	Aziatische hoornaar	Uitroeiingsmaatregelen i.g.v. vestigingspoging
Gevestigd maar niet wijd verspreid	Unielijst/ Art. 19a exotenverordening	Rosse stekelstaart (eend) Kleine waterteunisbloem Moeraslantaarn Verspreidbladige waterpest	Uitroeiingsmaatregelen
Wijd verspreid	Unielijst/ Art. 19b exotenverordening	Nijlgans Uitheimse rivierkreeften ³ ; Reuzenbereklauw; Reuzen- of Springbalsemien; Grote waternavel Ongelijkbladig vederkruid Waterwaaier of Cabomba.	Beheersmaatregelen
	Utrechtse lijst (voorstel; soorten staan niet op de Unielijst)	Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft ⁴ Aziatische duizendknopen; Watercrassula	Beheersmaatregelen

De 'Unielijst' bevat de door de EU aangewezen invasieve soorten die de lidstaten dienen te bestrijden. De genoemde artikelnummers (17 en 19) verwijzen naar wetsartikelen uit de EU-Exotenverordening die corresponderen met de in kolom 1 genoemde categorieën. Het onderscheid in '19a' en '19b' (oftewel 'beperkt verspreid' en 'wijd verspreid') is een praktisch onderscheid uit het 'Masterplan uitroeiing en beheersing Unielijstsoorten' dat als handreiking voor de provincies is opgesteld door het Rijk en het IPO. Voor meer uitleg wordt verwezen naar hoofdstuk 8 en het begrippenkader in bijlage 5.

³ Voor de bestrijding van deze soorten is het Ministerie van LNV primair verantwoordelijk. Dit betekent niet dat de provincie Utrecht in de bestrijding geen rol van betekenis zal spelen; juist vanwege biodiversiteitsbelangen (Natura 2000-doelen, natuurontwikkeling etc.) wordt er financieel bijgedragen aan bestrijdingsonderzoek.

⁴ Staat niet op de Unielijst; komt wijd verspreid voor in de Vijfheerenlanden.

Voor de aanpak van invasieve exoten van de Unielijst en de provinciale invasieve exoten (Utrechtse lijst) zijn uiteenlopende maatregelen te nemen. Maatregelen per (geprioriteerde) soort zijn opgenomen in bijlage 4. Deze bijlage bevat factsheets per soort waarin onder andere informatie over de schadelijke effecten (voor biodiversiteit en overig), de voortgang en knelpunten bij de bestrijding en het landelijk ambitieniveau zijn opgenomen. In dit hoofdstuk worden de meer algemene maatregelen behandeld, geclusterd per type maatregel. De planning van de maatregelen is in paragraaf 4.3 opgenomen met een indicatie van de betrokken partijen.

Er is een duidelijk onderscheid te maken tussen maatregelen die bedoeld zijn voor soorten die beperkt verspreid zijn en soorten die wijdverspreid zijn. Onder 'maatregelen' wordt verstaan: alle benodigde acties die rechtstreeks bijdragen aan de uitroeiing van een invasieve soort dan wel aan de afname van de verspreiding en van de schadelijke effecten van een invasieve soort. Voor de uitvoering van veel soortgerichte maatregelen geldt als randvoorwaarde dat eerst uitgezocht moet worden waar de desbetreffende invasieve soort precies voorkomt. Dit kan via de NDFP (Nationale databank flora en fauna) en navraag bij de verschillende stakeholders.

Bij de soorten die beperkt verspreid zijn, zal de aanpak zijn gericht op uitroeiing. Dit geldt voor artikel 17-soorten (nog niet gevestigd in Nederland), maar ook voor soorten die zich wel in Nederland maar nog niet of zeer sporadisch in de provincie Utrecht hebben gevestigd (artikel 19a-soorten). Voor de soorten die onder artikel 17 van de Exotenverordening vallen heeft de provincie bij de uitroeiing het voortouw. Hetzelfde geldt voor artikel 19 soorten van de categorie 'nog uitroeibaar' (a). De wijze waarop staat vermeld in paragraaf 2.2.

Het huidige beleid ten aanzien van de Rosse stekelstaart wordt voortgezet, d.w.z. dat deze beperkt verspreide soort zal worden bestreden op grond van een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb (aan de Faunabeheereenheid Utrecht, zie paragraaf 2.3). Voor de overige beperkt verspreide soorten (waterplanten) zal de provincie opdracht tot uitroeiing aan derden geven (zie paragraaf 2.4).

Voor soorten die wijdverspreid zijn is het van belang dat deze soorten lokaal worden bestreden, verdere verspreiding wordt voorkomen, schade wordt beperkt of een combinatie hiervan (zie paragraaf 2.5). Grondeigenaren en beheerders zijn hiervoor in de eerste plaats zelf verantwoordelijk. Om de aanpak te stimuleren in gebieden waar invasieve exoten een bedreiging zijn voor de biodiversiteit en waarvoor de provincie een verantwoordelijkheid draagt, namelijk in Natura 2000-gebieden, KRW-oppervlaktewaterlichamen, het NNN en leefgebieden van aandachtsoorten, wordt een subsidieregeling als instrument ingesteld (zie paragraaf 5.3)

Er is een grote behoefte aan meer samenwerking tussen verschillende organisaties en overheden op regionaal niveau. Dit geldt met name voor de wijdverbreide soorten en in het bijzonder de Japanse duizendknoop. Bestrijding van invasieve soorten helpt alleen als de burens meewerken, zo veel mogelijk op dezelfde manier en met hetzelfde doel. Voor een afgebakend gebied, het grondgebied van een of meerdere gemeenten of een stroomgebied kan voor een of meerdere exoten (mogelijk met subsidie) een plan van aanpak worden opgesteld ('gebiedsgerichte aanpak'; zie paragraaf 2.6).

Grote stappen kunnen worden gemaakt als aannemers, grondverwerkingsbedrijven, loonbedrijven en hoveniersbedrijven gaan werken met een (landelijk) protocol om de verspreiding van de Aziatische duizendknopen tegen te gaan en opdrachtgevers voor grond- en maaiwerkzaamheden dit protocol op laten nemen in bestekken en onderhoudscontracten (paragraaf 2.7). Voor enkele soorten helpt een beslisboom de grondeigenaar te bepalen of, en, zo ja, op welke wijze, de bestrijding moet plaatsvinden (paragraaf 2.8). Om de uitwisseling van praktische kennis van bestrijding en beheersing te bevorderen, zullen

veldwerkexcursies voor de Aziatische duizendknopen en Reuzenbereklaauw worden georganiseerd (paragraaf 2.9)

In paragraaf 2.10 worden maatregelen voor aanpak 'aan de bron' voorgesteld, voor zover die niet worden uitgevoerd door het Ministerie van LNV en de NVWA. Het Rijk is namelijk primair verantwoordelijk voor handhaving en afstemming met de handel in plant- en diersoorten.

In paragraaf 2.11 zijn acties benoemd om de maatregelen uit dit programma te implementeren in de eigen organisatie van de provincie als het om bermbeheer langs provinciale wegen, natuurontwikkeling en/of ruimtelijke ontwikkelingen in opdracht van de provincie gaat.

In paragraaf 2.12 zijn acties benoemd voor de niet-geprioriteerde soorten.

2.2 Werkwijze Artikel-17 soorten (uitroeiing)

Voor de soorten die onder artikel 17 Exotenverordening vallen heeft de provincie bij de uitroeiing het voortouw. Zij benadert de terreineigenaren om uitroeiingsmaatregelen te treffen of geven een derde partij opdracht dat te doen. Kosten hiervoor zullen, als deze niet passen bij het reguliere beheer van de eigenaar, door de provincie worden gedragen.

Ook het Rijk blijft bij de uitroeiing van deze soorten een belangrijke rol spelen. Zo geeft het Rijk de NVWA opdracht om een signaleringssysteem (surveillance) te ontwikkelen en te onderhouden en om een wetenschappelijke onderbouwing op te stellen als blijkt dat een soort niet is uit te roeien. Het Rijk informeert de Europese Commissie in een dergelijk geval over het besluit tot niet uitroeien.

Bij de aanpak van een artikel 17-soort moet er goed worden samengewerkt tussen Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en terreinbeheerders. In het landelijk Masterplan zijn de verschillende processtappen uitgewerkt in een stroomschema en een protocol. Dit stroomschema is terug te vinden in bijlage 3. Naar aanleiding van recente uitroeiingsacties van de Aziatische hoornaar in Zuid-Holland en Zeeland zal worden nagegaan of de vastgelegde werkwijze voldoet of aanpassing behoeft.

2.3 Rosse stekelstaart (19a) en Nijlgans (19b)

Het huidige beleid ten aanzien van Nijlgans en Rosse stekelstaart wordt voortgezet, d.w.z. dat deze soorten zijn opgenomen in een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb. Op grond hiervan kunnen deze twee soorten, ter voorkoming van belangrijke schade, met het geweer worden bestreden door jachttaktoehouders op gronden waarvan zij jachthouder zijn of op gronden van anderen (mits zij daartoe over een schriftelijke toestemming van de desbetreffende grondgebruiker beschikken). De aanpak van Nijlgans is al onderdeel van het faunabeheerplan. Voor deze soort heeft de provincie al een opdracht voor afschot gegeven aan de FBE in verband met schadebestrijding in de landbouw. De opdracht zal worden verbreed naar bestrijding in verband met schade aan de biodiversiteit. Of de huidige bestrijding voldoende effectief is zal worden meegenomen in de algemene evaluatie van het ganzenbeheer (die op stapel staat). Zo nodig kan de werkwijze worden geïntensiveerd of aangepast naar aanleiding van die evaluatie. Voor de Rosse stekelstaart zal worden nagegaan hoe de huidige bestrijding efficiënter kan worden uitgevoerd en vervolgens met eventuele aanpassingen worden voortgezet.

2.4 Uitroeibare waterplanten (artikel 19a)

Naast de Rosse stekelstaart, zijn er drie plantensoorten die zich wel in de provincie Utrecht gevestigd hebben, maar nog op zeer beperkte schaal, te weten: Moeraslantaarn, Kleine waterteunisbloem en Verspreidbladige waterpest. De provincie zal, na inventarisatie, opdracht geven tot uitroeiing (op grond van artikel 3.19 lid 4 jo. art. 3.18 Wnb). De kosten daarvan komen voor rekening van de provincie.

2.5 Beheersing van wijd verspreide invasieve soorten (artikel 19b)

Voor beheersing van 19b-soorten is de provincie ook verantwoordelijk, maar is de provinciale beleidsvrijheid om daar vorm aan te geven groter. Hiervoor is al uiteengezet dat het biodiversiteitsbelang doorslaggevend is bij de aanpak van deze soorten. Als dat belang ernstig wordt bedreigd door een invasieve exoot zal de provincie het voortouw nemen om tot actie over te gaan. In andere gevallen zal met name via subsidiëring getracht worden om andere stakeholders te verleiden dat te doen (zie voor de subsidieparagraaf hierna onder 5.3). Hieronder volgen enkele overwegingen in dat kader.

Voor de terrestrische plantensoorten Aziatische duizendknopen, Reuzenbalsemien en Reuzenberenklauw is aan de hand van verspreidingsgegevens van de soorten bekeken of voorrang gegeven moet worden aan bepaalde gebieden.

Het meest opvallend is dat deze soorten het meest worden waargenomen in en rondom steden. De beschikbare waarnemingsgegevens zeggen waarschijnlijk niet alles over de daadwerkelijke verspreiding van de soorten. Deze soorten komen in meer of mindere mate voor in de Natura 2000-gebieden en de NNN. Reuzenbalsemien met name in het rivierengebied; Japanse duizendknoop met name langs de randen en de lijnelementen (wegen en spoorwegen) op de Utrechtse Heuvelrug en verder verspreid over de gehele provincie.

Voorrang geven aan bepaalde gebieden of regio's is op basis van de beschikbare gegevens niet mogelijk.

Bestrijding van Reuzenberenklauw en Reuzenbalsemien is relatief eenvoudig en kan soms zelfs in het reguliere beheer worden meegenomen. Daarom krijgen deze soorten een lagere prioriteit. Voorrang krijgt de bestrijding van de Aziatische duizendknopen, mits (mede) sprake is van aantasting van de biodiversiteit ter plaatse.

Bestrijding en beheersing van aquatische invasieve plantensoorten (waterplanten) vindt nu met name plaats door de waterschappen, al of niet in samenwerking met gemeenten (en dan met name in stadswater). Anders dan voor de Bever en de Beverrat is de verantwoordelijkheid van de bestrijding voor de waterplanten in de ministeriële regeling niet bij de waterschappen neergelegd, maar bij de provincies. In veel gevallen waarbij invasieve waterplanten worden bestreden of zouden moeten worden bestreden wordt ook de biodiversiteit bedreigd vanwege de woekerende groei van dergelijke waterplanten. Zij verdringen daarmee ook inheemse aquatische soorten. Alvorens iets gezegd kan worden over de omvang en vorm van de provinciale betrokkenheid bij deze soorten, moet eerst het voorkomen en de bestrijding/beheersing die al plaatsvindt per soort in kaart gebracht worden.

De aanpak van rivierkreeften is *niet* overgedragen aan de provincies en ligt primair bij het Rijk. De NVWA staat echter op het standpunt dat er momenteel geen efficiënt werkende maatregelen zijn. De reductie van de aantallen wordt gefaciliteerd door beroepsvissers die op grond van de Visserijwet op rivierkreeften mogen vissen. In de praktijk blijkt dit niet tot de gewenste reductie van de aantallen te leiden, met name omdat een beroepsvisser er een economisch belang bij heeft om niet tot 100% uitroeiing van de potentiële vangst over te

gaan. De grote kreeften worden gevangen en verkocht voor (menselijke) consumptie. De kleine kreeften blijven achter en planten zich voort. Waternet heeft gevraagd of provincie Utrecht in ieder geval betrokken wil blijven. Vanwege het biodiversiteitsbelang (rivierkreeften kunnen met name schade toebrengen aan beschermde amfibieën en aan waterplanten), zal de provincie zich niet afzijdig houden. Wij kunnen evenwel niet meer dan 'tweede viool spelen', gelet op de juridische verdeling van verantwoordelijkheden. Dit houdt in dat (reeds lopende) bijdragen aan experimenteel bestrijdingsonderzoek worden voortgezet en steun wordt geboden bij het streven om het mogelijk te maken dat waterschappen rivierkreeften mogen vangen en doden.

2.6 Gebiedsgerichte aanpak van 19b-soorten

Voor sommige invasieve soorten kan een gebiedsgerichte aanpak gewenst zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor een bepaald stroomgebied als het om een soort gaat die zich gemakkelijk via (stromend) water verspreidt (bijvoorbeeld Reuzenbalsemien). Er kan ook voor een gebiedsgerichte aanpak worden gekozen, omdat 'overal een beetje wat doen' vaak minder efficiënt is dan in deelgebied-voor-deelgebied de bestrijding rigoureuus aan te pakken en daarbij de ervaringen steeds mee te nemen naar een volgend deelgebied.

De subsidiëringmogelijkheden voor een gebiedsgerichte aanpak worden nader uitgezocht, alsmede voor welke soorten deze aanpak het meest zinvol is.

Watercrassula neemt wat de bestrijding/beheersing betreft een bijzondere plaats in omdat deze het meest effectief is als ook de (wijde) omgeving in ogenschouw wordt genomen. Watercrassula is een toenemend probleem in natuurgebieden. De soort wordt laat opgemerkt, onder andere omdat hij niet altijd herkend wordt. De bestrijding is lastig en de verspreiding verloopt zeer snel (o.a. via watervogels). Lokaal bestrijden en zorgen dat verspreiding naar niet besmette wateren wordt voorkomen kan het beste gedaan worden door een regionale zoneringsaanpak. Het opstellen van de zoneringsplannen zal door de provincie worden opgepakt. De medewerking van terreinbeherende organisaties en waterschappen is hierbij van groot belang. In de Gelderse Vallei zal samengewerkt worden met provincie Gelderland, omdat de soort hier in een gebied aan weerszijden van de provinciegrens voorkomt.

2.7 Protocol en convenant – Utrechtse soorten

Van de Aziatische duizendknopen is bekend dat de verspreiding vooral vegetatief plaatsvindt door ondeskundig handelen bij maaien en grondverzet (fragmentatie en verplaatsing/verspreiding van wortel- en stengeldelen). Op dit moment wordt een landelijk toepasbaar en breed gedragen protocol "Landelijk protocol Aziatische duizendknoop" ontwikkeld door Probos, Aequator en Geofoxx. Dit protocol is vooral gericht op (het voorkomen van verspreiding door) maaien en grondverzet. Het project wordt gefinancierd door de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Utrecht en de gemeenten Bronckhorst, Hilvarenbeek, 's-Hertogenbosch en Uden, het Wetterskip Fryslân en de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren. Vertegenwoordigers van deze organisaties, aangevuld met andere (ervarings)deskundigen en potentiële gebruikers, worden betrokken bij het opstellen van het protocol. Een protocol is echter pas het begin. Er dient ook conform het protocol gewerkt te worden. Daarom zal het gebruik ervan worden gestimuleerd door middel van een intentieverklaring of convenant waarin opdrachtgevers van grondwerkzaamheden toezeggen het gebruik van het protocol in bestekken op te nemen. Bij opdrachtgevers moet gedacht worden aan Rijkswaterstaat, Prorail, provincie, gemeenten, waterschappen en terreinbeherende organisaties. Verder zullen brancheorganisaties in het grondverzet en

maaiwerkzaamheden op de hoogte worden gebracht van het bestaan en voorlichting worden gegeven over het gebruik van het landelijk protocol.

2.8 Beslisbomen

Een aantal invasieve exoten zal nooit meer uitgeroeid kunnen worden, maar dat is ook niet altijd onmiddellijk en overal noodzakelijk. Met behulp van een beslisboom (een zelfhulpmiddel) kan aan de hand van het doorlopen van een aantal vragen over de aard van de begroeiing en de aard van de locatie worden bepaald of het noodzakelijk is om de soort te bestrijden en zo ja, hoe. Ook kunnen in de beslisboom tips worden opgenomen om verdere verspreiding te voorkomen. Voor de Aziatische duizendknopen is de beslisboom al ontwikkeld (door Probos). Voor Reuzenberenklauw gaat dat nog gebeuren.

2.9 Veldwerkexcursies

Op verzoek van het platform zal de provincie veldwerkexcursies organiseren voor de Aziatische duizendknopen en voor de Reuzenberenklauw waarbij meerdere beheersmaatregelen worden gedemonstreerd. Deze excursies zijn bedoeld om de kennisuitwisseling te bevorderen.

2.10 Aanpak aan de bron

Bestrijding en beheersing (in principe end-of-pipe-maatregelen) zijn weinig zinvol als de desbetreffende soorten nog steeds worden verhandeld en zodoende via de consument in het buitenmilieu verspreid worden. Op twee invasieve soorten na zijn alle geprioriteerde invasieve soorten als 'te koop' teruggevonden op internet (zie ook de opmerkingen daarover per soort in bijlage 4 met de factsheets). Handel in deze soorten is sinds het van kracht worden van de eerste en tweede tranche van de Unielijst verboden. Handhaving van dit verbod is een zaak van de NVWA. Ook contacten met de branche (tuincentra, dierenhandel, aquariumhandel en vijverplantenhandel) anders dan handhaving lopen over het algemeen via het Rijk. Dit betekent niet dat de provincie op dit front geen actie kan of zal ondernemen. De volgende maatregelen zijn voorzien:

1. de websites waarop invasieve exoten van de Unielijst te koop worden aangeboden zullen aan de NVWA worden doorgegeven;
2. samen met landelijke partners en stakeholders zal bekeken worden of, en, zo ja, hoe landelijke winkelketens of tuincentra die nog steeds invasieve exoten van de Unielijst verkopen of verhandelen benaderd zullen worden. Bijvoorbeeld door ze via een brief te wijzen op hun verplichtingen en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

2.11 Implementatie in eigen organisatie (beheer en uitvoering)

Nu de provincie een hoofdrol en vooral een coördinerende rol is toebedeeld in de bestrijding van invasieve exoten, kan zij zich niet permitteren dat die bestrijding in de eigen uitvoeringsorganisatie (beheer en ruimtelijke ontwikkeling) minder voortvarend zal plaatsvinden dan beoogd in dit programma voor de gehele provincie en voor de stakeholders. Voor de beheersing van wijd verspreide invasieve plantensoorten in bermen van provinciale wegen, is de provincie rechtstreeks verantwoordelijk voor die bestrijding. Hetzelfde geldt voor gronden die de provincie tijdelijk in eigendom of beheer heeft in verband met ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder gebieden waar natuurontwikkeling plaatsvindt in opdracht van de provincie. Daarnaast verleent de provincie subsidies voor het behoud en de ontwikkeling van

bepaalde natuur en geeft ook opdracht tot het uitvoeren van ecologisch veldonderzoek. In deze beide taken dient exotenbeleid zo veel mogelijk te worden meegenomen. De volgende acties zullen worden uitgevoerd in samenwerking met de daarvoor verantwoordelijke afdelingen en teams van de provincie:

1. nagaan wat er reeds gebeurt aan exotenbestrijding in het berm(maai)beheer van provinciale wegen en tramwegen en dit zo nodig aanvullen met nieuwe maatregelen;
2. nagaan wat er reeds gebeurt aan (preventieve) exotenbestrijding bij aanbesteding van grondwerken om verspreiding van exoten te voorkomen. Dit beleid zo nodig aanvullen met nieuwe maatregelen;
3. nagaan of er al voorwaarden aan exotenbestrijding (preventief/actief) worden gesteld bij het verlenen van bestaande subsidies voor behoud of ontwikkeling van natuur. Zo ja: aanvullen indien nodig; zo nee: uitzoeken of dergelijke voorwaarden gesteld kunnen worden en zo ja in welke vorm;
4. nagaan of bij uitbesteding van ecologisch veldonderzoek, ook ten behoeve van ruimtelijke ontwikkelingen, rapportage en registratie (in de NDFF) van waargenomen invasieve exoten standaard verplicht kan worden gesteld in de opdrachtverlening.

Het bovenstaande raakt de afdelingen Leefomgeving en Mobiliteit van de provincie. Met deze afdelingen zal actief worden samen gewerkt om implementatie van het exotenbeleid te bewerkstelligen. Wanneer het landelijk protocol Aziatische duizendknopen gereed is (zie paragraaf 2.7), zal dat uiteraard zijn weerslag hebben op hiervoor genoemde eerste twee acties. Overigens zijn er in het provinciale wegenbeheer al maatregelen getroffen om verspreiding van Aziatische duizendknopen door maaien en grondverzet zo veel mogelijk tegen te gaan.

2.12 Niet geprioriteerde, nog niet gevestigde soorten

In dit programma zijn bepaalde soorten op de Unielijst nog niet geprioriteerd, omdat ze in ons land nog niet voorkomen, maar al wel elders in Nederland of België of Duitsland (Nordrhein-Westfalen). Van deze soorten zullen de ontwikkelingen via websites (zoals verspreidingsatlas.nl, waarneming.nl, waarnemingen.be, nrw.nabu.de, inpn.mnhn.fr = Inventaire National de Patrimoine Naturel) en contacten met andere provincies op de voet gevolgd worden. Het gaat dan met name om de Heilige ibis, Wasbeer en Wasbeerhond en om bepaalde plantensoorten. Grondgebonden zoogdieren kunnen vooral vanuit het oosten verwacht worden (minste barrières, meeste bos en in Duitsland soms al niet meer uitroeibaar). Zodoende zullen de ontwikkelingen in Gelderland extra in de gaten worden gehouden. Wanneer één van deze soorten zich dreigt te gaan vestigen in de provincie Utrecht, zullen in samenwerking met de stakeholders plannen worden gemaakt om de soort te bestrijden. Dit geldt uiteraard ook bij uitzettingen van exoten in de provincie Utrecht die tot vestiging leiden.

2.13 Niet geprioriteerde, reeds gevestigde soorten

Van de volgende niet geprioriteerde maar reeds gevestigde art. 19b soorten van de Unielijst zal nader onderzocht worden waar ze precies voorkomen, wat de effecten zijn op de biodiversiteit en hoe ze door het nemen van bepaalde maatregelen zijn te 'beheersen': Blauwband, Lettersierschildpadden (meerdere verwante soorten), Parelvederkruid, Waterteunisbloem en Smalle waterpest. Van de volgende invasieve soorten *niet op de Unielijst* zal door een bureaustudie eveneens worden nagegaan waar ze precies voorkomen, wat de effecten zijn op de biodiversiteit en hoe ze door het nemen van bepaalde maatregelen

zijn te 'beheersen': Ambrosia, Hemelboom, Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse trosbosbes. Het is niet ondenkbaar dat deze soorten in de toekomst alsnog op de Unielijst terecht komen.

3 Inzet instrumenten

In dit hoofdstuk is een aantal instrumenten opgenomen die het nemen van de maatregelen ter uitroeiing of beheersing van invasieve exoten ondersteunen. De subsidie als financieel instrument is opgenomen in Hoofdstuk 5 'Middelen', par. 5.3.

3.1 Juridische instrumenten

Bij de door de minister aangewezen invasieve soorten kan bij de bestrijding gebruik worden gemaakt van de opdracht in de zin van 3.18 Wet natuurbescherming (artikel 3.19 lid 4 Wnb). Gedeputeerde staten kunnen aan personen of samenwerkingsverbanden van personen opdracht geven tot het terugbrengen van het aantal van bij de opdracht aangeduide soorten. Dat gebeurt nu ook al. Zo hebben GS de Faunabeheereenheid Utrecht opgedragen om de Nijlgans te bestrijden.

Voor de niet aangewezen invasieve uitheemse dier- en vogelsoorten kan GS ook besluiten om gebruik te maken van de opdracht ter bestrijding daarvan. Artikel 3.18 Wnb is van toepassing op alle exoten, dus ook op invasieve exoten. Dit artikel geldt evenwel alleen voor populatiebeheer van vogels en (andere) diersoorten, niet voor plantensoorten. Dus voor niet aangewezen invasieve plantensoorten is op dit moment geen juridisch instrument beschikbaar. Daarom zal zo spoedig mogelijk een provinciale verordening (die onderdeel zal gaan uitmaken van de omgevingsverordening onder de komende Omgevingswet) worden opgesteld om de bestrijding van de Utrechtse soorten, waarvan de belangrijkste de Japanse duizendknoop is, zo effectief mogelijk te kunnen bestrijden.

Bij het opstellen van een provinciale verordening zal rekening worden gehouden met het 'Landelijk protocol Aziatische duizendknopen', zoals hiervoor toegelicht onder par. 2.7. Tevens zal er afstemming plaatsvinden met de bij het protocol betrokken partijen en worden gestreefd naar een gezamenlijke aanpak en een zo uniform mogelijk luidende verordening. Daarmee zijn landelijke organisaties die betrokken zijn bij de bestrijding van invasieve exoten, zoals RWS, Prorail, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten ook gediend.

Van de verordening zal overigens pas gebruik worden gemaakt als andere middelen, waaronder voorlichting, niet het gewenste doel hebben. Dat kan in beleid worden vastgelegd.

3.2 Kennismanagement: delen en ontwikkelen van kennis

Er is al veel kennis beschikbaar over de aanpak van invasieve exoten. We beginnen niet geheel opnieuw. Veel organisaties bestrijden al een of meer invasieve exoten en dit levert de nodige lessen op waarvan geleerd kan worden. De uitdaging is om te zorgen dat de juiste kennis op de juiste plek op de juiste tijd beschikbaar is. De Utrechtse organisatie ter bestrijding van invasieve exoten, zoals hierna geschetst in hoofdstuk 6, biedt de structuur om die kennis uit te wisselen. Bij het opstellen van dit programma is daarvan al dankbaar gebruik gemaakt. Dit zal ondersteund worden met het uitwisselen van contactgegevens met eventuele vermelding van expertisegebieden, zodat men elkaar ook buiten de bijeenkomsten van het Platform, kan vinden.

Dat geldt ook voor de organisaties en personen van buiten de provincie en op landelijk niveau, zoals het organogram in hoofdstuk 6 laat zien. De provinciale projectleiders invasieve exoten onderhouden nauw contact met elkaar.

Naast het uitwisselen van bestaande kennis, ontbreekt er wellicht ook kennis. Nagegaan zal worden of, en, zo ja, welke kennis ontbreekt en hoe die kennis vergaard kan worden. Dan

kan door onderzoek, maar ook door het uitnodigen van een deskundige op een bijeenkomst van het platform. Niet iedere provincie hoeft het wiel opnieuw uit te vinden. Voor landelijke soorten ligt het voor de hand om provincie-overstijgend de ontbrekende kennis te vergaren.

Er zal ook worden nagedacht of, en zo ja, hoe, welke kennis geborgd dient te worden. De wijze waarop is afhankelijk van het type kennis. Zo is een bestrijdingsmethode geschikt om op te schrijven; de wijze waarop de methode in de praktijk wordt uitgevoerd kan wellicht beter op een filmpje worden vastgelegd.

Tot slot zal bij de uitvoering van de maatregelen tijdens het programma de nodige ervaringen worden opgedaan, die weer kunnen leiden tot nieuwe inzichten. Ook deze kennis dient gedeeld en geborgd en meegenomen te worden in het volgende programma.

Er zullen in het werkprotocol van het Platform Invasieve Exoten en de werkgroepen afspraken worden gemaakt om ervoor te zorgen dat in alle aspecten van kennismanagement die hiervoor zijn genoemd wordt voorzien.

3.3 Communicatie / publieke activiteiten

Goede voorlichting en informatie aan het publiek is heel belangrijk. Daarom is voorzien in een aparte Werkgroep Voorlichting en Communicatie (zie hoofdstuk 6) waarin een en ander nader uitgewerkt gaat worden. De voorlichting zal niet beperkt blijven tot het informeren van inwoners over de risico's van bepaalde soorten en de bestrijding daarvan. Een ander belangrijk aspect van een goede voorlichting is dat inwoners gevraagd kan worden om te helpen bij de bestrijding van soorten, die daarvoor in aanmerking komen, bijv. het verwijderen van de Japanse duizendknoop in de tuin of in de directe nabijheid daarvan. Ook kan inwoners worden gevraagd om de aanwezigheid van deze plantensoort te melden als ze hem tegenkomen buiten de eigen tuin. Er zijn nu al projecten waarbij vrijwilligers worden ingezet om te helpen bij de bestrijding van invasieve exoten, bijvoorbeeld in Amersfoort. Ook zijn er voorbeelden van burgerwachten, die helpen bij het opsporen van invasieve exoten. Als provincie zien we een communicatietraak door dit te laten zien omdat de bestrijding bijdraagt aan het realiseren van een aantrekkelijke fysieke leefomgeving.

Ook kan inwoners gevraagd worden om bepaalde soorten niet te kopen bij bijvoorbeeld tuincentra of op internet, bijv. schildpadsoorten of waterplanten.

Nu al vindt er bijvoorbeeld vanuit gemeenten voorlichting aan inwoners plaats op de gemeentelijke website en in huis-aan-huisbladen (zie een voorbeeld daarvan hieronder).

Communiceren via onze partners zoals gemeenten in bovengenoemd voorbeeld is een communicatielijm waarop de provincie wil aanhaken. Zeker voor in de provincie wijd verspreide soorten, is het van belang om die voorlichting uit te breiden tot alle gemeenten. De werkgroep kan daarvoor bijvoorbeeld een toolkit ontwikkelen om gemeenten en andere daarvoor geschikte kanalen (denk aan lokale natuurorganisaties en natuurbeheerders) te helpen bij de voorlichting. Uiteraard zal hierbij ook weer gebruik worden gemaakt van de kennis die al beschikbaar is bij organisaties die reeds ervaring hebben opgedaan met voorlichting en de effecten ervan. In de werkgroep zal een communicatieadviseur van de provincie deelnemen. Ook diverse stakeholders zullen die deskundigheid in huis hebben. Zij zullen worden gevraagd om die deskundigen uit te nodigen om deel te nemen aan deze werkgroep.

Bij de start van de aanpak van exoten organiseren we een publiciteitsmoment om aan een breder publiek te laten zien dat de provincie werk maakt van de bestrijding van onder andere de Japanse duizendknoop, bijvoorbeeld door een openbare oproep aan bedrijven die uitheemse planten verkopen of de start van het uitroeien van de mannelijke planten. Ook

behoort een interview met een gemeente die al flink aan de slag is met het bestrijden van de Japanse duizendknoop tot de mogelijkheden. Dit zal nader worden uitgewerkt.

De Kaap d.d. 11 oktober 2018 (lokale krant van de gemeente Utrechtse Heuvelrug)

Samen met landelijke partners zal bekeken worden of, en zo ja, hoe landelijk opererende winkelketens en andere verkooppunten, die soms nog steeds invasieve exoten verkopen of verhandelen, benaderd zullen worden. Dit kan bijvoorbeeld door voorlichting via brancheverenigingen (zie ook par. 2.10).

3.4 Monitoring en evaluatie

Voorkomen en verspreiding van soorten

Zowel particulieren als organisaties worden gevraagd waarnemingen van invasieve exoten te melden. Daarvoor bestaan websites, zoals Waarneming.nl

en 'snApp de exoot'. Uiteindelijk worden deze data in de NDFF opgenomen nadat ze zijn geverifieerd. Via de NVWA worden provincies gewaarschuwd als er een nieuwe soort is waargenomen dan wel een nieuwe vindplaats bekend is van een soort die nog niet of beperkt verspreid is in Nederland. Provincies kunnen dan actie ondernemen. In dit verband zullen wij de terreinbeheerders benaderen om bij de monitoring in het kader van de subsidieregeling voor natuur en landschap ook naar invasieve exoten uit te kijken. Aanvullende inventarisaties zijn nu nog niet voorzien, tenzij noodzakelijk in verband met het ontwikkelen van regionale actieplannen zoals bij de Watercrassula.

Effectmonitoring van maatregelen

Met het Rijk is overeengekomen dat driejaarlijks gerapporteerd wordt over maatregelen die zijn getroffen, de kosten die hiermee gemoeid zijn alsmede het effect van de betreffende maatregelen. Deze gegevens zijn nodig voor de zesjaarlijkse rapportage aan de Europese Commissie over de uitvoering van de Exotenverordening. Daarnaast zijn Rijk en provincies overeengekomen om opnieuw het gesprek met elkaar aan te gaan als de kosten die met de maatregelen gemoeid zijn te hoog oplopen. Voorts functioneert de NDFF (Nationale databank flora en fauna) inmiddels ook als centraal landelijk meldings- en registratiesysteem voor de exoten, mede dankzij de NVWA. Daarnaast bestaat een voor iedereen te downloaden app ('snapp de exoot') waardoor het lokaliseren en melden van exoten laagdrempelig is. Deze app is rechtstreeks verbonden met de NDFF. Vanuit de beschikbare data in de NDFF kunnen voorwaarden voortvloeien die verbonden kunnen worden aan opdrachten aan uitvoerders van maatregelen en/of in het kader van subsidieverlening (zie hierna in par. 5.3). In de NDFF kunnen ook gemakkelijk 'uitsnedes in de tijd' worden gemaakt waardoor in één oogopslag duidelijk wordt of een invasieve soort toe- of afneemt.

Vinger aan de pols

Voor een aantal soorten die op de Unielijst zijn geplaatst worden nu geen maatregelen getroffen omdat ze zich niet in Nederland voortplanten. Het gaat met name om de Waterhyacinth en de drie ondersoorten van Lettersierschildpad. Als er geen nieuwe

exemplaren worden uitgezet moet het probleem zich uiteindelijk zelf oplossen. Mochten deze soorten in de toekomst vanwege klimaatverandering zich wel in Nederland voortplanten dan is dit reden om ons beleid te herzien. Wij zullen er dan voor zorgen dat er alsnog maatregelen getroffen gaan worden om deze soorten actief te bestrijden. Hoe met overige (nog) niet geprioriteerde soorten wordt omgegaan (eveneens 'vinger aan de pols') is reeds beschreven in de paragrafen 2.12 en 2.13.

4 Planning

4.1 Looptijd programma

Dit programma heeft een looptijd van twee jaar. Ten tijde van het opstellen van dit programma bevonden we ons in de opstartfase, waarin allerlei zaken eerst uitgezocht moeten worden die op hun beurt weer sterk van invloed zullen zijn op het pakket van te nemen maatregelen. Daarom is besloten de looptijd van dit programma te beperken tot twee jaar. Hierna zal een evaluatie van die twee jaar plaatsvinden die moet leiden tot een bijgesteld programma met een looptijd van 4 jaar (2021 tot en met 2024), zodat daarna opeenvolgende programma's geschreven kunnen worden met een cyclus van zes jaar, waardoor de looptijd van het programma 4 maanden vóór het (verplichte) rapportagemoment aan de Minister van LNV eindigt.⁵

4.2 Planning activiteiten

Hieronder is in twee tabellen een planning opgenomen van de activiteiten die gedurende de looptijd van het programma zullen worden ondernomen en van de te nemen maatregelen (alle soorten en per soort). Een aantal activiteiten loopt gelijktijdig.

Tevens is per activiteit een indicatie opgenomen van de partij of partijen die daarbij het meeste belang hebben en waarvan verwacht wordt dat ze (mede) uitvoering zullen geven aan de activiteit of maatregel. Deze planning zal na vaststelling van het programma met de stakeholders nader worden afgestemd.

Nr. /klaar		Wat	AANPAK (PU = Provincie Utrecht)
1	Maart 2019	Overzicht maken met maatregelen per soort en welke partijen daarvoor verantwoordelijk zijn.	Voorstel afstemmen in eerste bijeenkomst platform in 2019.
2	Mei 2019	1 ^e rapportage aan LNV over de voortgang in de aanpak.	Inventarisatie 'wie doet wat' dmv enquête onder stakeholders. Stakeholders leveren input. GS rapporteert. Deadline: 1 juni 2019 (wettelijk vastgesteld).
3	Mei 2019	Informatie verzamelen voor preciezere schatting kostenraming. Ook nodig voor rapportage.	Idem
4	Juli 2019	Organisatiestructuur H6 verder uitbouwen, werkgroepen bemensen en werkprotocollen opstellen	PU met paar stakeholders maken voorstel dat wordt besproken in en daarna vastgesteld door Platform Invasieve Exoten.
5	Juli 2019	Verordening Japanse duizendknoop opstellen en voorleggen aan PS	Afstemmen met (partners) Landelijk protocol. Standaardprocedure volgen voor

⁵ De eerste rapportage aan LNV dient uiterlijk 1 juni 2019 plaats te vinden; de tweede uiterlijk op 1 juni 2025 enz. (artikel 3.30a lid 2 Regeling natuurbescherming).

Nr. /klaar		Wat	AANPAK (PU = Provincie Utrecht)
			opstellen verordening.
6	Juli 2019	Voor aangewezen soorten (indien en voor zover noodzakelijk): opstellen en verlenen van opdracht voor aangewezen soorten.	Op basis van voorstellen van het Platform aan GS. Verlening conform provinciale standaardprocedure.
7	Juli 2019	Opstellen communicatieplan voor voorlichting en betrekken burgers vanuit provincie in afstemming met werkgroep Voorlichting en Communicatie/Platform	In samenwerking met afdeling communicatie provincie en platform
8	Juli 2019	Subsidieregelingen opstellen en voorleggen aan PS.	Conform standaardprocedure provincie en afstemmen met Platform.
9	December 2019	Toolkit en andere ondersteuningsmiddelen voor voorlichting en betrekken burgers tbv andere organisaties	Werkgroep Voorlichting en Communicatie doet voorstellen; platform stelt vast.
10	Jan 2020	Ontwikkelen van een monitoringsysteem	PU met stakeholders die mede-probleemeigenaar zijn.

4.3 Planning maatregelen

Onderstaand is de planning van de maatregelen weergegeven alsmede de actoren waarvan verwacht wordt dat ze de maatregel (mede) zullen uitvoeren. De paragraafnummers verwijzen naar de paragraaf waarin genoemde maatregelen zijn omschreven.

Nr/wanneer		Maatregel(en)	Actoren/evt. toelichting (PU = Provincie Utrecht)	Par.
1	Januari 2019	Nagaan of vastgelegde werkwijze voor nog niet in Ned. gevestigde soorten (art. 17) voldoet n.a.v. recente bestrijdingsacties. Eventueel aanvullen.	PU en NVWA	2.2
2	Doorlopend	Voortzetten bestrijding Nijlgans en Rosse stekelstaart via opdracht Wnb	FBE Utrecht (trekker)	2.3
3	1 ^e kwartaal 2019	Nagaan of huidige bestrijding van Nijlgans en Rosse stekelstaart via opdracht (aan FBE) voldoet; zo nodig opdracht en/of werkwijze aanpassen.	PU en FBE Utrecht	2.3
4	Groei-seizoen 2019	Bestrijding van nog niet gevestigde en beperkt verspreide invasieve soorten op de Unielijst (doel uitroeiing). Thans: Aziatische hoornaar en 3 soorten waterplanten.	PU; voor niet-gevestigde soorten in overleg met NVWA; voor waterplanten in samenwerking met waterschappen.	2.4
5	Voorber. t/m	Beheersing van wijd verspreide	Alle stakeholders. Betreft	2.5

Nr/wanneer		Maatregel(en)	Actoren/evt. toelichting (PU = Provincie Utrecht)	Par.
	1 ^e kwartaal 2019; uitvoering vanaf 2 ^e kwartaal 2019; daarna doorlopend	invasieve soorten.	veel maatregelen (zie bijlage 4). Begint met in kaart brengen per soort 'wie doet nu al wat' (tabel); tabel vervolgens in onderlinge afstemming uitbouwen naar 'wie gaat wat doen in 2019/2020'. Daarna nieuwe maatregelen uitvoeren; lopende maatregelen continueren.	
6	Vorbereiding t/m 3 ^e kwartaal 2019; uitvoering groei-seizoen 2020	Gebiedsgerichte aanpak: a. eerst uitzoeken voor welke soorten zinvol; b. pilot uitwerken voor 1 of 2 soorten. c. uitvoeren pilot.	PU in samenwerking met stakeholders die (mede) probleemeigenaar zijn.	2.6
7	Medio 2019	Landelijke protocol Aziatische duizendknopen	Stichting Probos, Aequator en Geofoxx onder begeleiding van groep regionale overheden incl. PU	2.7
8	3 ^e kwartaal 2019	Intentieverklaring of convenant gebruik landelijk protocol Aziatische duizendknopen.	Infrastructuurbeheerders, provincies, gemeenten, waterschappen en terreinbeherende organisaties.	2.7
9	1 ^e /2 ^e kwartaal 2019	Beslisbomen Aziatische duizendknopen en Reuzenbereklaauw: nagaan wat er al ontwikkeld is of in ontwikkeling is: eventueel samenvoegen/ gebruiksvriendelijker maken; vervolgens verspreiden.	PU naar stakeholders	2.8
10	Groei-seizoen 2019	Twee veldwerkexcursies : praktijkervaring opdoen in het veld: (Aziatische duizendknopen en Reuzenbereklaauw)	PU in samenwerking met bepaalde gemeenten	2.9
11	1 ^e kwartaal 2019 en doorlopend	Websites waarop invasieve exoten van de Unielijst te koop worden aangeboden doorgeven aan NVWA.	PU; stakeholders geven door aan PU om dubbele meldingen te voorkomen.	2.10
12	1 ^e helft 2019	Nagaan of, en, zo ja, hoe winkelketens of tuincentra die soms nog steeds invasieve exoten van de Unielijst te koop aanbieden, benaderd zullen worden.	PU en Platform Inv. exoten. N.B. afstemmen met NVWA en RVO.	2.11
13	1 ^e helft 2019	Implementatie van maatregelen in eigen organisatie provincie (beheer	PU Afd. leefomgeving en Afd. mobiliteit. Bermbeheer	2.11

Nr/wanneer		Maatregel(en)	Actoren/evt. toelichting (PU = Provincie Utrecht)	Par.
		en uitvoering)	wegen, ruimtelijke ontwikkeling, natuurontwikkeling en randvoorwaarden aan SNL	
14	doorlopend	Ontwikkelingen volgen van de niet geprioriteerde, nog niet gevestigde soorten van de Unielijst. Bij dreigende vestiging soort prioriteren en maatregel 4 uitvoeren.	PU (via bepaalde websites en met informatie van de stakeholders en van projectleiders van andere provincies, met name Gelderland)	2.12
15	Doorlopend ; rapportage in juli 2019	Ontwikkelingen volgen van vier niet-geprioriteerde invasieve plantensoorten die niet op de Unielijst staan , d.w.z. waar ze precies voorkomen, wat de effecten zijn op de biodiversiteit en hoe ze (wanneer nodig) door het nemen van bepaalde maatregelen zijn te 'beheersen'. Betreft Ambrosia, Amerikaanse vogelkers, Hemelboom en Amerikaanse trosbosbes.	PU (via bepaalde websites en met informatie van de stakeholders).	2.13

5 Middelen

5.1 Begroting/kostenraming

Met de overdracht van verantwoordelijkheden van de bestrijding van aangewezen exoten naar de provincies zijn geen (extra) financiële middelen overgekomen van het Rijk. Dit betekent dat de provincies de bestrijding van invasieve exoten moeten bekostigen uit eigen middelen. Onderdeel van de bestaande afspraken tussen Rijk en provincies is dat wanneer de kosten voor bestrijding van invasieve exoten sterk stijgen en redelijkerwijs niet zijn op te vangen, Rijk en provincies de consequenties daarvan met elkaar zullen bespreken. Daarom zullen de provincies relevante financiële gegevens verzamelen zodat een beeld kan worden gevormd van de ontwikkeling van de kosten die met de nieuwe taken gepaard gaan. Op basis van deze gegevens zal de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vanaf 2019 in ieder geval elke drie jaar een beknopte financiële evaluatie van het gevoerde beleid opstellen, op basis van de gegevens van de provincies.

Het is echter lastig om nu de kosten van de beoogde instrumenten en maatregelen voor uitvoering van dit programma in te schatten, omdat:

1. voor sommige invasieve soorten is het nog onduidelijk welke maatregelen genomen moeten worden en welke niet;
2. voor veel invasieve soorten is het onduidelijk in welke omvang de maatregelen getroffen moeten worden;
3. voor de meeste wijd verspreide invasieve soorten is het nog onduidelijk in welke mate de provincie, naast de coördinerende taken, in de vorm van subsidie zal meebetalen aan de uitvoering van de maatregelen en wat dan in totaliteit de omvang van de te verlenen subsidies zal zijn (zie hierna onder par. 5.3);

De informatie bedoeld in de punten 1 tot en met 3 zal naar verwachting mei 2019 bekend zijn. Die informatie is ook nodig voor de eerste rapportage die GS uiterlijk 1 juni 2019 verplicht zijn uit te brengen aan de minister van LNV (artikel 3.30a Regeling natuurbescherming).

4. Voor de beperkt verspreide of nog niet gevestigde soorten gaat het niet om beheermaatregelen maar om uitroeiingsmaatregelen. In dat geval is de provincie rechtstreeks verantwoordelijk voor de uitvoering van die maatregelen en de financiering daarvan. Ook voor deze maatregelen geldt dat de aard en omvang van de benodigde maatregelen lastig voorspelbaar is, en daarmee ook de kosten (zie hierna par. 5.2).

Bij het Masterplan uitroeiing en beheersing Unielijssoorten is een 'Notitie Kostenraming aanpak Unielijssoorten' gevoegd. In de oplegnotitie bij het landelijk masterplan zegt het IPO het volgende over de ramingen uit genoemde notitie:

"In de eveneens meegezonden notitie Kostenraming aanpak Unielijssoorten wordt onderscheid gemaakt in de kosten voor surveillance, uitroeiing & beheersing en onderzoek. Surveillance en onderzoek komen ten laste van de NVWA; de kosten voor uitroeiing & beheersing bij de provincies en andere partijen die vanuit hun eigen verantwoordelijkheid bij de bestrijding van invasieve exoten betrokken zijn. Waterschappen nemen al maatregelen met het oog op het behoud van de doorstroming, de waterkwaliteit en de veiligheid van

dijken en blijven dat ook doen. Ten opzichte van de kosten die door de waterschappen gemaakt worden zijn de overige kosten beperkt. In de meeste gevallen is het niet mogelijk een nauwkeurige raming te maken. Dat heeft te maken met onzekerheden als de vestigingskans van soorten of het inspanningsniveau dat uiteindelijk gekozen wordt. Daarom is volstaan met het aangeven van een range. De totale kosten die voor rekening van de provincies kunnen komen worden geraamd op een bedrag tussen de 21.000 en 424.000 euro per jaar. Het gaat hier om gemiddelde bedragen. Dat betekent dat op enig jaar de kosten hoger kunnen zijn dan het gemiddelde en in een daarop volgend jaar weer lager.”

Om landelijk een scherper beeld van de kosten te krijgen is afgesproken dat het Rijk vanaf 2019 in ieder geval elke drie jaar een beknopte financiële evaluatie van het gevoerde beleid zal opstellen op basis van gegevens van de provincies. Ook hieruit blijkt hoe groot de onwetendheid nog is als het om kosten van de benodigde maatregelen gaat.

Op grond van beschikbare bronnen over de kosten (informatie provincie, NVWA, FBE, Wageningen University & Research, Radboud Universiteit Wageningen, Stichting Bargerveen, Waternet en de gemeenten Amersfoort, Arnhem, Harderwijk en Bronckhorst) is de volgende begroting opgesteld:

Opgaven Programma Invasieve exoten 2019-2020 (Pie). Onderdeel van: Programma landelijk gebied, 2.2. Hoofddoel beschermen, verbeteren, bewaken en kwaliteit natuur en landschap, 2.2.3 vergunningen en populatiebeheer.	Kosten/ jaar in €	
	Module	Totaal
<i>Module 1: Verplicht uitvoeren geen beleidsvrijheid (uitroeien)</i>		
Artikel 17 Soorten (nog niet gevestigd, direct ingrijpen)	50.000	
Artikel 19a. Soorten (gevestigd, niet wijdverspreid)	185.000	
Subtotaal	235.000	235.000
<i>Module 2: Verplicht uitvoeren wel beleidsvrijheid (beheersmaatregelen)</i>		
Artikel 19b Soorten gevestigd en wijdverspreid	325.000	
Onderzoek naar beste aanpak bestrijding wijdverspreide soorten	100.000	
Subtotaal	425.000	660.000
<i>Module 3: Niet verplicht uitvoeren, de Utrechtse lijstsoorten (beheersmaatregelen)</i>		
Aziatische duizendknopen	200.000	
Watercrassula	150.000	
Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft	PM	
Subtotaal	350.000	1.010.000
Subtotaal uitvoerings- en onderzoekskosten		1.010.000
Vaste Programmakosten		
Programmasturing en uitwerking plan van aanpak voor 1-10-2020		200.000
Projectleider en ecooloog		
Onvoorzien		50.000
TOTAAL		1.260.000

Hierbij merken wij op dat bij de uitvoering kan blijken dat bepaalde activiteiten meer blijken te kosten en anderen minder. In dat geval kan er tussen de posten geschoven worden.

5.2 Geldelijke opdrachten uitroeiplicht

Voor soorten die nog niet in de provincie gevestigd zijn of beperkt gevestigd zijn, maar die bij te lang wachten zich snel (verder) kunnen verspreiden, bestaat in beginsel een uitroeiplicht (art. 17 en 19a - soorten). Om die reden bestaat de mogelijkheid dat de provincie bij een waarneming op een geïsoleerde locatie opdracht verleent tot snel ingrijpen. Kosten hiervan worden door de provincie gedragen en vallen buiten de hieronder behandelde subsidieregeling.

5.3 Provinciale subsidieregeling

Subsidieregeling 'bevordering biodiversiteit'

De in ontwerp zijnde 'subsidieregeling bevordering biodiversiteit' van de provincie Utrecht biedt een grondslag voor het aanvragen van subsidies voor de aanpak van invasieve exoten die een bedreiging vormen voor de biodiversiteit en waarvoor de provincie een verantwoordelijkheid draagt. Het gaat hierbij om de biodiversiteit in Natura 2000-gebieden, KRW-oppervlaktewaterlichamen, Natuurnetwerk Nederland en de leefgebieden van aandachtsoorten uit de Natuurvisie van de provincie Utrecht. Voor deze gebieden kan een subsidie worden aangevraagd voor de bestrijding van de volgende soorten:

- Watercrassula
- Aziatische duizendknopen
- Reuzenbalsemien
- Reuzenberenklauw

Niet alle soorten kunnen tegelijkertijd en overal worden aangepakt en het budget is beperkt. Er zal geprioriteerd moeten worden.

Voor bovengenoemde vier soorten is aan de hand van de thans beschikbare verspreidingsgegevens van de soorten bekeken of bij de subsidieverlening voorrang gegeven moet worden aan bepaalde gebieden of regio's. Op basis van de thans beschikbare gegevens is dat niet mogelijk (zie par. 2.5 hiervoor).

Bestrijding van Reuzenberenklauw en Reuzenbalsemien is relatief eenvoudig en kan soms zelfs in het reguliere beheer worden meegenomen. Daarom krijgen deze soorten een lagere prioriteit bij de subsidiëring. Voorrang krijgt de bestrijding van de Aziatische duizendknopen, waarbij voor alle te subsidiëren maatregelen geldt dat er sprake moet zijn van aantasting van de biodiversiteit ter plaatse. In 2019 zal een subsidieregeling worden vastgesteld die het mogelijk maakt dat voor het bestrijden of beheersen van een invasieve exoot een bepaald deel van de kosten wordt vergoed.

Subsidie voor plannen die samenwerking tussen grondeigenaren bevorderen

Invasieve exoten houden zich niet aan perceelgrenzen. Veelal verspreidt de soort zich over het grondgebied van verschillende eigenaren. Een van de redenen dat de bestrijding niet altijd succesvol is, is omdat het de verschillende eigenaren niet lukt om tot een gezamenlijke aanpak te komen. Voorbeeld hiervan is de Japanse duizendknoop die zich vanuit de spoordijk verspreid over het aangrenzende gemeentelijke grondgebied. Verschillende partijen hebben de wens geuit om de gewenste samenwerking met behulp van een subsidie te stimuleren. Deze samenwerking kan op elk gewenst niveau plaatsvinden (gemeente, stroomgebied). De invasieve exoten waarvoor deze samenwerking gewenst is, zijn de Aziatische duizendknoop, Reuzenbalsemien en Reuzenberenklauw.

Voor een afgebakend gebied kan voor een of meerdere invasieve exoten een plan van aanpak worden opgesteld. Op basis van een risico-inschatting en de bepaling van de

urgentie van een eventueel ingrijpen wordt een prioritering vastgesteld. En als ingrijpen urgent is, zal worden vastgesteld hoe snel dat moet gebeuren, hoe vaak en met welke middelen.

De meest voor de hand liggende partij voor het aanvragen van subsidie voor het opstellen van een plan zijn de gemeenten of een waterschap indien het om een stroomgebied gaat. Het plan zal ook betrekking hebben op gronden van andere partijen, zoals terreinbeherende organisaties, ProRail, Rijkswaterstaat, provincie en waterschappen. Aan deze partijen zal in voorkomend geval worden gevraagd om mee te werken aan de uitvoering van het plan en eventueel een deel van de kosten te dragen.

In 2019 zal een subsidieregeling worden vastgesteld die het mogelijk maakt dat voor het opstellen van een plan een bepaald deel van de kosten wordt vergoed.

Subsidie voor ondersteunen vrijwilligers

Er zijn al enkele voorbeelden waarbij de bestrijding van invasieve exoten wordt opgepakt door burgers (b.v. Exotenwerkgroep Zeist). De provincie wil bevorderen dat in het kader van burgerparticipatie vrijwilligers met de bestrijding van invasieve exoten aan de gang gaan. Gemeenten kunnen in dat verband een beroep doen op de subsidieregeling landschap en biodiversiteit en vrijwilligersgroepen kunnen zelf een uitvoeringsproject aandragen in het kader van deze subsidieregeling.

6 Organisatie

6.1 Rollen van de provincie

De provincie speelt bij de bestrijding van invasieve exoten twee rollen met bijbehorende taken, te weten:

1. als eindverantwoordelijke voor de bestrijding van invasieve exoten op provinciaal grondgebied;
2. als beheerder/eigenaar van provinciale terreinen/wegen.

Beide rollen met bijbehorende taken zullen hierna worden toegelicht.

Rol als 'eindverantwoordelijke' voor de bestrijding op provinciaal niveau

Binnen deze rol zijn de volgende vier taken te onderscheiden:

a. Coördineren van de maatregelen op provinciaal niveau

De provincie wil en kan een sleutelpositie vervullen bij de bestrijding van de invasieve exoten. Dat betekent evenwel niet dat zij ook alle maatregelen zelf moet uitvoeren. Dat zal door alle stakeholders gezamenlijk moeten gebeuren en voor een belangrijk deel gebeurt dat ook al, onder andere door gemeenten, waterschappen en natuurbeheerders. Maar dat gebeurt niet overal in gelijke mate en met dezelfde intensiteit. Wat ontbreekt is de regie over en de coördinatie van de te nemen maatregelen binnen de gehele provincie, waardoor deze maatregelen niet altijd het beoogde effect hebben. Er is behoefte aan (meer) onderlinge afstemming en samenwerking in de uitvoering van maatregelen. Daarnaast dient een aantal partijen gestimuleerd te worden om maatregelen te nemen. De provincie kan hierbij ondersteuning bieden. Indien noodzakelijk en urgent kunnen hierbij juridische middelen worden ingezet.

Om de coördinerende taken goed te kunnen uitvoeren, is het voor veel soorten noodzakelijk om eerst duidelijkheid te krijgen waar de desbetreffende invasieve soort precies voorkomt en tegelijkertijd na te gaan welke partijen de soort al bestrijden en hoe ze dat doen. Een deel van deze informatie is tijdens de eerste en tweede bijeenkomst van het platform (zie par. 9.3) al boven water gekomen. Voor het overige zal voor informatie over de locaties waar de invasieve soorten zich bevinden de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) worden geraadpleegd. Deze landelijke informatie zal door middel van een schriftelijke (digitale) enquête onder stakeholders worden aangevuld met locatiespecifieke informatie. Informatie over het tweede hiervoor genoemd aspect (wie doet wat precies) zal in dezelfde schriftelijke enquête onder de stakeholders worden vergaard. Deze informatie is ook nodig voor het (eerste) verslag aan LNV dat uiterlijk 1 juni 2019 klaar moet zijn (zie ook hierna onder d).

b. Faciliteren van de regionale samenwerking, het delen van kennis en het ontwikkelen van nieuwe kennis

Naast de bepaling van locaties waar de invasieve soorten voorkomen, is nog niet t.a.v. iedere soort duidelijk welke bestrijdingsmaatregelen werken en welke niet. Er is hieromtrent veel kennis bij de verschillende partijen aanwezig. Tegelijkertijd is er ook behoefte aan kennis. Deze zal op provinciaal niveau worden geïnventariseerd. Het is belangrijk om een netwerk op te zetten, waarin mensen elkaar weten te vinden en kennis en ervaringen kunnen uitwisselen. De provincie zal aan die kennisontwikkeling en -verspreiding ook een financiële

bijdrage leveren. Waar mogelijk zal aansluiting worden gezocht bij landelijke acties door IPO/Bij12 en de NVWA. De provincie onderhoudt daarnaast contacten met de andere provincies, het IPO en het ministerie van LNV/NVWA.

c. Uitroeiplicht art 17- en 19a-soorten

Voor het uitroeien van soorten op de Unielijst die voor het eerst in Utrecht kunnen 'opduiken' (art. 17) of die nog maar beperkt voorkomen maar nog uit te roeien zijn (art. 19a), kan de urgentie dusdanig hoog zijn dat uitroeismaatregelen direct na het in kaart brengen van het voorkomen moet worden uitgevoerd. Dit is een taak van GS. Dit zal zodoende al deels binnen de twee jaar van dit programma vallen. Hiervoor verstrekt de provincie geldelijke opdrachten (zie par. 5.2).

d. Rapporteren aan LNV

GS dienen uiterlijk op 1 juni 2019 en daarna telkens na 6 jaar aan de minister van LNV te rapporteren over de uitvoering van de maatregelen (artikel 3.30a lid 2 Regeling natuurbescherming). Tussen IPO en LNV is afgesproken dat dit een korte en bondige terugmelding van de uitgevoerde maatregelen mag zijn.

Rol als beheerder/eigenaar van provinciale terreinen/wegen

De provincie is als eigenaar of beheerder van terreinen ook zelf één van de betrokken partijen naast waterschappen, gemeenten, terreinbeherende organisaties, etc. Die rol staat los van haar rol als hiervoor omschreven.

Daarnaast vervult de provincie een aantal wettelijk taken als bijvoorbeeld wegbeheerder. In dat kader zal bijvoorbeeld het maaibeheer van de berm langs provinciale wegen onder de loep moeten worden genomen om verspreiding van bepaalde invasieve plantensoorten (verder) te voorkomen. Een ander voorbeeld is de aanleg en bouw van ecoducten over provinciale wegen. Uitvoering van hieraan verbonden maatregelen zal, na een analyse van het huidige beheer en de knelpunten, ook al deels binnen de komende twee jaar worden uitgevoerd. Het is dus ook voor de provincie van belang om dit programma binnen haar eigen organisatie op een goede manier te implementeren (zie ook par. 2.11).

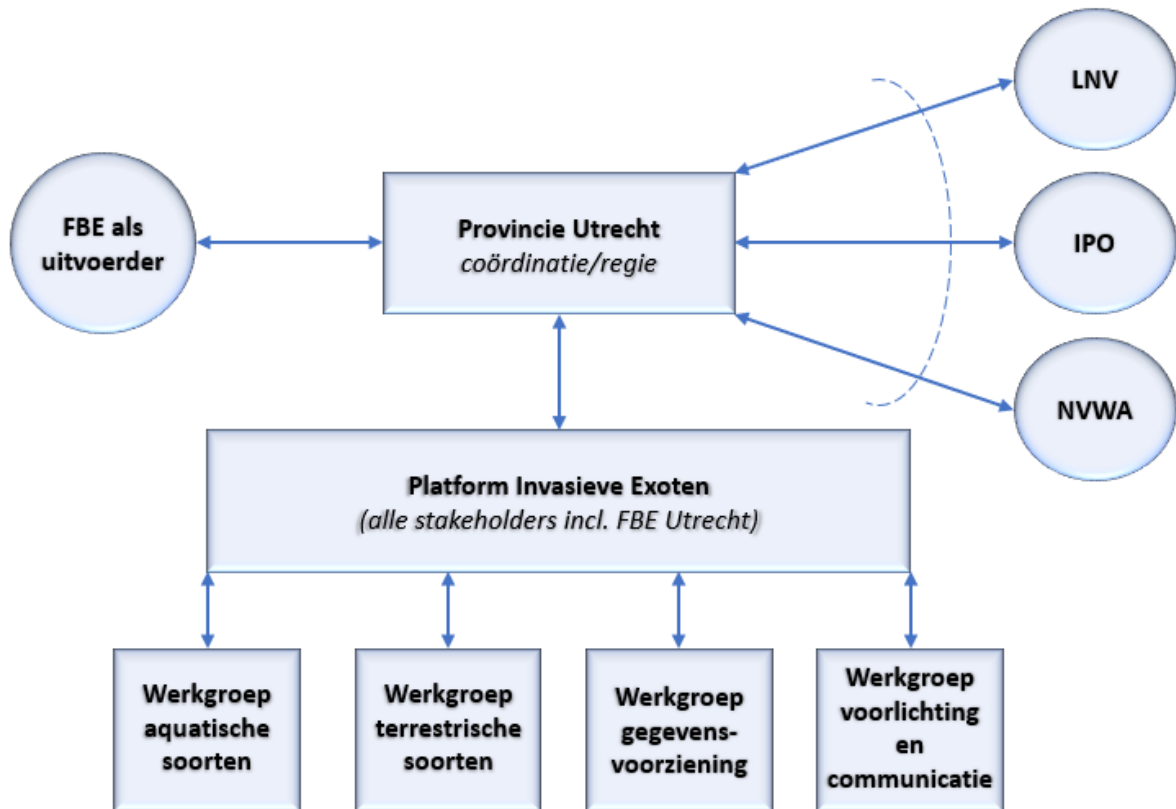
6.2 Organisatie van stakeholders

Het effectief bestrijden van exoten vraagt een lange adem. Daarvoor is een robuuste en actiegerichte organisatievorm nodig, waarbij alle stakeholders betrokken zijn. Op de volgende pagina is een organogram opgenomen van die structuur.

Toelichting op het organogram (van boven naar onder):

1. Provincie Utrecht: regie/coördinatiefunctie met contacten op provincie-overschrijdend niveau (IPO⁶/Bij12/LNV/NVWA/overig). De Faunabeheereenheid Utrecht, als een van de uitvoerders van de maatregelen, staat in nauw contact met de provincie en brengt gevraagd en ongevraagd advies uit. De FBE maakt ook deel uit van het Platform Invasieve Exoten.

⁶ Het IPO kent een aparte taakgroep voor Invasieve Exoten.

2. Platform Invasieve Exoten, waarin alle stakeholders op ambtelijk niveau zijn vertegenwoordigd, inclusief de provincie in haar rol als beheerder. Het platform neemt besluiten over maatregelen en andere voorstellen die worden voorbereid in de werkgroepen. Iedere deelnemer aan het Platform is verantwoordelijk om binnen de eigen organisatie besluiten af te stemmen met bestuur en – zo nodig – met beleidsafdelingen. Naar verwachting bespoedigt dit het maken van (meer) bindende afspraken (indien nodig), die op bestuurlijk niveau zullen worden gemaakt (zie hoofdstuk 1).

3. Onder het platform fungeren de volgende vier werkgroepen:

- a) Werkgroep aquatische soorten. Deze werkgroep houdt zich bezig met onderzoek naar preventie, bestrijdings- en beheermethoden van aquatische soorten, te weten:
 - o in eerste instantie de rivierkreeften en waterplanten van de eerste en tweede Unielijst en de Watercrassula;
 - o in tweede instantie (vanwege lagere prioritering) uitheemse moerasschildpadden en vissen van de Unielijst.

Naast onderzoek naar methoden zal de werkgroep ook nagaan of er nog meer invasieve soorten zijn die voor bestrijding in aanmerking komen.

- b) Werkgroep terrestrische plantensoorten (diersoorten ontbreken):

Deze werkgroep houdt zich bezig met onderzoek naar preventie, bestrijdings- en beheermethoden van terrestrische plantensoorten, te weten:

- o in eerste instantie Reuzenberenklauw, Reuzen- of Springbalsemien en de 3 soorten Aziatische duizendknopen.
- o in tweede instantie (vanwege lagere prioritering) ook andere terrestrische plantensoorten.

Naast onderzoek naar methoden zal de werkgroep ook nagaan of er nog meer invasieve soorten zijn die voor bestrijding in aanmerking komen.

c) Werkgroep gegevensvoorziening:

Deze werkgroep houdt zich bezig met het verzamelen van gegevens over de verspreiding van invasieve exoten in de provincie. Daartoe richt zij zich onder meer op het optimaliseren van het gebruik van de NDFP en de applicatie 'snApp de exoot' om de verspreiding van exoten scherp(er) te krijgen. Vervolgens zal worden nagegaan voor welke soorten er behoefte is aan een digitale 'provinciale kaart' en hoe die er dan uit moet zien. Deze werkzaamheden zullen in nauwe samenwerking met de NVWA en het IPO worden uitgevoerd ter voorkoming van dubbel werk.

d) Werkgroep communicatie en voorlichting

Deze werkgroep houdt zich onder meer bezig met de ondersteuning van één van de vereisten waaraan de rapportage vanuit de provincies aan de minister van LNV moet voldoen, namelijk het rapporteren over maatregelen, die zijn genomen om het publiek te informeren over de aanwezigheid van invasieve uitheemse soorten en over andere acties die burgers verzocht worden te ondernemen. De werkgroep kan bijvoorbeeld een toolkit ontwikkelen voor gemeenten, good practices opsporen en delen (bijv. bij de inzet van vrijwilligers bij de bestrijding/burgerparticipatie). Direct na de start zal de werkgroep een stakeholdersanalyse uitvoeren om na te gaan of alle bij de bestrijding van invasieve exoten betrokken partijen in beeld zijn. Een communicatieadviseur van de provincie neemt deel aan de werkgroep. Zie ook paragraaf 3.3.

De provincie zal het voorzitterschap vervullen en de organisatie op zich nemen van het Platform en de werkgroepen. Binnen de werkgroepen zullen de werkzaamheden verdeeld worden over de stakeholders die belang hebben bij bestrijding van de invasieve soorten.

Er zal op korte termijn een protocol worden opgesteld over de werkwijze van het platform en de werkgroepen en de communicatie binnen de hiervoor beschreven organisatie. Dat protocol zal worden voorgelegd aan de deelnemers van het Platform en gezamenlijk worden vastgesteld.

6.3 Uitgangspunt voor wie doet wat?

De provincie Utrecht is eindverantwoordelijk voor de bestrijding van invasieve exoten binnen de provincie. Voor soorten die reeds wijdverspreid zijn en die niet op de Unielijst staan (art. 19b-soorten), hebben de provincies een grote beleidsvrijheid om die verantwoordelijkheid in te vullen.⁷ Hierbij zijn wij uitgegaan van het volgende.

Iedere stakeholder heeft op grond van zijn/haar publieke taak en/of privaat eigendom belang bij het bestrijden van een of meerdere invasieve exoten. Dat kan verkeersveiligheid zijn, economische schade aan gebouwen of landbouw, het openhouden van watergangen, de waterkerende functie van waterkeringen of aantasting van de biodiversiteit. Die belangen

⁷ Punt 4 van de Nota van toelichting bij de Regeling aanwijzing van door de provincies te bestrijden invasieve uitheemse soorten, Staatscourant 2018 nr. 13687 d.d. 7 maart 2018.

spelen in dit programma een belangrijke rol in het kader van de verdeling van de werkzaamheden.

Daar waar bestrijding van wijd verspreide exoten samenvalt met een publieke taak van een andere overheid dan de provincie, ligt het initiatief en de verantwoordelijkheid naar de mening van de provincie bij het betreffende bestuursorgaan en komen de met de bestrijding samenhangende kosten primair voor diens rekening. Dit sluit een bijdrage van de provincie in de kosten op voorhand niet uit, mits er (ook) een biodiversiteitsbelang in het geding is.

Onderstaande tabel geeft een indicatie van de verdeling van de belangrijkste verantwoordelijkheden over de betrokken organisaties/partijen aan de hand van de 3 categorieën te bestrijden soorten, die hiervoor zijn toegelicht:

Verdeling van de belangrijkste verantwoordelijkheden bij de aanpak van invasieve exoten:

Soorten	Organisatie/partij
Aanpak artikel 17 soorten (nog niet gevestigd)	Provincie
Aanpak artikel 19a soorten (beperkt verspreid)	Provincie
Aanpak artikel 19b soorten (wijd verspreid)	
- N2000/NNN/KRW/leefgebieden aandachtsoorten Natuurvisie	Provincie/terreinbeherende organisaties/gemeenten/waterschappen/ particulieren
- (Primaire) watergangen	Waterschappen
- Provinciale wegen en tramwegen	Provincie
- Gemeentelijke wegen	Gemeenten
- Snelwegen en hoofdvaarwegen	Rijk
- Spoorwegen	ProRail

Bij het vaststellen van de tabel waarin planning en aanpak van de maatregelen is opgenomen (zie par. 4.3) zijn wij uitgegaan van die belangen. Soms zijn alle stakeholders 'belanghebbende', soms maar één stakeholder en bij sommige soorten zijn er duidelijke hoofdbelanghebbende(n) te onderscheiden van één of meer nevenbelanghebbende(n). Niet alles is bekend; er zal nog nader onderzoek nodig zijn (zie verderop in deze paragraaf).

Voor de provincie staat het belang van de biodiversiteit voorop. Dat is ook de belangrijkste reden om de bestrijding van invasieve exoten aan de provincies over te dragen. Dat betekent dat de provincie betrokken is bij het nemen van maatregelen ter bestrijding van invasieve exoten die een bedreiging vormen voor de aangewezen soorten en habitattypen van de Natura 2000-gebieden, de ecologische kwaliteitselementen in KRW-oppervlakte-waterlichamen, de wezenlijke kenmerken en waarden van het Natuurnetwerk Nederland en/of de aandachtsoorten in de Natuurvisie (inclusief rode lijst-soorten). Overigens zal daarbij vaak samen met de natuurbeherende organisaties (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Utrechts Landschap en Utrechts Particulier Grondbezit), waarvoor het biodiversiteitsbelang ook een belangrijke rol speelt, opgetrokken worden. Niet alle geprioriteerde invasieve exoten vormen een bedreiging voor de gedefinieerde biodiversiteit. In die gevallen komen de stakeholders die wel of een groter belang hebben bij de bestrijding van de exoten meer zichtbaar in beeld en komen de kosten van de te nemen maatregelen voor rekening van die partijen. Bijvoorbeeld het verwijderen van bepaalde invasieve exotische waterplanten door het waterschap om de doorstroming van (primaire) watergangen te borgen of het verwijderen van Reuzenberenklauw langs publieke paden door gemeenten en/of natuurbeheerders (om brandblaren bij met name kinderen te voorkomen).

De provincie zal hierbij – als eindverantwoordelijke - wel de coördinerende rol blijven vervullen en zodoende overzicht over het geheel houden.

Gelet op de korte voorbereidingstijd van dit programma is nog niet alles uitgekristalliseerd. De komende jaren zullen ook nodig zijn om - (mede) op kosten van de provincie - onderzoeksmaatregelen te nemen om een scherper beeld te krijgen van de omvang van de risico's die bepaalde invasieve soorten voor de provincie hebben en de daaraan gelieerde belangen. De resultaten van die onderzoeken zullen worden verwerkt in het tweede programma dat geldt voor de jaren 2021 tot en met 2024. Dan zullen ook de kosten die samenhangen met de bestrijding van invasieve exoten meer precies begroot kunnen worden dan in dit programma.

Dit eerste programma bevat voornamelijk nog procedures/werkwijzen die moeten leiden tot een robuuste organisatie. Bestrijding en beheersing van invasieve exoten is een langlopend project waarbij de te bestrijden soorten en maatregelen kunnen wisselen in de tijd. Het vraagt ook om een duurzame inzet van maatregelen. Sommige soorten zijn alleen effectief te bestrijden als er langere tijd op consequente wijze wordt bestreden. Dat moet niet afhankelijk zijn van de beschikbaarheid van capaciteit of budget. Dat maakt een investering van twee jaar om een goede structuur neer te zetten de moeite waard.

Ondertussen gaan de huidige activiteiten door en zal de provincie al zoveel mogelijk de hierboven omschreven coördinerende, stimulerende en kennisuitwisselingsfunctie vervullen.

7 Voorgeschiedenis

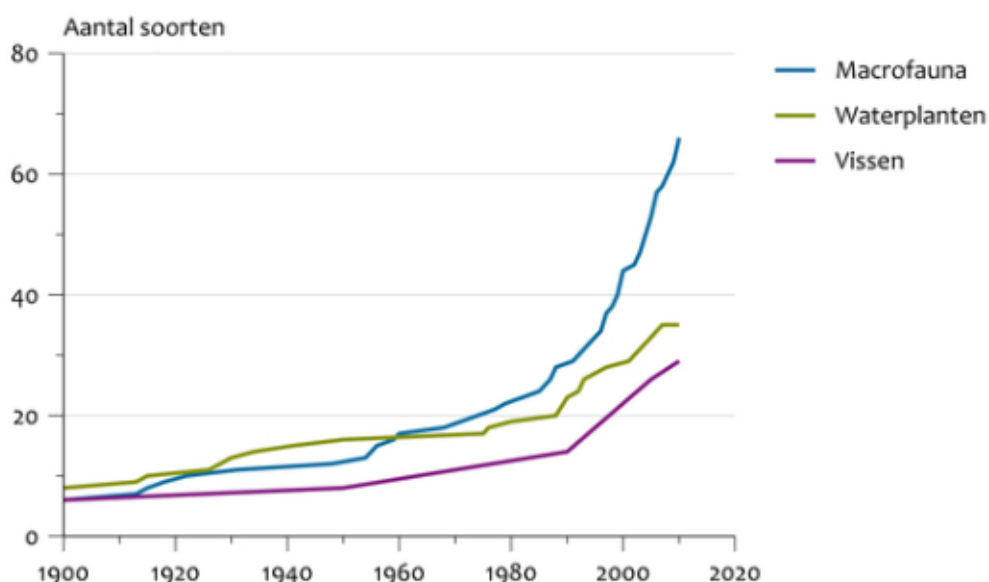
7.1 Aanleiding tot de exotenverordening

Invasieve exoten zijn soorten die aanvankelijk door menselijk toedoen buiten hun natuurlijk bereik ecologische barrières overschrijden, die daar dan overleven, zich voortplanten en verspreiden en die negatieve gevolgen hebben voor de ecologie van de nieuwe locatie, evenals ernstige economische en sociale gevolgen. Invasieve exoten worden via drie verschillende kanalen in de Unie geïntroduceerd:

1. sommige uitheemse soorten zijn wenselijk en worden bewust de Unie binnengebracht (bv. handelsbelangen, sierdoeleinden, gezelschapsdieren, biologische controle);
2. sommige uitheemse soorten worden onbewust geïntroduceerd als contaminant van goederen (handel in andere grondstoffen), omdat ze meeliften of zich verstoppert in vervoersmiddelen, of door reizigers worden verspreid zonder dat die het weten;
3. sommige invasieve exoten kunnen zich ook verplaatsen via vervoersinfrastructuur (bv. het Main-Donaukanaal).

Er wordt door de E.U. geraamd dat van de 12.000 uitheemse soorten die aanwezig zijn in de Europese natuur 10-15% zich heeft voortgeplant en verspreid, wat heeft geleid tot economische, sociale en milieuschade. De effecten van invasieve exoten op de biodiversiteit zijn aanzienlijk. Deze soorten zijn een van de grootste, en groeiende, oorzaken van het verlies van biodiversiteit en de uitsterving van soorten. Onderstaande grafiek laat de ontwikkeling vanaf 1900 zien van uitheemse soorten in Nederland in zoet water.⁸ Met name vanaf 1990 neemt het aantal uitheemse soorten sterk toe.

Nieuwe soorten in zoet water

Bron: PBL.

PBL/okt12/1355
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

⁸ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl1355-exoten-in-zoet-water>

Met de biodiversiteitsstrategie 2020 ving de Europese Unie aan om het verlies van biodiversiteit een halt toe te roepen tegen 2020, overeenkomstig de internationale toezeggingen die in 2010 door de partijen zijn vastgesteld in het Verdrag inzake biologische diversiteit in Nagoya, Japan. Het probleem van invasieve uitheemse soorten is namelijk niet beperkt tot Europa, maar komt over de hele wereld voor. Tot 2015 bestond er echter geen EU-kader voor een uitgebreide aanpak van de invasieve exoten. Met de komst van de EU-exotenverordening en bijbehorende lijsten van aangewezen te bestrijden soorten is dit veranderd (zie paragraaf 8.1 voor een inhoudelijke beschrijving). Doel van de verordening is de aanpak van de voornoemde problemen door een kader vast te stellen voor acties ter voorkoming, beperking en vermindering van de negatieve invloeden van invasieve inheemse soorten op biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Daarnaast wordt in het voorstel gestreefd naar beperking van de sociale en economische schade. Dit wordt bereikt door het nemen van maatregelen die afgestemd optreden verzekeren, middelen gericht in te zetten op prioritaire soorten en het verhogen van preventieve maatregelen. Dit alles in overeenstemming met de in het Verdrag betreffende biologische diversiteit opgenomen aanpak en de Europese regelgeving betreffende planten en dieren.

7.2 Decentralisatie

Het Rijk heeft in maart 2018 de verantwoordelijkheid voor de bestrijding van het merendeel van de door de minister aangewezen invasieve soorten aan de provincies overgedragen. Dit past binnen de afspraken die het Rijk en de provincies hierover hebben vastgelegd in het Bestuursakkoord Natuur (2011) en het Natuurpact (2013). Met de decentralisatie van het natuurbeleid lag het voor de hand om ook de bestrijding van invasieve exoten bij de provincies onder te brengen. Voor bepaalde soorten uitheemse zoogdieren en vogels konden de provincies toen ook al opdrachten aan jagers en muskusrattenbestrijders verlenen om deze soorten te bestrijden. De formele overdracht van de nieuwe verantwoordelijkheden heeft echter moeten wachten op de totstandkoming en inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming (in werking getreden op 1 januari 2017) en de aanwijzing van soorten op de Europese Unielijst.

7.3 Rollen en verantwoordelijkheden

Met de overdracht van de verantwoordelijkheid voor de bestrijding van door de minister aangewezen invasieve soorten hebben de provincies de coördinerende rol gekregen voor het treffen van maatregelen ter bestrijding van die soorten. Dit betekent dat de provincie belast is met het samenbrengen en samenwerken met partijen die ieder vanuit hun eigen belang een rol hebben in het treffen van maatregelen binnen een gezamenlijke aanpak. Soorten die zich nieuw vestigen dienen geëlimineerd te worden; voor soorten die reeds gevestigd zijn dienen beheersmaatregelen getroffen te worden en bij schade aan het ecosysteem dienen herstelmaatregelen getroffen te worden. Het Rijk blijft echter verantwoordelijk voor de naleving van de verbodsbepalingen uit de Europese verordening (zie hierna). Deze bepalingen zijn vooral gericht op het voorkomen van de vestiging van invasieve exoten (preventiemaatregelen). Daartoe zal het Rijk verschillende instrumenten inzetten zoals het instellen van handels- en bezitsverboden en het uitvoeren van grenscontroles door de douane.

Ook is het Rijk verantwoordelijk voor het opstellen van rapportages aan de Europese Commissie. Daarvoor zijn weer gegevens nodig van de provincies. Zij dienen iedere 6 jaar een rapportage uit te brengen aan de Minister van LNV over de uitvoering van de maatregelen, te beginnen uiterlijk 1 juni 2019. Daarnaast is het Rijk verantwoordelijk voor

een deel van het onderzoek naar effectieve bestrijdingsmogelijkheden en naar het weerbaar(der) maken van ecosystemen.

8 Europees en landelijk kader

8.1 Europese regelgeving

Per 1 januari 2015 is de Europese verordening 'Preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten' (nr. 1143/2014; hierna de 'EU-exotenverordening') in werking getreden om invasieve exoten aan te pakken vanuit het oogpunt van behoud van biodiversiteit en ecosysteemdiensten. De verordening verplicht lidstaten onder andere om de import en handel in dergelijke soorten aan banden te leggen en maatregelen te treffen om ze bij eerste waarneming uit te roeien en daar waar ze reeds gevestigd zijn, maatregelen te treffen om verdere verspreiding te voorkomen en schade te beperken. Waar ecosystemen zijn aangetast dienen zo mogelijk herstelmaatregelen getroffen te worden.

Uit de verordening:

Artikel 17: Snelle uitroeiing in een vroeg stadium van invasie

Lid 1: Na vroegtijdige detectie en uiterlijk drie maanden na het verzenden van de in artikel 16 vermelde kennisgeving van vroegtijdige detectie nemen de lidstaten uitroeiingsmaatregelen, stellen zij de Commissie in kennis van deze maatregelen en informeren zij de andere lidstaten.

Artikel 18 Afwijkingen van de verplichting tot snelle uitroeiing

Lid 1: Binnen twee maanden na de in artikel 16 bedoelde detectie van een invasieve uitheemse soort, kan een lidstaat op basis van degelijk wetenschappelijk bewijs besluiten geen uitroeiingsmaatregelen uit te voeren indien aan ten minste een van de volgende voorwaarden is voldaan: [. . .]

Artikel 19 Beheersmaatregelen

Lid 1: Binnen 18 maanden nadat een invasieve uitheemse soort in de Unielijst is opgenomen beschikken de lidstaten over doeltreffende beheersmaatregelen voor de voor de Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten waarvan de lidstaten hebben vastgesteld dat ze wijdverspreid zijn op hun grondgebied, zodat de gevolgen ervan voor de biodiversiteit, de aanverwante ecosysteemdiensten en, in voorkomend geval, de menselijke gezondheid of de economie tot een minimum worden beperkt.

Artikel 20 Herstel van de beschadigde ecosystemen

Lid 1: De lidstaten nemen passende herstelmaatregelen om het herstel van een door voor de Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten aangetast, beschadigd of vernietigd ecosysteem te bevorderen, tenzij uit een kosten-batenanalyse op basis van de beschikbare gegevens met redelijke zekerheid blijkt dat de kosten van die maatregelen hoog zullen zijn en niet in verhouding staan tot de voordelen van herstel.

Vermeldenswaard is dat in artikel 19 niet alleen wordt gesproken over het tot een minimum beperken van gevolgen van invasieve exoten voor de biodiversiteit, maar in voorkomend geval, ook voor de menselijke gezondheid of de economie. Het belang van (behoud van) de

biodiversiteit is echter doorslaggevend. Dit volgt zowel uit artikel 1 van de EU-exotenverordening⁹ als uit de criteria op grond waarvan de invasieve soorten op de hierna toegelichte Unielijst worden gezet (art. 4 EU-exotenverordening). Dat heeft tot gevolg dat een soort die wel de volksgezondheid maar niet de biodiversiteit bedreigt, niet op de Unielijst wordt gezet. Een voorbeeld daarvan is de tijgermug, die knokkelkoorts kan overdragen.

De 'zorgwekkende invasieve uitheemse soorten' waar het om gaat zijn vastgelegd in de zogenaamde 'Unielijst', die in juli 2016 als uitvoeringsverordening (nr. 1141/2016) bij de EU-exotenverordening is vastgesteld. Hierbij gaat het om 37 soorten. In juli 2017 is een tweede tranche van 12 invasieve soorten op Europees niveau aangewezen, waarmee de Unielijst is aangevuld (uitvoeringsverordening nr. 1263/2017).

8.2 Landelijke uitwerking

Ministeriële regeling

De implementatie van bovengenoemde EU-verordeningen in nationale wetgeving heeft plaatsgevonden door vaststelling van een ministeriële regeling en een beleidsregel onder de Wet natuurbescherming. Het betreft de volgende regelingen:

1. Regeling van de minister van LNV van 22 februari 2018, nr. WJZ/17141167, houdende wijziging van de Regeling natuurbescherming (aanwijzing van door de provincies te bestrijden invasieve uitheemse soorten, gepubliceerd in Staatscourant nr. 13687, d.d. 7 maart 2018, in werking getreden per 1 januari 2018);
2. Beleidsregel kwaliteit opvang invasieve uitheemse diersoorten (14 mei 2018, nr. WJZ/18020186).

De onder 1 genoemde regeling staat in artikel 3.30a Regeling natuurbescherming en de door de minister aangewezen invasieve uitheemse dier- en plantensoorten zijn vastgelegd in bijlage 10 bij de Regeling.

Voor dit programma is met name deze eerste regeling relevant; de tweede is bedoeld om bepaalde opvangcentra de mogelijkheid te geven om (tijdelijk) invasieve uitheemse soorten op te mogen vangen. In de aanwijzing van te bestrijden invasieve uitheemse soorten zijn de volgende taken overgedragen aan gedeputeerde staten van de provincies:

- Uitvoering van de uitroeingsmaatregelen, beheersmaatregelen en herstelmaatregelen voor 30 van de 37 soorten op de (initiële) Unielijst van juli 2016 conform de artikelen 17, 19 en 20 van de EU-exotenverordening, met inbegrip van het invulling geven aan de prioritering of aard van de uitroeings-, beheers- en herstelmaatregelen.
- Rapportage aan de Minister over de uitvoering van bovengenoemde maatregelen, uiterlijk op 1 juni 2019 en daarna telkens iedere zes jaar.

De toebedeling van eerstgenoemde taak wordt door de Minister als volgt gemotiveerd in de toelichting bij de regeling:

“Dit in het licht van de verantwoordelijkheid die gedeputeerde staten op grond van de Wet natuurbescherming al hebben op het vlak van populatiebeheer en schadebestrijding van andere in het wild levende dier- en plantensoorten. De provincies hebben de geëigende schaalgrootte voor de uitvoering en regionale invulling van het natuurbeleid, en hebben een regierol bij het gebiedsgerichte beleid. Zij kunnen op gebiedsniveau de relevante afwegingen maken voor het nemen van uitroeingsmaatregelen, beheersmaatregelen en herstel-

⁹ Deze bepaling luidt: 'In deze verordening zijn regels vastgesteld om de nadelige gevolgen op de biodiversiteit van zowel de opzettelijke als onopzettelijke introductie en verspreiding in de Unie van invasieve uitheemse soorten te voorkomen, tot een minimum te beperken en te matigen.'

maatregelen, rekening houdend met de specifieke kenmerken van het gebied en met de regionale en lokale bijzonderheden, waardoor doelstellingen ten aanzien van de bestrijding van invasieve exoten doelmatig en doeltreffend kunnen worden gerealiseerd.”

De ministeriële regeling met de aanwijzing van soorten is met terugwerkende kracht in werking sinds 1 januari 2018. De 30 soorten waarop de regeling betrekking heeft zijn uitsluitend soorten van de initiële Unielijst, dat wil zeggen uit de eerste EU-uitvoeringsverordening nr.1141/2016. Bestrijding van de soorten van die lijst die vallen onder de Visserijwet 1963 of waarvan de bestrijding valt onder de Waterwet (Beverrat) vallen niet onder de verantwoordelijkheid van de provincies. Bestrijding van de Beverrat ligt bij de waterschappen, omdat die krachtens de Waterwet gehouden zijn tot het zo goed mogelijk zorgdragen voor het voorkomen van schade aan waterstaatswerken veroorzaakt door deze soort. Bestrijding van soorten die vallen onder de Visserijwet blijft een verantwoordelijkheid van het Rijk (zie hierna).

Voor aanwijzing van de soorten van de aanvullende uitvoeringsverordening (tweede tranche) wordt in het voorjaar van 2019 een aanvullende ministeriële regeling verwacht. In de bijbehorende soortenlijst zal naar verwachting de muskusrat ontbreken omdat de bestrijding daarvan door de waterschappen, net als van de beverrat, direct valt onder de Waterwet.

De volgende taken blijven volgens de ministeriële regeling bij het Rijk:

- het instellen van handels- en bezitsverboden, inzet van douane bij grenscontroles;
- het verrichten van landelijk onderzoek naar effectieve uitroeiings- en beheersmaatregelen;
- het opzetten van een surveillancesysteem (art. 14 exotenverordening) en het doen van kennisgevingen van vroegtijdige detectie aan de overige lidstaten (art. 16 verordening)¹⁰;
- uitvoering van beheersmaatregelen, uitroeiingsmaatregelen en herstelmaatregelen volgend uit de exotenverordening ten aanzien van de invasieve exoten die onder de Visserijwet vallen, zijnde enkele uitheemse rivierkreeften en de Chinese wolhandkrab;
- het rapporteren aan de Europese Commissie over de (voortgang van de) bestrijding van invasieve uitheemse dier- en plantensoorten in Nederland.

Landelijk masterplan

Voor de 37 soorten die in 2016 op de (Europese) Unielijst zijn geplaatst, is in het kader van de landelijke implementatie van de verordening een 'Masterplan uitroeiing en beheersing Unielijstsoorten' opgesteld. Dit masterplan gaat in op de verantwoordelijkheden van rijk, provincies, waterschappen en terreinbeheerders en geeft in bijlagen per soort een gezamenlijk ambitieniveau en mogelijke maatregelen aan. Deze bijlagen zijn opgesteld door de NVWA. Het masterplan is door het rijk aan de provincies aangeboden. De Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BACVP) heeft in december 2017 het masterplan als gezamenlijk vertrekpunt voor de aanpak van invasieve exoten aangenomen. Ook in Utrecht wordt dit masterplan als basis voor de provinciale uitwerking genomen, zoals eerder is aangegeven in het memorandum 'Marsroute invasieve exoten'. De Unielijst zal regelmatig met nieuwe soorten worden uitgebreid. Dat betekent dat naast aanpassing van de ministeriële regeling het masterplan uitgebreid zal worden met nieuwe soortenbijlagen. Binnenkort zal dat gebeuren voor de twaalf nieuwe soorten die in 2017 op de Unielijst zijn geplaatst.

In het Masterplan is aangegeven dat de volgende taken (ook) bij het Rijk belegd blijven (naast de taken die hierboven al zijn genoemd):

- de handhaving op import, handel, transport en houden van Unielijstsoorten;
- risicobeoordelingen;

¹⁰ De provincie heeft geen wettelijke taak in dit kader. Mocht de provincie (eerder) op de hoogte zijn van een 'vroegtijdige detectie van de introductie of de aanwezigheid van voor de Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten' dan de NVWA, dan zal zij uiteraard de NVWA direct van deze waarneming in kennis stellen.

- wetenschappelijke onderbouwing voor afwijking van artikel 17 verplichtingen (art. 18 EU-exotenverordening);
- advisering over risico's en managementopties;
- ontheffingverlening voor opvang invasieve exoten uit het wild;
- analyse en preventieve maatregelen op pathways;
- de handhaving van het illegaal uitzetten van invasieve exoten;
- het uitzetten en begeleiden van onderzoek naar de mogelijkheden om ecosystemen weerbaarder te maken.

Het masterplan geeft drie strategieën voor de aanpak van invasieve exoten:

2. *Vorbereid zijn op directe actie: soorten ex art. 17 EU-Exotenverordening*
Een strategie voor soorten die nog niet in ons land gevestigd zijn. Provincies nemen (na signalering en advisering door de NVWA) direct maatregelen om tot snelle uitroeiing in een vroeg stadium te komen. Een algemeen draaiboek wie in actie moet komen en met welke procedure is al opgenomen in het Landelijk Masterplan. Zo gauw duidelijk is dat de desbetreffende soort 'spoedig verwacht kan worden in de provincie' zal een soortspecifiek draaiboek worden opgesteld op basis van reeds opgedane ervaringen elders (in binnen- of buitenland). Zie bijlage 3 voor bijbehorend stroomschema.
3. *Uitroeien: soorten ex art. 19a EU – Exotenverordening*
Een strategie voor soorten die aanwezig zijn maar beperkt verspreid. Provincies maken afspraken met stakeholders over uitroeiing van deze soorten. Het is van belang om deze categorie snel op te pakken, om verdere verspreiding zoveel mogelijk te voorkomen.
4. *Beheersen: soorten ex art. 19b EU - Exotenverordening*
Een strategie voor al gevestigde en wijdverspreide soorten. Provincies bepalen eerst het ambitieniveau om tot een keuze van beheersmaatregelen te komen. Van deze categorie is vooral de bestrijding van bepaalde waterplanten problematisch.

In dit programma zijn de soorten die genoemd zijn in de tweede en derde strategie in navolging van (de bijlagen bij) het masterplan respectievelijk aangeduid met artikel 19a – en artikel 19b – soorten. Deze aanduiding verwijst dus niet naar het artikelnummer in de Exotenverordening (dat kent alleen een artikel 19), maar naar het onderscheid in soorten die beide vallen onder artikel 19 van de verordening.

Voor de artikel 17 en 19a diersoorten die kunnen vliegen is de situatie in heel Nederland relevant voor eventuele 'aanvoer' van buiten de provincie. Voor de meeste grondgebonden diersoorten waarvoor de provincies verantwoordelijk zijn, moet er met name naar de ontwikkelingen in Gelderland worden gekeken, omdat zich ten zuiden en noorden van de provincie barrières bevinden in de vorm van de Randmeren en Grote rivieren en omdat veel van deze soorten juist vanuit het oosten (eerst Duitsland en daarna de Veluwe) verwacht kunnen worden. Het gaat dan om dieren die door de mens in Centraal-Europa (inclusief Duitsland) geïntroduceerd zijn, daar niet meer uit te roeien zijn en die zich nu (in het wild) westwaarts uitbreiden, zoals de wasbeerhond en de wasbeer. Los van invasieve diersoorten die oprukken van buiten de provincie moeten uiteraard ook uitzettingen van exoten in de Provincie Utrecht zelf goed in de gaten worden gehouden. Dit geldt momenteel vooral voor rivierkreeften, moerasschildpadden en diverse waterplanten.

9 Utrechtse prioritering en uitwerking

9.1 Uitgangspunten

De EU Exotenverordening beoogt de biodiversiteit te beschermen (artikel 1 van de verordening). Daarom is bij de prioritering van de aanpak van Unielijst-soorten uitgegaan van die locaties waar invasieve exoten een bedreiging (kunnen) zijn voor de biodiversiteit en waarvoor de provincie de verantwoordelijkheid draagt. Deze locaties liggen in Natura 2000-gebieden, KRW-oppervlaktewaterlichamen¹¹, in het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en in de leefgebieden van de aandachtsoorten uit de Natuurvisie (inclusief rode lijst-soorten). Dit betekent dat de prioriteit niet ligt bij locaties waar invasieve exoten uitsluitend de menselijke gezondheid, economie, waterafvoer, veiligheid van waterkeringen en/of recreatiemogelijkheden negatief beïnvloeden, maar niet de biodiversiteit.

De volgende beleidsafspraken ten aanzien van invasieve exoten uit het 'Beleidskader Wet natuurbescherming Provincie Utrecht' (2016) zijn nog relevant en worden gecontinueerd:

- Wij zetten de bestrijding van soorten die we al eerder bestreden en die schadelijk kunnen zijn voor flora en fauna, ecosystemen, inheemse soorten of belangrijke schade aan gewassen of waterkeringen kunnen veroorzaken voort. Hiertoe behoren de Nijlgans en de Rosse stekelstaart.
- Invasieve exoten die de Utrechtse aandachtsoorten verdringen worden bestreden.

Voorts worden in dit programma elf van de twaalf soorten die in 2017 op de Unielijst zijn geplaatst al meegenomen alsof de (voorgenomen) verantwoordelijkheid van bestrijding en/of beheersing van die 11 soorten al bij de provincies is neergelegd. De ministeriële regeling die dat zal aanwijzen wordt min of meer gelijktijdig met de definitieve vaststelling van dit programma verwacht (begin 2019). Bij sommige van deze soorten is de urgentie om actie te ondernemen overigens ook dusdanig, dat afwachten geen optie is. De twaalfde soort op de tweede Unielijst is de Muskusrat, waarvan al duidelijk is dat die onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van de waterschappen valt.

9.2 Utrechtse lijst

Provinciale Staten hebben op 9 juli 2018 een motie ingediend, waarin onder andere wordt overwogen dat voor een aantal invasieve soorten, waaronder de Japanse duizendknoop, autonoom Utrechts beleid kan worden ontwikkeld waarvoor coördinatie met Rijk en IPO niet nodig is.

In de Marsroute invasieve soorten van 10 september 2018 van Gedeputeerde Maasdam is aangegeven dat de aanwijzing van de Utrechtse soorten zal gebeuren op basis van een advies van de bij de bestrijding betrokken stakeholders. In ieder geval is de wens uitgesproken om de Japanse duizendknoop aan te wijzen.

Bovendien is in deze marsroute aangegeven dat voor de effectieve en efficiënte bestrijding van deze plantensoort het belangrijk is om een krachtig middel te hebben om bijvoorbeeld grondtransporteurs en percee-eigenaren ertoe te bewegen om actie te ondernemen ter beheersing en ter voorkoming van verdere verspreiding van de Japanse duizendknoop. Hierbij wordt gedacht aan een aanvulling van de Verordening Natuur en Landschap die later deel gaat uitmaken van de Omgevingsverordening onder de Omgevingswet.

¹¹ Zie par. 5.2.1.1. Bodem-water-milieuplan 2016-2017 d.d. 7 december 2015 en par. 3.1.1. Natuurvisie provincie Utrecht oktober 2016.

De stakeholders hebben inmiddels GS geadviseerd om onder andere de Japanse duizendknoop op de Utrechtse lijst te plaatsen. Hierop wordt in de volgende paragraaf ingegaan. Tevens zal een provinciale verordening ter bestrijding van de Japanse duizendknoop (en de 2 andere Duizendknoopsoorten) worden opgesteld. Op de juridische instrumenten is in par. 3.1 nader ingegaan.

9.3 Participatief proces van totstandkoming en uitvoering

Dit programma is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de stakeholders. Op 25 september (startbijeenkomst) en 6 november 2018 vonden bijeenkomsten plaats van het Platform invasieve exoten van de Provincie Utrecht. Het platform bestaat uit (ambtelijk) vertegenwoordigers van gemeenten, waterschappen, infrastructuurbeheerders, terreinbeherende organisaties en de Faunabeheereenheid Utrecht (zie bijlage 2). Vanuit het Platform zijn nog suggesties gekomen om andere stakeholders te benaderen, zoals de Vereniging van Bos- en Natuureigenaren en beheerders van recreatieterreinen (Recreatieschap Midden-Nederland). Bij de uitvoering van het programma zal nader invulling worden gegeven aan de bezetting van het platform en werkgroepen (zie Hoofdstuk 6). Hiertoe zal onder andere een stakeholdersanalyse worden gemaakt.

De eerste bijeenkomst is benut om het platform op te richten, aan te pakken invasieve soorten te prioriteren, benodigde maatregelen te inventariseren en om rollen en taken van de verschillende stakeholders alsmede de aanpak van communicatie en bewustwording scherp(er) te krijgen. Deze input is gebruikt om het eerste concept van onderhavig programma op te stellen. In de tweede bijeenkomst is dit eerste concept besproken en zijn de wensen zowel ten aanzien van de (coördinerende) rol en taken van de provincie als voor de benodigde maatregelen nader geïnventariseerd. Met deze informatie is het tweede concept van dit programma aangevuld. Daarnaast zijn de stakeholders twee maal in de gelegenheid gesteld om schriftelijk te reageren op eerdere conceptversies van dit programma. Van die mogelijkheid is ook gebruik gemaakt en het commentaar is verwerkt indien en voor zover mogelijk. Tot slot is er met enkele partijen – waaronder FBE en Prorail – bilateraal gesproken.

Bovenstaande inbreng vanuit de stakeholders zorgt voor een vergroting van het draagvlak voor het programma bij de stakeholders. Het betekent niet dat zij het met alles wat in het programma staat eens zijn. Gelet op de korte voorbereidingstijd van het programma, was het niet mogelijk om dat te bereiken. Wel denken wij dat dit programma een goede basis biedt om de komende twee jaar tot (verdere) overeenstemming en samenwerking te komen.

9.4 Prioritering van soorten

Uit de peiling onder de (circa 45) deelnemers aan de eerste bijeenkomst van het Platform bleek dat 9 van de 39 soorten van de Unielijsten (2016 en 2017) bij voorkeur dienen te worden aangepakt. Van de invasieve soorten 'niet op de Unielijst' gaat onder de stakeholders de meeste voorkeur uit naar de groep van de Aziatische duizendknopen (drie soorten, waaronder de Japanse), de Watercrassula en de Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft. Voor deze 'voorkeursoorten' zijn maatregelen in dit programma nader uitgewerkt. Voor de overige invasieve soorten moet eerst nader onderzocht worden in hoeverre er op korte termijn al maatregelen genomen moeten worden.

'Ecologisch gerangschikt' luidt het rijtje op de startbijeenkomst geprioriteerde soorten als volgt:

Gewervelden:

- Nijlgans

Ongewervelden:

- Geknobbelde Amerikaanse rivierkreeft
- Rode Amerikaanse rivierkreeft
- Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft
- Aziatische hoornaar

Terrestrische planten:

- Japanse duizendknoop
- Sachalinse duizendknoop
- Boheemse duizendknoop
- Reuzenbereklaauw
- Reuzen- of Springbalsemien

Waterplanten:

- Grote waternavel
- Ongelijkbladig vederkruid
- Waterwaaier/Cabomba
- Watercrassula

Op grond van bestaand provinciaal natuurbeleid (zie hiervoor) volgt één soort waarvoor al een zekere prioriteit gold, te weten *de Rosse stekelstaart*. Uit de internationale afspraak in de Conventie van Bern dat deze soort in 2020 uitgeroeid moet zijn in Noordwest Europa, volgt namelijk een hoge prioriteit voor deze soort. Daarnaast zijn er drie soorten invasieve waterplanten van de Unielijst die nog niet wijd verspreid voorkomen (art. 19a), die vermoedelijk nog uitroeibaar zijn en alleen daarom al 'prioritair' zijn: Kleine waterteunisbloem, Moeraslantaarn en Verspreidbladige waterpest. Gezien het (nu nog) beperkte voorkomen in de provincie Utrecht is het voor de hand liggend dat deze soorten door de stakeholders niet werden aangemerkt als 'urgent', maar gezien de status als 19a-soort geldt er hoe dan ook een uitroeiingsplicht. 'Wachten' zou overigens kunnen betekenen dat deze soorten zich dusdanig snel uitbreiden dat ze nog slechts beheerd kunnen worden (tegen veel hogere kosten) en niet meer uit te roeien zijn. Daarom zijn deze drie waterplantensoorten toegevoegd aan de 'geprioriteerde soorten', net als de Rosse stekelstaart.

Ingedeeld naar wettelijke categorie/strategie ziet de totale opsomming van geprioriteerde soorten er dan als volgt uit:

Artikel 17 soorten (nog niet in Nederland gevestigd)

- Aziatische hoornaar

Artikel 19a-soorten (op 1 of enkele locaties gevestigd in Nederland gevestigd; nog uitroeibaar)

- Rosse stekelstaart;
- Kleine waterteunisbloem
- Moeraslantaarn
- Verspreidbladige waterpest

Artikel 19b-soorten (wijdverspreid en niet meer volledig uit te roeien)

- Nijlgans

- Geknobbelde Amerikaanse rivierkreeft
- Rode Amerikaanse rivierkreeft
- Reuzenbereklaauw
- Reuzen- of Springbalsemien
- Grote waternavel
- Ongelijkbladig vederkruid
- Waterwaaier/Cabomba

Soorten op de 'Utrechtse lijst' (staan niet op de Unielijst):

- Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft
- Japanse duizendknoop
- Sachalinse duizendknoop
- Boheemse duizendknoop
- Watercrassula

9.5 Toelichting op de prioritering

Voor alle artikel 17 soorten (nog niet gevestigde soorten van de Unielijst) geldt de verplichting dat ze bij mogelijke vestiging uitgeroeid moeten worden in een zo vroeg mogelijk stadium. 'Prioritering' betekent in dit geval dat er al vast een soortspecifiek draaiboek opgesteld moet worden. Voor de overige soorten voldoet voorlopig het algemene draaiboek zoals opgenomen in het landelijk Masterplan (zie voor het bijbehorende stroomschema: bijlage 3). Als er een soortspecifiek draaiboek voor de Aziatische hoornaar is opgesteld, kan er vervolgens onderzocht worden of dat ook zinvol is voor de wasbeer en voor de marter- of wasbeerhond.

Voor artikel 19a-soorten (wel gevestigd; niet wijd verspreid) is de provincie ook aan zet om zo snel mogelijk tot uitroeiing van deze soorten over te gaan. De provincie zal daartoe zo spoedig mogelijk afspraken maken met de stakeholders. Prioritering daarbij mag. Dat betekent voor de provincie Utrecht dat (als eerste) de effectiviteit van reeds geldende afspraken voor de Rosse stekelstaart geëvalueerd worden en dat die afspraken zo nodig worden aangepast. De overige soorten in deze categorie zijn plantensoorten. Twee daarvan zijn terrestrisch (Zijdeplant en Mammoetblad/Gunnera). Hiervan moet eerst worden uitgezocht of ze daadwerkelijk buiten tuinen en plantsoenen staan. Alle overige soorten zijn waterplanten die door de waterschappen en sommige gemeenten (in stadswater) soms al bestreden worden of zich nog niet kunnen vestigen (Waterhyacint). Alvorens afspraken te maken over uitroeiing, moet eerst in kaart worden gebracht waar deze soorten voorkomen en welke bestrijdingsmethoden worden (werden) toegepast en met welke effectiviteit.

Voor de artikel 19b-soorten van de Unielijst (aanwezig en wijd verspreid) geldt dat provincies en stakeholders het recht hebben te prioriteren in de tijd. Volgens de prioritering van de startbijeenkomst van het platform zouden dan Nijlgans, Geknobbelde Amerikaanse rivierkreeft, Rode Amerikaanse rivierkreeft, Reuzenbereklaauw, Reuzen- of Springbalsemien, Grote waternavel, Ongelijkbladig vederkruid en Waterwaaier of Cabomba met voorrang aangepakt moeten worden boven niet genoemde soorten in deze categorie die al wel voorkomen in de provincie Utrecht (d.w.z. Blauwband, Lettersierschildpadden, Parelvederkruid, Waterteunisbloem en Smalle waterpest). Voor de rivierkreeften geldt overigens dat het Rijk als eerste verantwoordelijk is (zie hiervoor onder par. 8.2).

Alle soorten op de 'Utrechtse lijst' zijn wijd verspreide soorten in de categorie 'niet meer (volledig) uitroeibaar/beheersen'. De aanpak komt overeen met artikel 19b-soorten. Het verschil is dat de ondersteunende taken van de NVWA ontbreken: handel in deze soorten is toegestaan. Dit betekent dat de provincie of de gezamenlijke provincies (IPO) met de stakeholders ook aan het begin van de 'pathway' actie kunnen ondernemen.

Alle rivierkreeftsoorten vallen onder de Visserijwet 1963 (inclusief de Gestreepte) en daarmee ligt de verantwoordelijkheid voor 'beheersing' van deze soorten in de eerste plaats bij het Rijk, maar provincie Utrecht kan wel 'ondersteunende maatregelen' nemen, vooral als er kans is op 'verdringing van Utrechtse aandachtsoorten' (beleidsafpraak).

De Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft komt veel voor in de Vijfheerenlanden. Deze soort 'vervangt' daar de Rode Amerikaanse rivierkreeft (zowel in ecologische niche als in nadelige effecten) en staat niet op de Unielijst. Dit komt omdat deze soort de Europese toelatingsprocedure, die begint met een wetenschappelijke risicobeoordeling, nog niet heeft doorlopen.

De (Grote) Canadese gans werd tijdens de startbijeenkomst ook als 'prioriteitsoort' aangemerkt, maar voor de Wet natuurbescherming is dit geen uitheemse maar een *inheemse* soort. Dat komt omdat dwaalgasten van deze soort uit Canada in een uithoek van Europa een kleine populatie hebben gevormd. Deze soort staat derhalve op de EU-lijst van beschermde *inheemse* vogelsoorten. Bestrijding van (schade van) deze soort vindt al plaats op grond van een ontheffing verleend aan de Faunabeheereenheid Utrecht. Gezien de wettelijke status als *inheemse* soort in de E.U. wordt de Canadese gans in dit programma verder niet behandeld. Voor het huidige beheer wordt verwezen naar het Beleidskader Wet natuurbescherming (2016) en naar het Faunabeheerplan van de FBE.

Invasieve soorten buiten de Unielijst die een nadere stand-van-zaken-onderzoek behoeven, zijn Ambrosia, Hemelboom, Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse trosbosbes.

Nadere uitwerking van de maatregelen zijn opgenomen in hoofdstuk 2 en in bijlage 4 per soort.

9.6 Stand van zaken andere provincies

Provincies die op vergelijkbare wijze al aan de gang zijn om invasieve exoten aan te pakken zijn (voor zover bekend) Gelderland, Noord-Brabant, Groningen en Overijssel. Deze provincies hebben elk een eigen Platform Invasieve exoten met stakeholders opgericht. Gelderland, Noord-Brabant en Groningen zijn ieder voor zich bezig met een uitwerking van de maatregelen, in de vorm van een plan van aanpak of beleidsnotitie. Alleen Gelderland is voornemens een provinciale aanvullende lijst van invasieve exoten, die niet op de Unielijst staan, op te stellen. In Noord-Brabant wordt de behoefte aan maatregelen voor enkele soorten buiten de Unielijst erkend, maar moet nog een beslissing worden genomen of de provincie dit gaat aansturen. Deze 'stand van zaken' dateert van september 2018.

Bijlage 1 Soorten Europese exoten-verordening en voorlopige strategie

Voorlopige strategieën:

	Artikel 17	nog niet gevestigde soorten: snelle uitroeiing in een vroeg stadium, volgens draaiboek
	Artikel 19a	gevestigde soorten: elimineren, provincies maken afspraken met stakeholders over uitroeiing van deze soorten
	Artikel 19b	gevestigde soorten: beheersen. Provincies bepalen eerst het ambitieniveau om tot een keuze van beheersmaatregelen te komen

N.B. Soorten die volgens de ministeriële regeling niet onder de verantwoordelijkheid van de provincies vallen, zijn niet opgenomen. Dit zijn soorten waarvan de uitvoering van maatregelen (mede) onder a. de Visserijwet 1963 of b. de Waterwet valt, respectievelijk a. uitheemse rivierkreeftsoorten en de Chinese wolhandkrab (uitvoering Rijk) en b. Beverrat en Muskusrat (uitvoering Waterschappen)

Eerste Unielijst (soorten waarvoor provincies verantwoordelijk zijn)

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Waarnemingen uit Utrecht
Zoogdieren		
(<i>Sciurus niger</i>)	Amerikaanse voseekhoorn	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht.
(<i>Sciurus carolinensis</i>)	Grijze eekhoorn	Er is in Nederland geen gevestigde populatie bekend. Uit Utrecht zijn enkele incidentele waarnemingen gemeld.
(<i>Herpestes javanicus</i>)	Indische mangoeste	Voor zover bekend komt deze soort niet voor in Nederland. Het klimaat in ons land lijkt te nat (en koud) voor vestiging van de Indische mangoest.
(<i>Muntiacus reevesi</i>)	Muntjak	Er zijn meldingen uit Nederland bekend, maar er zijn geen bewijzen van vestiging. Uit de provincie Utrecht is één melding bekend.
(<i>Callosciurus erythraeus</i>)	Pallas' eekhoorn	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht.
(<i>Nasua nasua</i>)	Rode neusbeer	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht. In Europa lijkt alleen het mediterrane klimaat geschikt voor vestiging van de rode neusbeer.
(<i>Tamias sibiricus</i>)	Siberische grondeekhoorn	Een incidenteel geval waarvan het aannemelijk is dat het vrijgekomen gehouden dieren betreft.
<i>Procyon lotor</i>	Wasbeer	Incidentele gevallen waarvan het aannemelijk is dat het vrijgekomen gehouden dieren betreft.
Vogels		
<i>Threskiornis aethiopicus</i>	Heilige ibis	Waarnemingen hebben waarschijnlijk

		betrekking op zwervende exemplaren.
<i>Corvus splendens</i>	Huiskraai	In Nederland komt alleen een gevestigde populatie voor in Hoek van Holland. In Utrecht enkele waarnemingen in het stedelijk gebied.
<i>Oxyura jamaicensis</i>	Rosse stekelstaart	In Utrecht enkele waarnemingen per jaar. Kan bestreden worden op basis van provinciale opdracht.
Vissen		
<i>(Percottus glenii)</i>	Amoergrondel	Komt nog niet in Nederland voor.
<i>(Pseudorasbora parva)</i>	Blauwband	Verspreid in de provincie Utrecht, vooral in het riviereengebied.
Reptielen/amfibieën		
<i>Rana catesbeiana</i>	Amerikaanse brulkikker	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht.
<i>Trachemys scripta</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Trachemys scripta scripta</i> • <i>Trachemys scripta troostii</i> • <i>Trachemys scripta elegans</i> 	Letterschildpad <ul style="list-style-type: none"> • Geelbuikschildpad • Geelwangschildpad • Roodwangschildpad 	Verspreid in de provincie Utrecht.
Insecten		
<i>Vespa velutina</i>	Aziatische hoornaar	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht. Najaar 2017 eerste nest in Nederland (Zeeland)
Terrestrische planten		
<i>Pueraria montana var. lobata</i>	Kudzu	Niet bekend uit de provincie Utrecht. Nederlandse klimaat vooralsnog niet geschikt voor vestiging van deze soort.
<i>Parthenium hysterophorus</i>		Niet bekend uit de provincie Utrecht. Nederlandse klimaat vooralsnog niet geschikt voor vestiging van deze soort.
<i>Persicaria perfoliata</i>		Niet bekend uit de provincie Utrecht. Nederlandse klimaat vooralsnog niet geschikt voor vestiging van deze soort.
<i>Heracleum persicum</i>	Perzische berenklaauw	Niet bekend uit de provincie Utrecht.
<i>Heracleum sosnowskyi</i>	Sosnowsky's berenklaauw	Niet bekend uit de provincie Utrecht.
<i>Baccharis halimifolia</i>	Struikaster	Niet bekend uit de provincie Utrecht.
Water- en oeverplanten		
<i>(Hydrocotyle ranunculoides)</i>	Grote waternavel	Verspreid in de provincie Utrecht.
<i>(Ludwigia peploides)</i>	Kleine waterteunisbloem	Op enkele plaatsen waargenomen.
<i>Lysichiton americanus</i>	Moeraslantaarn	Op enkele plaatsen waargenomen.
<i>(Myriophyllum aquaticum)</i>	Parelvederkruid	Verspreid in de provincie Utrecht.
<i>(Lagarosiphon major)</i>	Verspreidbladige waterpest	Op enkele plaatsen waargenomen.
<i>(Eichhornia crassipes)</i>	Waterhyacint	In de zomermaanden zijn er verspreid over de provincie Utrecht meldingen. Vestiging niet; het Nederlandse klimaat vooralsnog niet geschikt voor vestiging van deze soort..
<i>(Ludwigia grandiflora)</i>	Waterteunisbloem	Verspreid in de provincie Utrecht.
<i>(Cabomba caroliniana)</i>	Waterwaaier	Verspreid in de provincie Utrecht.

Tweede Unielijst, juni 2017 (provincies naar verwachting vanaf voorjaar 2019 verantwoordelijk)

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Waarnemingen uit Utrecht
<i>Alopochen aegyptiacus</i>	Nijlgans	Algemeen in de provincie Utrecht. Kan bestreden worden op basis van provinciale opdracht.
<i>Nyctereutes procyonoides</i>	Marterhond of wasbeer-hond	Incidentele gevallen waarvan het aannemelijk is dat het vrijgekomen gehouden dieren betreft.
<i>Ondatra zibethicus</i>	Muskusrat of bisamrat <i>Te verwachten is dat de waterschappen deze soort gaan bestrijden, analoog aan afspraken over Beverrat</i>	Algemeen in de provincie Utrecht. Kan bestreden worden op basis van provinciale opdracht.
<i>Alternanthera philoxeroides</i>	Alligator weed	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht. Mogelijk is het Nederlandse klimaat vooralsnog niet geschikt voor vestiging van deze soort.
<i>Microstegium vimineum</i>	Japans steltgras	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht.
<i>Asclepias syriaca</i>	Zijdeplant	Enkele waarnemingen uit de provincie Utrecht bekend. Meldingen mogelijk uit tuinen.
<i>Gunnera tinctoria</i>	Mammoetblad	Enkele waarnemingen uit de provincie Utrecht bekend. Meldingen mogelijk uit tuinen.
<i>Heracleum mantegazzianum</i>	Reuzenberenklauw	Algemeen in de provincie Utrecht.
<i>Impatiens glandulifera</i>	Reuzenbalsemien	Algemeen in de provincie Utrecht
<i>Elodea nuttallii</i>	Smalle waterpest	Algemeen in de provincie Utrecht
<i>Myriophyllum heterophyllum</i>	Ongelijkbladig vederkruid	Enkele waarnemingen uit de provincie Utrecht bekend.
<i>Pennisetum setaceum</i>	Lampenpoetsergras	Geen waarnemingen bekend uit de provincie Utrecht.

Bijlage 2 Stakeholders Platform invasieve exoten en andere betrokken partijen

ORGANISATIE

NAAM

Waterschappen

AGV/Waternet	Piet Meertens
AGV/Waternet	Winnie Rip
Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR)	Sita Vulto
HDSR	Wilfred Reinhold
HDSR	Winfried van Leeuwen
HDSR	Nico de Bruijn
Waterschap Rivierenland	Ton van der Putten
Waterschap Vallei en Veluwe	Dorien Roubos
Waterschap Vallei en Veluwe	Carina Otte

Gemeenten

BEL combinatie (Blaricum, Eemnes,Laren)	Henk Kiks
BEL combinatie	Els Cuijpers
Gemeente Amersfoort	Christel Tjihuis
Gemeente Amersfoort	Fenneke van der Vegte
Gemeente Bunnik	Caroline Neessen
Gemeente Houten	Henry Blitterswijk
Gemeente Houten	Peter van Wieringen
Gemeente Houten	Koen Helling
Gemeente IJsselstein	R.Vermeulen
Gemeente Leusden	Hans Peter Reinders
Gemeente Nieuwegein	Rena Heilema
Gemeente Nieuwegein	Herman Westland
Gemeente Stichtse Vecht	Cees van der Weerd
Gemeente Utrecht	Marc Boon
Gemeente Utrecht/Stadsbedrijven	Christa Hielkema
Gemeente Utrechtse Heuvelrug	Menno Kramer
Gemeente Utrechtse Heuvelrug	Erik de Geest
Gemeente Vijfheerenlanden	T.van Breemen
Gemeente Vijfheerenlanden	T.Burggraaf
Gemeente Wijk bij duurstede	Stan Mennen
Gemeente Woudenberg	T. Dernison
Gemeente Zeist	Ilse van Woudenberg
Uw samenwerking (Montfoort+IJsselstein)	Ton den Braven
Reinigingsbedrijf Midden Nederland	Marc de Vries

Regionale Uitvoeringsdienst

RUD Utrecht	R. Lauwers
RUD Utrecht	Peter de Vries

RUD Utrecht

Sander van Rijswijk

Terreinbeherende organisaties

Natuurmonumenten

Tim van den Broek

Natuurmonumenten

Claudia van Holsteijn

Utrechts Landschap

Irma Bakkers

Utrechts Particulier Grondbezit

Duif Kraamwinkel

Bosgroep Midden Nederland

Wouter Delforterie

Overige organisaties

FBE Utrecht

Nikkie van Grinsven

Stuurgroep Kromme Rijnlandschap

Walter Jaaltink

Provincie Utrecht

Provincie Utrecht – projectleider programma invasieve
exoten

Rogier Kuil

Provincie Utrecht – intern opdrachtgever

Jan Berkhof

Provincie Utrecht – jurist natuurbeschermingsrecht

Pascal Wink

Provincie Utrecht – technisch medewerker beheer
infrastructuur

Wim Wijsman

Landelijke organisaties (infrastructuur)

Rijkswaterstaat

André van den Berg

Rijkswaterstaat

Wim Schouten

Rijkswaterstaat

Jacques Bastinck

Rijkswaterstaat

Ilse Jonker

Prorail

Theo Stoop

Prorail

Marriëtte van Rooij

AGENDALID

NVWA

Henk Groenewoud

Provincie Noord-Holland

M. Hoorweg

Provincie Zuid-Holland

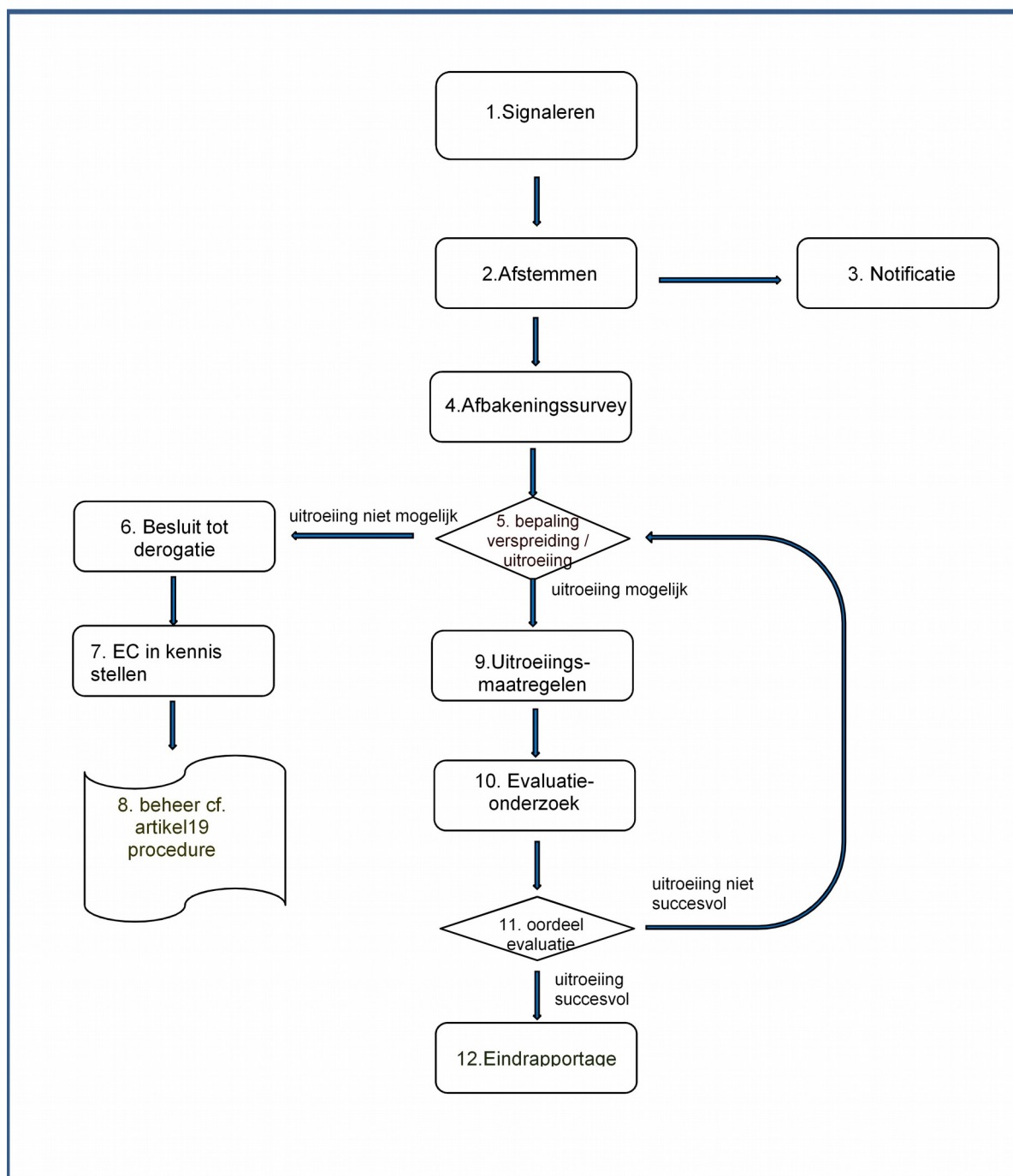
Joop Kooijman

Provincie Gelderland

Johan Cronau

Bijlage 3 Stroomschema art. 17 soorten

Stroomschema protocol beheersplan artikel 17 soorten

Bron: Masterplan uitroeiing en beheersing versie oktober 2017

Bijlage 4 Factsheets geprioriteerde soorten

Artikel 17 soorten

Aziatische hoornaar

Verantwoordelijkheid/belang provincie

De Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) staat sinds 13 juli 2016 op de Unielijst met invasieve exoten van EU-belang. In de regeling invasieve uitheemse soorten zijn gedeputeerde staten van de provincies verantwoordelijk gesteld om in de natuur aanwezige populaties van deze soort te verwijderen, of als dat niet lukt, zodanig te beheren dat verspreiding en schade zoveel mogelijk wordt voorkomen. Opsporing van de nesten ligt bij de NVWA.

Effecten op biodiversiteit / ecosysteem

Vespa velutina is een generalistische predator van allerlei insecten: vliegen, bijen, wespen en met name sociale vliesvleugeligen. Van *V. velutina* wordt gemeld dat hij de kolonieontwikkeling van de honingbijen in Azië beperkt door voortdurende predatie op volwassen bijen. Populatieafname van wilde bijen, inclusief wellicht hommels is te verwachten (Matthews *et al*, 2014; CABI, 2016 (1)). In natuurgebieden heeft afname van bestuivers potentieel een negatief effect op de bestuiving van planten, waaronder potentieel ook beschermde plantensoorten (Verbrugge *et al*, 2015).

Overige effecten

De Aziatische hoornaar eet onder andere honingbijen. Door de bijensterfte die kan ontstaan kan vervolgens de honingproductie of bestuiving van voedingsgewassen en fruitbomen afnemen.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	
Natura 2000 - doelen	
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	
Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	
Volksgesondheid	
Economie/landbouw	x
Recreatie	

Landelijke ambitie

Zoveel mogelijk voorkomen van schade door de Aziatische hoornaar aan bijen en hommels. Deze ambitie is te realiseren door vroegtijdige signalering en uitroeiing op lokale schaal als de Aziatische hoornaar is geïntroduceerd via handel / transport en Nederland nog niet heeft bereikt via natuurlijke verspreiding. Is dit laatste wel al het geval, dan rest alleen een beheersaanpak.

Voortgang en knelpunten

De Aziatische hoornaar komt van oorsprong voor in Azië, maar is in 2004 in het zuiden van Europa terecht gekomen. Deze wesp zou destijds via aardewerken potten in containers meegereisd zijn vanuit China naar het Franse Bordeaux. Later zou in België een nest zijn gevonden in een container met elektronica. Sinds zijn introductie in Zuid-Frankrijk heeft *V. velutina* zich binnen 3 jaar verspreid over 120.000 km², wat aangeeft dat de soort grote gebieden in een korte tijd kan koloniseren wanneer het klimaat gunstig is. De Aziatische hoornaar heeft zich zodoende gevestigd in Frankrijk, België en het noorden van Spanje. Verdergaande verspreiding naar andere delen van de EU is niet tegen te gaan. De Aziatische hoornaar heeft een groot aanpassingsvermogen. In Frankrijk en Spanje komt de Aziatische hoornaar voor in zowel stedelijke en agrarische gebieden als in bosgebieden. De soort kan zeer goed tegen het Nederlandse klimaat. Als het tussen de 10 en 40 graden is, dan kan de hoornaar zijn broed nog goed op temperatuur houden. Daarnaast kan één enkele bevruchte koningin een nieuwe kolonie vormen. In 2017 en 2018 zijn er (twee) nesten van deze soort verwijderd in Zeeland, respectievelijk in Dreischor en Sluis. In Zuid-Holland werd in 2018 een nest geëlimineerd in Spijkenisse. De NVWA had hierbij het voortouw (schreef de maatregelen voor aan de provincie, de provincie voerde ze vervolgens uit). De nesten die zijn gevonden, bevonden zich hoog in bomen, waardoor ze vanaf de grond niet te zien waren. De bestrijders hebben drones ingezet om te achterhalen waar de nesten precies zaten. 73% van de nesten wordt namelijk in bomen van meer dan tien meter hoog gebouwd, 10% in gebouwen, 3% in heggen en 14% op overige locaties (lage bomen, lantaarnpalen etc.).

Acties en maatregelen

1. Informatie opvragen bij de NVWA, Provincie Zeeland en Provincie Zuid-Holland om een draaiboek op te stellen voor deze soort. Dat kan dan bij constatering van een nest direct worden toegepast. De standaard-procedure voor art. 17 soorten uit het landelijk masterplan kan daarbij als kader worden gebruikt.
2. De meest kansrijke uitroeiingsmaatregel op lokale schaal is de vernietiging van alle nesten door een combinatie van inspuiten met biociden en verwijderen met aanvullend verbranding (De Hoop *et al*, 2016). Uitroeiing lijkt alleen mogelijk als signalering in een heel vroeg stadium plaatsvindt en er geen continue instroom is via natuurlijke verspreiding vanuit omliggende gebieden
3. Zodra de Aziatische hoornaar Nederland bereikt via (continue) verspreiding vanuit omliggende landen, dan is eliminatie conform artikel 17 niet haalbaar. Een beheersingsaanpak is dan aan de orde. Die kan uit vergelijkbare maatregelen bestaan als hierboven beschreven, alleen minder intensief en waarschijnlijk op grotere schaal. Het wordt dan echter vooral een kwestie van 'reguliere ongediertebestrijding'.

Artikel 19a-soorten

Rosse stekelstaart

Verantwoordelijkheid/belang provincie

De Rosse stekelstaart staat sinds 13 juli 2016 op de Unielijst met invasieve exoten van EU-belang. In de regeling invasieve uitheemse soorten zijn gedeputeerde staten van de provincies belast met de uitvoering van uitroeingsmaatregelen, beheersmaatregelen en herstelmaatregelen verbonden aan deze soort.

Effecten op biodiversiteit / ecosysteem

De Rosse stekelstaart komt oorspronkelijk uit Noord- en Zuid-Amerika. Belangrijkste bedreiging is het hybridiseren met de zeldzame Witkopeend, een verwante stekelstaarteend die voorkomt in het Middellandse zeegebied en Centraal-Azië. De (her-)ontwikkeling van een Noordwest-Europese populatie Rosse stekelstaarten zou daarbij (wederom) als 'springplank' naar Zuid-Europa kunnen dienen. De Witkopeend staat op de iucn rode lijst van bedreigde soorten en is opgenomen in bijlage I van de vogelrichtlijn, bijlage II van het verdrag van Bern, bijlage I van het verdrag van Bonn en bijlage II van het cites- verdrag.

Overige effecten

Geen.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	x ¹²
Inheemse ecosystemen	
Natura 2000 - doelen	
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	
Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	
Volksgezondheid	
Economie/landbouw	
Recreatie	

Landelijke ambitie

Het voldoen aan de internationale afspraken om de wereldwijd bedreigde Witkopeend te beschermen. De Conventie van Bern heeft als doel gesteld om de Rosse stekelstaart uit te roeien in het wild in Europa en Noord-Afrika tegen 2015 (Hughes et al. 2006, Cranswick & Hall 2010). De doelstelling van 2015 is niet gehaald in Nederland, België en Frankrijk waar nog vogels aanwezig zijn (Hall 2016). Het plan is daarom gereviseerd (Hall 2016) en verlengd tot 2020 (Bern Conventie 2016).

Voortgang/knelpunten

De landelijke aantallen Rosse stekelstaarten namen vanaf 1985 aanvankelijk maar langzaam toe, tot rond een tiental broedparen. Sinds ongeveer 2010 lijken de aantallen niet verder te groeien en sinds 2013 zelfs af te nemen. Via de website www.waarneming.nl worden jaarlijks slechts enkele waarnemingen binnen de provincie Utrecht geregistreerd. Hierbij gaat het steeds om één of slechts enkele exemplaren. Afschot vindt zodoende ook slechts incidenteel plaats. De meeste waarnemingen en hoogste aantallen worden overigens gemeld uit de provincies Noord-Brabant (west), Zuid-Holland, Noord-Holland en Flevoland. Vanwege die waarnemingen en hogere aantallen hebben deze provincies een gezamenlijk overleg over

12 In Spanje; niet in Nederland.

deze soort, waarin de bestrijding wordt afgestemd. De Rosse stekelstaart wordt op internet nog te koop aangeboden, ook al is dit bij wet niet toegestaan (situatie oktober 2018).

Acties en maatregelen

1. Voortzetting van het huidige beleid, d.w.z. dat de soort is opgenomen in een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb. Op grond hiervan kan de soort, ter voorkoming van belangrijke schade, met het geweer worden bestreden door jachtaktehouders op gronden waarvan zij jachthouder zijn of op gronden van anderen mits zij daartoe over een schriftelijke toestemming van de desbetreffende grondgebruiker beschikken.
2. Nagaan in hoeverre de aanvullende maatregelen uit het Masterplan uitroeiing en beheersing Unielijssoorten van toepassing zijn op de provincie Utrecht, gezien de lage aantallen. Die aanvullende maatregelen zijn conform het landelijk Masterplan :1) Effectiever maken van de huidige aanpak en 2.) Rapid response na waarnemingen.
 - Nader overleg met provincie Noord-Holland en de FBE's van beide provincies, gezien de waarnemingen van (vermoedelijk) dezelfde vogels aan weerszijden van de provinciegrens, d.w.z. bij Uithoorn/Mijdrecht en op het Eemmeer bij Huizen.

Moeraslantaarn, Kleine waterteunisbloem en Verspreidbladige waterpest

P.M. Voor deze soorten moeten nog factsheets worden opgesteld. De Moeraslantaarn is volgens gegevens uit de NDFF recent aangetroffen bij Maarsseveen, Amersfoort en Hei- en Boeicop, de Kleine waterteunisbloem bij Utrecht en Renswoude en de Verspreidbladige waterpest bij Soest. Mogelijk komen deze soorten al op meer plaatsen voor: dit zal bij de waterschappen worden nagegaan.

Artikel 19b -soorten

Nijlgans

Verantwoordelijkheid/belang provincie

De Nijlgans staat sinds augustus 2017 op de Unielijs met invasieve exoten van EU-belang. Naar verwachting zullen de provincies vanaf het voorjaar 2019 door de Minister van LNV verantwoordelijk gesteld worden voor de beheersing van deze soort in het kader van de plaatsing op de Unielijs.

Effecten op biodiversiteit / ecosysteem

De soortenbijlage van het landelijk masterplan zegt het volgende over de Nijlgans: "De vogel vertoont agressief gedrag ten opzichte van andere vogels, waardoor deze verdrongen worden en minder foerageergebied hebben. Dit is met name in de ruiperiode belangrijk omdat de meeste vogels dan niet kunnen vliegen. Ze kunnen haviken en buizerds van hun nest verdrijven, waardoor deze opnieuw moeten beginnen, met de kans op mislukken. De nijlgans neemt ook de nestplaatsen over van watervogels uit het geslacht *Tadorna* en wilde eenden. Uitwerpselen kunnen terechtkomen in stilstaande wateren. Bij voedselarme wateren leidt dit tot verslechtering van de waterkwaliteit. Systematisch onderzoek naar de impact van nijlgansen op de biodiversiteit ontbreekt echter.

Overige effecten

Schade aan grasland is een belangrijk negatief effect van de nijlgans. Door het grazen op

weilanden vermindert de productie van gras, zowel door consumptie als door vertrappen. De uitwerpselen bevuilden ook het gras. Daarnaast foerageren Nijlganzen ook op (oogstresten van) graan- en maisakkers. De uitwerpselen van grote groepen nijlganzen kunnen ook overlast veroorzaken op wegen en in recreatiegebieden (ligweiden, stranden) in de nabijheid van water, bijvoorbeeld in de ruiperiode. Deze uitwerpselen kunnen terechtkomen in stilstaande wateren. Dit verhoogt het risico op de ontwikkeling van blauwalgen en enkele andere soorten bacteriën. In zwemwater kan de ontlasting leiden tot overlast voor de mens, onder andere door de toename van blauwalgen.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	mogelijk
Inheemse ecosystemen	mogelijk
Natura 2000 - doelen	mogelijk
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	mogelijk
Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	
Volksgezondheid	Mogelijk?
Economie/landbouw	x
Recreatie	

Landelijke ambitie

Omdat deze soort nog niet is aangewezen in een ministeriële overdrachtsregeling, moet het landelijk ambitieniveau nog worden afgestemd tussen het Rijk en de provincies. Op grond van de Factsheet 'Nijlgans' van de NVWA en het vastgestelde ambitieniveau voor soorten van de eerste Unielijst kan echter het volgende landelijke ambitieniveau worden verwacht: "Het voorkomen van (aantoonbare substantiële) schade aan de biodiversiteit, ecosysteemdiensten en aan landbouwgewassen". De bestaande provinciale ambitie voor deze soort is het beperken van de stand om schade aan diverse landbouwgewassen tegen te gaan.

Voortgang/knelpunten

Vanaf 1990 nam de populatie Nijlganzen exponentieel toe in Nederland, tot minstens 10.000 broedparen. Sinds 2008-2010 is er sprake van stabilisatie. De effectiviteit van de huidige bestrijding met het geweer in Utrecht (buiten stedelijk gebied) zal moeten blijken uit de nog uit voeren 'Evaluatie ganzenbeheer 2012-2018'. In de provincie Utrecht werden bij de jaarlijkse gantellingen in de afgelopen tien jaar circa 3500 à 4800 Nijlganzen geteld. Het is de vraag of de verschillen tussen de jaren daadwerkelijk fluctuaties in aantallen behelzen of dat er sprake is van influx en efflux van vogels naar binnen/buiten de provincie, omdat bekend is dat met name in de ruiperiode de vogels zich over aanzienlijke afstanden kunnen verplaatsen. Op internet worden geen Nijlganzen te koop aangeboden door Nederlandse dierenhandelaren, wel op een Belgische website.

Acties en maatregelen

1. Voortzetting van het huidige beleid, d.w.z. bestrijding op grond van een provinciale opdracht ex artikel 3.18 Wnb. Op grond hiervan kan de soort, ter voorkoming van belangrijke schade aan de landbouw, met het geweer worden bestreden door jachtaktehouders op gronden waarvan zij jachthouder zijn of op gronden van anderen mits zij daartoe over een schriftelijke toestemming van de desbetreffende grondgebruiker beschikken.

2. De Evaluatie ganzenbeheer 2012-2018 afwachten en bezien of nadere maatregelen noodzakelijk zijn naar aanleiding van de populatie-ontwikkeling in de provincie Utrecht (in samenhang met vorige punt).

Uitheimse soorten rivierkreeften

Soorten die in de Provincie Utrecht voorkomen:

Verantwoordelijkheid/belang provincie

Drie van de vier voorkomende uitheemse rivierkreeftsoorten staan op de Unielijst met invasieve exoten van EU-belang (zie boven). De vierde soort, de Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft, ontbreekt op de Unielijst, omdat die nog geen risicobeoordeling heeft ondergaan. De beheersing van uitheemse soorten rivierkreeften is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van het Ministerie van LNV en niet overgedragen aan de provincies. Dit is in de ministeriële regeling invasieve uitheemse soorten zo geregeld omdat de rivierkreeften onder de Visserijwet vallen. Omdat uitheemse rivierkreeften bij voorkomen in hoge dichtheden de biodiversiteit en daarmee mogelijk ook het behalen van natuur- en KRW-doelen kunnen beïnvloeden (zie onder), kan de provincie er belang bij hebben dat er op bepaalde locaties de stand van rivierkreeften wordt 'beheerst' (mits dat effectief mogelijk is). In het Beleidskader Wet Natuurbescherming Provincie Utrecht is daarnaast de afspraak opgenomen dat invasieve exoten die de Utrechtse aandachtsoorten verdringen worden bestreden. Mogelijk is dit aan de orde bij deze rivierkreeften.

Effecten op biodiversiteit / ecosysteem

Effecten op de biodiversiteit/het ecosysteem (zie onder) treden pas op als de kreeften in hoge dichtheden voorkomen (vanaf gemiddeld 0,6 à 1,2 exemplaren per m²). De Gevlekte Amerikaanse rivierkreeft, die Nederland eerder heeft gekoloniseerd dan de andere uitheemse soorten, komt meestal niet in hoge (overlast veroorzakende) dichtheden voor en is zodoende geen 'prioriteitsoort'. De Geknobbelde en Rode Amerikaanse rivierkreeft komen in de provincie Utrecht tamelijk wijd verspreid voor, plaatselijk in (zeer) hoge dichtheden. De Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft komt plaatselijk in hoge dichtheden voor in de Vijfheerenlanden.

Deze uitheemse rivierkreeftsoorten vreten onderwaterplanten en maken ze kapot. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor inheemse soorten die afhankelijk zijn van deze planten, zoals diverse soorten vissen, amfibieën en waterslakken. Deze negatieve effecten treden waarschijnlijk vooral lokaal op. Ook eten zij larven van vissen en amfibieën, waardoor lokale populaties, ook van kwetsbare soorten sterk afnemen of zelfs kunnen verdwijnen. Bij de amfibieën zijn er al veel soorten die bedreigd zijn in hun voortbestaan. De rivierkreeften vormen voor deze soorten een extra bedreiging.

Door de graaf- en graasactiviteiten van de kreeften raakt water troebel en komen er meer voedingsstoffen in het water. Dit is ongewenst in wateren die juist helder moeten zijn. Graafgedrag veroorzaakt ook baggeraanwas. In de praktijk zijn toenames van 0,2-18% van het totale baggervolume waargenomen (Koese & Vos 2013). Verder zijn de uitheemse kreeftensoorten potentiële dragers en verspreiders van de kreeftenpest. Deze kreeftensoorten zijn hier zelf niet gevoelig voor, maar de tegenwoordig zeer zeldzame inheemse rivierkreeft wel.

In sommige gevallen kunnen de kreeften natuurherstel frustreren; zo kunnen vraat en destructie van waterplanten een belemmering zijn voor verlanding en veenvorming.

Overige effecten

De graafactiviteiten van rivierkreeften vormen een potentiële schadepost voor boeren, waterschappen en particulieren als oevers en beschoeiingen worden aangetast. Dit geldt met name voor de Rode en de Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft. In Gouda bedroegen de herstelkosten van graafschade aan oevers van particuliere tuinen € 90,- tot € 200,- per meter oever (Koese & Vos 2013). Als de rivierkreeften zich verder verspreiden kan deze schade op grotere schaal optreden.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	x
Natura 2000 - doelen	mogelijk
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	mogelijk

Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	x
Volksgezondheid	
Economie	
Recreatie	

Landelijke ambitie

Voor zover mogelijk lokale schade aan biodiversiteit en oevers beperken. De insteek is deze ambitie te realiseren door de populatiegroei te beperken.

Voortgang/knelpunten

Op dit moment zijn er geen effectieve en proportionele maatregelen bekend om de omvang van de populaties uitheemse rivierkreeften te doen afnemen of verspreiding tegen te gaan. 100% wegvangen is onmogelijk, zodat iedere uitgebreide vang-actie uiteindelijk resulteert in terugkeer van de kreeften, omdat de (kleine) exemplaren die achterblijven zich weer gaan vermeerderen. Ook is vrijwel geen enkel water waar de kreeften nu voorkomen in Utrecht, dusdanig geïsoleerd dat her-kolonisatie vanuit de omgeving (na wegvangen) kan worden voorkomen. Afgezien van de connectiviteit van het water, vormen wegen en dijken geen barrière voor de Rode Amerikaanse rivierkreeft, aangezien die zich ook over land (bij een niet al te hoge afstand) uitstekend kan verplaatsen.

In de ministeriële regeling invasieve uitheemse soorten wordt gesteld dat de bevissing van en handel in deze soorten rivierkreeften een belangrijke beheersmaatregel vormen. Omdat beroepsvissers uit commercieel oogpunt juist vaak alleen de grote exemplaren willen vangen en geen belang hebben bij een lage kreeftdichtheid op de vanglocaties, is al gebleken dat commerciële bevissing dikwijls niet de maatregel is om lokale overlast van rivierkreeften te beperken.

Waternet en de provincie Utrecht doen gezamenlijk onderzoek naar effectievere vangmethodes dan conventionele vangkooien en naar mogelijke positieve effecten van het langdurig afvangen van rivierkreeften. Provincie Utrecht draagt hier ook financieel aan bij.

Het wegvangen van uitheemse rivierkreeften met vangkooien zal afgezien van de efficiëntie van de vangkooien, alleen effectief kunnen zijn om de populatie onder een bepaald niveau te houden, indien rivierkreeften *langdurig en frequent* afgevangen kunnen worden, bijvoorbeeld door muskusrattenbestrijders. De visserijwet staat dit nu echter niet toe. Volgens deze wet mogen alleen beroepsvissers rivierkreeften vangen. Voor het vangen in het kader van 'onderzoek' kan echter wel ontheffing worden verkregen.

Acties en maatregelen

De verantwoordelijkheid voor deze soorten ligt primair bij het Ministerie van LNV. Wat provincie Utrecht zal doen (mede in het kader van het biodiversiteitsbelang, zie boven) is het volgende:

1. Bijdragen aan onderzoek om de dichtheden aan rivierkreeften dusdanig te kunnen reguleren dat schadelijke effecten op de biodiversiteit (met name het verdwijnen van waterplanten) kunnen worden voorkomen. Dit inclusief onderzoek naar het weerbaarder maken van het ecosysteem.
2. Nagaan wat het Rijk en waterschappen al doen aan voorlichting aan de handel en aan particulieren en of de provincie hier een ondersteunende rol in zou kunnen of moeten spelen.
3. *[Op verzoek van Waternet en HDSR:]* Provincie Utrecht verzoekt de IPO-taakgroep invasieve exoten om het Ministerie van LNV te vragen om de uitvoering van de visserijwet via een ministeriële regeling of vrijstelling dusdanig te wijzigen, dat

- muskusrattenbestrijders van waterschappen rivierkreeften mogen vangen met bepaalde vangkooien (anders dan via een gedoogconstructie);
4. [Op verzoek van Waternet en HDSR:] Provincie Utrecht verzoekt het Ministerie van LNV rechtstreeks om de uitvoering van de visserijwet via een ministeriële regeling of vrijstelling dusdanig te wijzigen, dat muskusrattenbestrijders van waterschappen rivierkreeften mogen vangen met bepaalde vangkooien (anders dan via een gedoogconstructie).

Reuzenberenklauw

Verantwoordelijkheid/belang provincie

P.M.

Effecten op biodiversiteit/ecosysteem

Reuzenberenklauw groeit op zonnige tot licht beschaduwde plaatsen op vochtige en voedselrijke grond in (spoor)bermen, op dijken, geluidswallen, braakliggende grond, waterkanten en in loofbossen, bosranden en struwelen. Reuzenberenklauw kan daar dichte vegetaties vormen waarbij andere plantensoorten, met uitzondering van bomen, volledig worden verdrongen. Deze dichte bestanden kunnen decennialang standhouden, waardoor ze een grote verstoring van de plaatselijke inheemse vegetatie veroorzaken en zeldzame plantensoorten kunnen verdwijnen. Grote kolonies van deze planten kunnen de Natura 2000-habitattypen 'zomen en ruigtes' en 'alluviale bossen' koloniseren, vooral wanneer er sprake is van enige verstoring.

Overige effecten

Dichte bestanden belemmeren de toegang tot recreatiegebieden en rivieroeveren en dergelijke. Er kan erosie optreden wanneer op een helling (dijken, talud) een dichte vegetatie van Reuzenberenklauw in de winter afsterft, omdat er dan geen vegetatie meer is om de grond vast te houden. Daardoor kan de waterregulering worden verstoord. Het sap van de Reuzenberenklauw bevat stoffen (furocoumarinen) die bij mensen kunnen leiden tot ernstige brandwonden wanneer de huid ermee in aanraking komt. Dit gebeurt alleen in combinatie met zonlicht. Ook honden kunnen bij aanraking gewond raken. Het gezondheidsrisico is de belangrijkste reden dat de plant op diverse plaatsen bestreden wordt.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	x
Natura 2000 - doelen	mogelijk
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	
Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	x
Volksgezondheid	x
Economie	
Recreatie	x

(Landelijke) ambitie

Omdat deze soort nog niet is aangewezen in een ministeriële overdrachtsregeling, moet het landelijk ambitieniveau nog worden afgestemd tussen het Rijk en de provincies. Op grond

van de factsheet 'Reuzenbereklauw' van de NVWA en het vastgestelde ambitieniveau voor soorten van de eerste Unielijst kan echter het volgende landelijke ambitieniveau worden verwacht: *"Zoveel mogelijk voorkomen dat deze soort N2000-doelen bedreigt, de waterregulering verstoort en schade toebrengt aan inheemse soorten, ecosystemen, volksgezondheid en recreatiemogelijkheden"*.

Als provinciale ambitie kan daar aan worden toegevoegd: zo veel mogelijk voorkomen dat de soort schade toebrengt aan de wezenlijke waarden en kenmerken van de NNN of aandachtsoorten 'verdringt'.

Voortgang/knelpunten

De Reuzenberenklaauw komt oorspronkelijk uit het westelijk deel van de Kaukasus (Zuidwest-Azië). De plant is in de 19e eeuw in Europa geïntroduceerd als sierplant en is vanuit tuinen verwilderd. Verdere verspreiding vindt met name plaats doordat zaden meeliften bij transport van grond en via vervoersmiddelen en op natuurlijke wijze door zaadverplaatsing via water (lange afstand) en wind (korte afstand). In Nederland komt de soort inmiddels in vrijwel alle 5x5 km-hokken voor. Transport van zaden via vervoersmiddelen betreft vaak transport door landbouwmachines en motorvoertuigen (op de motorkap, in de laadbak). Bloeischermen met rijpe zaden kunnen door liefhebbers worden getransporteerd voor gebruik als droogbloemstuk (zie onder). Bij grondtransporten kunnen zaden met de grond over grote afstanden verplaatst worden.

Het verwijderen van planten is de meest effectieve maatregel om verspreiding naar de omgeving en gezondheidsschade te voorkomen. De plant is te bestrijden door te voorkomen dat er rijp zaad wordt gevormd. Eén van de mogelijkheden is de wortel in het vroege voorjaar op enige diepte (ten minste 15 cm) af te steken en dit in de zomer te herhalen. Bij eenjarige planten kan de wortelroset worden 'doorgeknijpt'. Een andere mogelijkheid is afmaaien. Dit moet meerdere keren (ten minste 5 keer) per groeiseizoen herhaald te worden. Deze frequentie is nodig om te voorkomen dat de plant weer ondergrondse reserves aan kan leggen en omdat na het maaien een deel van de planten in staat is om snel en op lage hoogte tot bloei te komen. Tenslotte kunnen bloeitrossen voor de zaadzetting worden afgeknipt. Omdat de zaden tot 7 jaar kiemkrachtig blijven, is de bestrijding een kwestie van lange adem. Een geheel andere manier om reuzenberenklaauw te bestrijden is begrazing. Bij intensieve begrazing door schapen en geiten verdwijnt de Reuzenberenklaauw, maar vaak ook andere inheemse (gewenste) kruiden. In natuurgebieden blijkt een meer natuurlijke begrazing met bijvoorbeeld Schotse hooglanders of Galloway runderen goed te kunnen werken op de lange termijn. Hierbij neemt het voorkomen van Reuzenberenklaauw geleidelijk af door concurrentie met inheemse planten. Het aanvankelijke concurrentievoordeel van een vroegere ontwikkeling in het voorjaar leidt ertoe dat deze herkauwers juist van de Reuzenberenklaauw gaan eten waardoor consequent steeds nieuwe 'holle stengels' ontstaan die bij regen vollopen waar de berenklaauwen niet tegen kunnen (o.m. belaging door schimmels). Dit geeft (de later opkomende lokale kruiden) vervolgens een concurrentievoordeel.

Landschapsbeheer Flevoland heeft in samenwerking met een technische scholengemeenschap en de gemeente Zeewolde een speciale reuzenberenklaauw-boor ontwikkeld om de wortel van deze plant te kunnen verwijderen. Het resultaat is een soort grondboor met een mesje in de koker, dat de wortel door de draaiende beweging van de boor kapot maakt. Deze speciale boor bleek een groot succes in de bestrijding. Nadeel is dat het om handmatige bediening gaat en dat het draaien en duwen een redelijk zware klus kan zijn. Deze boor is uitverkocht en er worden vooralsnog geen nieuwe gemaakt. Ongeveer gelijktijdig heeft de Buitendienst van de Gemeente Leeuwarden een speciale boor ontwikkeld met een lange punt die de berenklaauw op 10-15 centimeter diepte precies in het 'hart' van de wortel raakt, waardoor de wortel tot pulp vermalen wordt. De boor is handzaam, redelijk licht en gemotoriseerd. Hiermee kunnen tot 500 berenklaauwen op een dag worden aangepakt volgens de Buitendienst. Het boren in de wortel alleen is echter niet voldoende, het moet in combinatie met andere maatregelen (waaronder maaien) plaatsvinden. Dit is goed

beschreven in de 'Werkinstructie reuzenberenklauwboor Landschapsbeheer Flevoland' die vrij beschikbaar is op internet.

In verband met het giftige sap van de plant (furocoumarinen) moet overigens beschermende kleding worden gedragen bij verwijdering van de planten en moeten ook de ogen beschermd zijn. Omdat ook grazend vee gevoelig kan zijn voor de gifstof in combinatie met zonlicht, moet er bij inzet van grazers als bestrijders op worden gelet dat die over een zowel behaarde als gepigmenteerde huid beschikken.

Op internet is één kweker/handelaar aangetroffen die deze soort (in levende vorm) te koop aanbiedt (situatie oktober 2018). Daarnaast zijn de grote gedroogde bloemschermen populair als woondecoratie en worden als zodanig soms te koop aangeboden. Hoewel het wettelijk is toegestaan om de gedroogde planten zonder een enkel zaadje te verkopen, bestaat de kans bij verkoop van de gedroogde bloemschermen dat er toch nog enkele zaden worden 'mee-verkocht' en dus verspreid.

Acties en maatregelen

1. Nagaan hoe 'boren in het hart van de wortel' succesvol toegepast kan worden binnen de bestaande maatregelen van verwijdering. Stap a: Informatie inwinnen in Flevoland en Friesland en overleg met de stakeholders voeren over de nieuwe methode. Stap b (desgewenst): behoefte aan handzame boren inventariseren. Stap c (desgewenst): de productie van de 'berenklauwboren' faciliteren door een producent te vinden; eventueel werken met een intekenlijst om voldoende afname te garanderen;
2. Nagaan in hoeverre de 'Werkinstructie reuzenberenklauwboor Landschapsbeheer Flevoland' als uitvoeringsprotocol voor verwijdering van de planten kan worden benut of dat er een eigen 'breder' provinciaal of landelijk protocol moet worden opgesteld. Kan eventueel door meerdere bestaande protocollen Reuzenberenklauw samen te voegen. Indien 'ja', dan snel één protocol (laten) opstellen. Indien 'nee' dan actief er aan bijdragen dat er één duidelijk toepasbaar protocol wordt opgesteld (conform de Aziatische duizendknopen, zie paragraaf 2.7).
3. Bestaande protocollen Reuzenberenklauw breed verspreiden als die goed toepasbaar zijn;
4. Samenwerking zoeken met de NVWA, de taakgroep Invasieve exoten van het IPO en aangrenzende provincies die ook al actief met deze soort aan de slag zijn (Gelderland?);
5. Overleg met/consultatie van beheerders van grote (natuur)terreinen over welke problemen zij ervaren met de Reuzenberenklauw in relatie tot biodiversiteit (waaronder eventuele bedreiging van inheemse natuurwaarden). Afhankelijk van de uitkomst vervolgstappen formuleren en uitvoeren.

Reuzen- of Springbalsemien

Verantwoordelijkheid/belang provincie

De soort staat op de tweede Unielijst (juni 2017). Het is een artikel 19b soort, waarvoor beheersmaatregelen genomen moeten worden.

Effecten op biodiversiteit/ecosysteem

Reuzenbalsemien produceert grote hoeveelheden zaad die in het voorjaar tegelijk kiemen. De plant groeit snel en vormt dichte bestanden. Reuzenbalsemien is de meest competitieve van alle *Impatiens*-soorten. De soort vormt hoge, dichte, sterk vertakte bestanden, die met inheemse soorten concurreren om ruimte, licht en nutriënten. Alleen meerjarige inheemse soorten met een sterke vegetatieve vermeerdering zijn in staat om reuzenbalsemien te weerstaan. Door zijn sterke geur lokt de plant bestuivers van inheemse soorten weg, waardoor deze minder zaad produceren. Dit is nadelig voor de vitaliteit van de natuurlijke vegetatie.

Overige effecten

Als een oever slechts begroeid is met reuzenbalsemien blijft na het afsterven in de winter een kale oever over. Hierdoor is de kans op erosie groter dan als de oever met bijvoorbeeld gras was begroeid. Het afgekalfde sediment komt in de rivieren en beekjes die vervolgens moeten worden uitgebaggerd om overstromingsgevaar te voorkomen.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	x
Natura 2000 - doelen	mogelijk
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	
Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	x
Volksgezondheid	
Economie	
Recreatie	

(Landelijke) ambitie

Omdat deze soort nog niet is aangewezen in een ministeriële overdrachtsregeling, moet het landelijk ambitieniveau nog worden afgestemd tussen het Rijk en de provincies. Op grond van de factsheet 'Reuzenbalsemien' van de NVWA en het vastgestelde ambitieniveau voor soorten van de eerste Unielijst kan echter het volgende landelijke ambitieniveau worden verwacht: "Zoveel mogelijk voorkomen dat deze soort N2000-doelen bedreigt, de waterregulering verstoort en schade toebrengt aan inheemse soorten en ecosystemen". Als provinciale ambitie kan daar aan worden toegevoegd: zo veel mogelijk voorkomen dat de soort schade toebrengt aan de wezenlijke waarden en kenmerken van de NNN of aandachtsoorten 'verdringt'.

Voortgang/knelpunten

De Reuzenbalsemien komt wijdverspreid voor, in de provincie Utrecht in alle uurhokken (5 x 5 km hokken). In de eerste fases van de kolonisatie van een gebied heeft Reuzenbalsemien een voorkeur voor door de mens beïnvloede grasvegetaties en stortplaatsen, terwijl in latere invasiestadia vooral oevervegetaties succesvol en frequent worden gekoloniseerd (Priede 2008 in Helmisaari 2010). De strategie voor de bestrijding van Reuzenbalsemien is relatief eenvoudig, maar arbeidsintensief. Deze strategie is gebaseerd op het feit dat de plant éénjarig is en het zaad hooguit 18 maanden, maar meestal korter, kan overleven. Het doel is daarom ervoor te zorgen dat in een bepaald gebied geen enkele plant tot zaadsetting komt. In een gebied waar veel Reuzenbalsemien voorkomt, en met name bij populaties die zich langs open water bevinden, is incidentele kleinschalige bestrijding weinig zinvol, doordat de soort zich zeer effectief verspreidt over water en een oever dus snel weer opnieuw gekoloniseerd zal worden. Bij bestrijding langs waterlopen moet zo ver mogelijk stroomopwaarts worden begonnen met de bestrijding. Zo wordt voorkomen dat plekken stroomafwaarts, waar bestrijding plaatsvindt, opnieuw worden gekoloniseerd. Concreet in de provincie Utrecht betekent dit dat bestrijding langs de Nederrijn/Lek weinig zinvol is zo lang er zeer grote (zich nog uitbreidende) bestanden Reuzenbalsemien in het stroomgebied van de Rijn in Duitsland bevinden. Vooral bij hogere waterstanden (als de stuwen van Driel, Amerongen en Hagestein openstaan en de uiterwaarden kunnen overstromen), kan er dan steeds weer kiemkrachtig zaad uit bovenstroomse gebied worden aangevoerd. Dit is gemiddeld 45 dagen per jaar. Ook met het inlaatwater vanuit de Nederrijn/Lek naar het Valleikanaal, de Kromme Rijn/Vecht en de Lopikerwaard kunnen in ieder geval in theorie steeds kiemkrachtige zaden van de Reuzenbalsemien worden aangevoerd. In hoeverre inlaatwater vanuit het Amsterdam-Rijnkanaal, dat deels wordt gevoed met Nederrijn/Lekwater, ook als verspreidingsbron kan functioneren, is niet duidelijk. Een geheel

andere verspreidingsbron dan water is de mens, en dan in het bijzonder imkers of volkstuinhouders die de plant soms bewust uitzaaien vanwege de hoge nectarafgifte in een periode dat er weinig andere massale drachtplanten zijn. Doordat de Reuzenbalsemien vaak in vochtige omstandigheden staat, is er vrijwel altijd genoeg water bij de wortels om de enorme nectarafgifte van deze plant te garanderen.

Gebleken is dat lokale uitroeiingsmaatregelen voor deze soort effectief zijn op plaatsen die

1. goed bereikbaar zijn en
2. waar geen nieuwe zaden aangevoerd (kunnen) worden door stromend of inunderend water en
3. waar grond- en vruchtgebruikers bewust zijn van het invasieve karakter van de soort en die zodoende niet (meer) uitzaaien.

Het zaad van deze plant wordt overigens op internet, hoewel niet toegestaan, nog steeds te koop aangeboden (situatie oktober 2018).

Acties en maatregelen

1. Nagaan bij terreinbeheerders waar de reuzenbalsemien de lokale biodiversiteit (incl. Natura 2000-doelen) bedreigt;
2. Nagaan of de waterschappen deze soort bestrijden in verband met erosie van oevers en dijken en zo ja, waar;
3. Nagaan of burgerparticipatie met bijbehorende subsidiëring als effectieve maatregel ingezet kan worden.
4. Nagaan of de waterinlaten langs de Nederrijn/Lek als verspreidingsbron fungeren;
5. Nagaan welke coördinerende maatregelen er nodig zijn om deze soort (lokaal) te bestrijden; inclusief eventuele voorlichting aan burgers/imkers;
6. Beslisboom opstellen waar en wanneer deze soort het beste bestreden kan worden.
7. (Eventueel/desgewenst) een factsheet opstellen *hoe* deze soort het beste bestreden kan worden, waarbij de volgende zaken relevant zijn:
 - Maaien en handmatig verwijderen in juni of begin juli, d.w.z. (kort) voor de zaadzetting;
 - Uitroeiingsmaatregelen moeten altijd van bovenstrooms naar benedenstrooms worden uitgevoerd;
 - Gedurende minimaal twee groeiseizoenen controleren of vestiging van nieuwe kiemplanten optreedt en in dergelijke gevallen de maatregelen herhalen.

Grote waternavel

Verantwoordelijkheid/belang provincie

P.M.

Effecten op biodiversiteit/ecosysteem

Grote waternavel groeit zeer snel en is in staat hele waterlichamen met een dichte mat van stengels te overgroeien, waardoor aanwezige inheemse waterplanten worden verdrongen. De afname van licht- en zuurstofgebrek in het water is ook schadelijk voor de inheemse waterfauna.

Overige effecten

De dichte matten van grote waternavel kunnen de doorstroming van watergangen belemmeren. De plantenmassa kan losraken en zich ophopen bij gemalen, stuwen en andere waterwerken. Ook wordt de kans op een overstrooming vergroot. De recreatieve mogelijkheden, zoals zwemmen, pleziervaart en hengelsport, nemen af waar de soort dichte matten vormt.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	X
Inheemse ecosystemen	X
Natura 2000 - doelen	X
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	X
Afwatering en aanvoer van water	X
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	
Volksgezondheid	
Economie	
Recreatie	X

Landelijke ambitie

Zoveel mogelijk voorkomen dat deze soort N2000- en KRW-doelen bedreigt, de afwatering belemmert en schade toebrengt aan inheemse soorten, ecosystemen en recreatie. Deze ambitie is te bereiken door een beleid van vroegtijdig opsporen en waar mogelijk lokaal elimineren, en elders schade te beheersen.

Voortgang/knelpunten

Grote waternavel komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika, maar is zoals veel buitenlandse planten in Nederland geïmporteerd als snel groeiende vijverplant. In Nederland werd de soort voor het eerst waargenomen in 1994. Grote waternavel bleek zich al gauw uitstekend thuis te voelen in onze zeer voedselrijke sloten en kanalen en het milde klimaat. In 2008 kwam de soort al in ruim 500 kilometerhokken voor. In de provincie Utrecht is de soort de laatste jaren opgedoken in de Gelderse Vallei, Eemolders, Noorderpark, Kromme Rijngebied en het westelijk weidegebied. Grote waternavel komt voor in zoet, zwakstromend tot stilstaand water, zoals kanalen, vaarten, sloten en beken. De soort gedijt het beste in voedselrijke wateren en verspreid zich doordat afgebroken stengels met waterstroming of door watervogels mee worden genomen. Verspreiding via zaad is ook mogelijk.

Ondergedoken plantendelen en delen die wortelen in overstromde oevers kunnen overwinteren. Tijdens (zeer) zachte winters kunnen kleine scheuten van Grote waternavel de hele winter door worden gevonden en vormden ze in het voorjaar drijvende matten. Grote waternavel kan echter niet goed tegen koude winters. HDSR bestrijdt de plant actief, Waternet/AGV en Waterschap Rivierenland inmiddels niet meer, omdat naar hun zeggen bestrijding alleen werkt als alle waterbeheerders 'meedoen'. Het is van belang dat waarnemingen van (beginnende) groeihaarden in een zo vroeg mogelijk stadium worden aangepakt. Een goed signaleringssysteem is daarbij van belang. Bij grote waternavel is het erg belangrijk om een watersysteemaanpak te volgen: het gehele watersysteem dient als een geheel te worden aangepakt, bij voorkeur met één regievoerder. Als dat niet gebeurt, wordt de aanpak minder effectief en nemen bestrijdingskosten fors toe. Waar mogelijk de soort uit het gehele watersysteem elimineren, inclusief handmatige nazorg. Slechts lokaal is met forse inspanning eliminatie te bereiken. Elders is beheersing aan de orde, gericht op het beperken van populatieomvang en schade.

In het beginstadium van populatievorming en in het vroege voorjaar is handmatige verwijdering effectief. In een later stadium van populatievorming resteert alleen machinale verwijdering. Als strenge vorst verwacht wordt kan het effectief zijn het waterpeil te verlagen, zodat Grote waternavelplanten in de oever afsterven.

Acties en maatregelen

1. Nagaan wat de omvang van de problematiek is in relatie tot (bedreiging van) de biodiversiteit en wat de waterschappen en gemeenten precies doen aan

maatregelen. Dit in samenwerking met HDSR, Waternet, Waterschap Rivierenland en Winnet. In kaart brengen waar de soort voorkomt maakt hier deel van uit.

2. Op basis van 1 bepalen of er in het beheergebied van HDSR aanvullende acties nodig zijn vanuit de provincie.
3. Op basis van 1 bepalen of in de Vijfheerenlanden en het Utrechtse deel van AGV-gebied (opnieuw) bestrijdingsmaatregelen in het kader van bedreiging biodiversiteit moeten plaatsvinden.
4. Nagaan wie de benodigde regierol moet vervullen om de bestrijding/beheersing voldoende effectief te laten zijn (provincie?)
5. Kennismanagement: behoefte aan een overzicht van bestrijdingsmethoden peilen, vervolgens nagaan of er behoefte is aan aanvullend onderzoek danwel (ervaringen in) experimentele maatregelen. Indien ja; dan afspraken maken over de verdeling van taken en kosten en uitvoeren.

Waterwaaier/Cabomba

Verantwoordelijkheid/belang provincie

P.M.

Effecten op biodiversiteit/ecosysteem

Cabomba caroliniana verdringt onder bepaalde omstandigheden ondergedoken waterplanten en heeft effect op ecosystemen door lichtinterceptie en doordat uit de bodem opgenomen nutriënten bij afbraak in de waterkolom terecht komen. Afsterven van de planten kan leiden tot zuurstoftekort en daardoor een hogere beschikbaarheid van fosfaat.

Overige effecten

Op plekken waar deze soort veel voorkomt (zoals in Nederland al het geval is in o.a. het Vechtplassengebied) ondervinden pleziervaart, zwemrecreatie en hengelsport hinder. Cabomba belemmert de doorstroming en waterafvoer in watergangen (Matthews *et al*, 2013).

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	x
Natura 2000 - doelen	x
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	x
Afwatering en aanvoer van water	x
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	
Volksgesondheid	
Economie	
Recreatie	x

Landelijke ambitie

Zoveel mogelijk voorkomen dat deze soort N2000- en KRW-doelen bedreigt, de afwatering belemmert en schade toebrengt aan inheemse soorten, ecosystemen en recreatie. Deze ambitie is te bereiken door een beleid van vroegtijdig opsporen en waar mogelijk lokaal uitroeien, en elders schade te beheersen.

Voortgang/knelpunten

De Waterwaaier is oorspronkelijk inheems in de gematigde en subtropische delen van Zuid Amerika. Mogelijk is de soort ook inheems in het zuiden van de Verenigde Staten; in ieder geval is de soort hier al sinds lange tijd ingeburgerd. Sinds 2007 is de Waterwaaier bekend in de stad Utrecht (stadgrachten). Vanuit een vestiging in de Vechtplassen bij Loosdrecht (2005) heeft de soort zich uitgebreid naar het Noorderpark. Inmiddels wordt de Cabomba ook in het 'stadswater' van Houten, Nieuwegein, IJsselstein, Benschop en Lopik aangetroffen. De Cabomba of Waterwaaier wordt veel als aquarium- en vijverplant gebruikt. Hij is te koop bij tuincentra en wordt soms in sloten gegooid door mensen die hun vijver of aquarium schoonmaken en zich niet bewust zijn van de gevolgen. De plant kan zich snel verspreiden door maaien en het gebruik van buitenboord motoren. De plant wordt dan in delen gehakt (fragmentatie), die vervolgens wegdrijven. Op plaatsen waar de plantendelen bezinken kan de Cabomba verder groeien. Maaien in het groeiseizoen na 21 mei heeft enorme risico's op verdere verspreiding van Cabomba. Cabomba met wortel en al verwijderen met de hydro-venturi methode, zo blijkt uit onderzoek en in de praktijk, is het meest effectief. Dit houdt in dat met de hoge drukspuit de bodem wordt losgewoeld, waardoor de wortels van de Cabomba losraken. Daarna moet direct alle Cabomba verwijderd worden, ook kleine losse stukjes, bijvoorbeeld met de hark. Uit onderzoek naar de Hydro-venturi methode blijkt, dat er daarna ongeveer 30% terugkomt, mogelijk van de omgeving of niet volledig verwijderde wortels. Resterende Cabomba kan verwijderd worden via de 'handmatige harkmethode' die ontwikkeld is door een burgerinitiatief in Loosdrecht. In natuurgebieden waar de Hydro-venturimethode ongewenst is vanwege verstoring van kwetsbare/beschermde natuurwaarden, kan deze methode ook direct worden toegepast. Ze is wel arbeidsintensief. Bij deze methode is de terugkeer van de soort na enige tijd 0 – 2%. Nadeel van de Hydro Venturi methode is dat hiermee bijna alle waterplanten worden verwijderd, ook de emergente oeverplanten. Hiermee verdwijnen zowel de schuilplaatsen, het foerageergebied en als paaihabitat voor vis. Dit kan zich later wel herstellen.

Cabomba is op internet nog volop te koop in de aquariumhandel, ondanks het verbod vanuit EU-regelgeving (situatie oktober 2018).

Acties en maatregelen

1. HDSR en bepaalde gemeenten zijn volop met de bestrijding van deze soort bezig. Nagegaan moet worden wat de waterschappen en gemeenten aan bestrijding en beheersing en wat de provincie hier aanvullend kan doen met betrekking tot behoud van biodiversiteit. Mogelijk is vooral kennismanagement relevant, d.w.z. dat de positieve ervaringen van bestrijding in de provincie Utrecht worden uitgewisseld met die van Loosdrecht (gemeente Wijdmeren, Waternet en burgers) en visa versa.
2. Nagaan of Cabomba in de Tienhovense Plassen een bedreiging voor de lokale biodiversiteit vormt en zo ja bepalen of er maatregelen genomen moeten/kunnen worden zonder dat die maatregelen (ook) schade toebrengen aan die biodiversiteit (geen middelen die erger zijn dan de kwaal).
3. Subsidiemogelijkheden nagaan voor onderzoek en experimentele maatregelen met betrekking tot bestrijding en beheersing van deze soort. Subsidiemogelijkheid instellen indien er nog duidelijke behoefte is aan onderzoek of (kennis uit) experimentele maatregelen.

Ongelijkbladig vederkruid

Verantwoordelijkheid/belang provincie

P.M.

Effecten op biodiversiteit/ecosysteem

Ongelijkbladig vederkruid is zeer competitief en kan een zeer dichte vegetatie vormen waardoor inheemse ondergedoken waterplanten en ook inheemse vissen worden verdrongen. Ongelijkbladig vederkruid blijft in de meeste winters groen en heeft daardoor in het voorjaar een voorsprong op de meeste andere waterplanten. De plant heeft een negatieve impact op ecosystemen doordat licht wordt onderschept en doordat er veel voedingsstoffen in het water komen als de plant sterft. Dit kan leiden tot zuurstoftekort in het water.

Overige effecten

Ongelijkbladig vederkruid kan een zeer dichte vegetatie vormen die de doorstroming van water ernstig belemmert waardoor de kans op overstroming toeneemt. Dichte vegetatie kan recreatieactiviteiten zoals pleziervaart, zwemmen, duiken en sportvisserij hinderen. In de sloten in de Provincie Utrecht waar de soort voorkomt is dit overigens niet aan de orde.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soort

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	x
Natura 2000 - doelen	x
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	x
Afwatering en aanvoer van water	x
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	
Volksgezondheid	
Economie	
Recreatie	(x)

(Landelijke) ambitie

Omdat deze soort nog niet is opgenomen in de ministeriële regeling, moet het landelijk ambitieniveau nog worden afgestemd tussen het Rijk en de provincies. Op grond van de factsheet 'Ongelijkbladig vederkruid' van de NVWA en het reeds vastgestelde ambitieniveau voor soorten van de eerste Unielijst, kan echter het volgende landelijke ambitieniveau worden verwacht: *“Zoveel mogelijk voorkomen dat deze soort N2000-doelen bedreigt, de waterregulering verstoort en schade toebrengt aan inheemse soorten, ecosystemen en recreatiemogelijkheden”*.

Als provinciale ambitie kan daar aan worden toegevoegd: zo veel mogelijk voorkomen dat de soort schade toebrengt aan de wezenlijke waarden en kenmerken van de NNN of aandachtsoorten 'verdringt'.

Voortgang/knelpunten

Ongelijkbladig vederkruid komt oorspronkelijk uit het zuidoosten van de Verenigde Staten. Ongelijkbladig vederkruid is door de handel in waterplanten in Europa gekomen als plant voor aquaria en vijvers. Het uitzetten van overtollige planten in openbaar water zorgt en zorgde voor introductie in gebieden waar de plant nog niet voorkwam. De plant is vaak ook per ongeluk ingevoerd omdat de soort verward werd met andere *Myriophyllum*-soorten. De soort komt binnen de provincie Utrecht voor in het stadswater van Houten, Nieuwegein en Leidsche Rijn. Ongelijkbladig vederkruid is zeer competitief en kan zich door haar snelle groei snel uitbreiden. Verspreiding over grotere afstanden vindt plaats door stengelfragmenten die met water meedrijven. Uit een stengeldeel van 1 cm met een knoop kan al een nieuwe plant groeien. De plant is niet erg gevoelig voor uitdroging en kan daardoor meeliften met boten (in de schroef of in de ankerketting), hengelsportuitrusting en onderhoudsmachines. Na werkzaamheden (vooral na maaien) kunnen wegdrijvende

plantendelen voor verdere verspreiding zorgen. Verspreiding door zaad speelt geen rol van betekenis. Ongelijkbladig vederkruid met wortel en al verwijderen met de hydro-venturi methode, zo blijkt uit onderzoek en in de praktijk, is het meest effectief. Dit houdt in dat met de hoge drukspuit de bodem wordt losgewoeld, waardoor de wortels van de plant losraken. Daarna moeten direct alle plantdelen verwijderd worden, ook kleine losse stukjes, bijvoorbeeld met de hark. Nadeel van de Hydro Venturi methode is dat hiermee bijna alle waterplanten worden verwijderd, ook de emergente oeverplanten. Hiermee verdwijnen zowel de schuilplaatsen, het foerageergebied en als paaihabitat voor vis. Dit kan zich later wel herstellen.

Sinds de plant is opgenomen in bijlage 1 van het Convenant waterplanten, wordt hij al niet meer verkocht in Nederland¹³.

Acties en maatregelen

1. HDSR en bepaalde gemeenten zijn volop met de bestrijding van deze soort bezig. Nagegaan moet worden wat de provincie hier aanvullend kan doen met betrekking tot behoud van biodiversiteit. Mogelijk is vooral kennismanagement relevant.
2. Subsidiemogelijkheden nagaan voor onderzoek en experimentele maatregelen met betrekking tot bestrijding en beheersing van deze soort. Subsidiemogelijkheid instellen indien er nog duidelijke behoefte is aan onderzoek of (kennis uit) experimentele maatregelen.

Soorten op de 'Utrechtse lijst'

Gestreepte Amerikaanse rivierkreeft

Gemakshalve is deze soort met de andere rivierkreeftsoorten (die wèl op de Unielijst staan) meegenomen in de factsheet 'Uitheimse soorten rivierkreeften'. Zie pag. 59.

Aziatische duizendknopen

Invasieve soorten van deze groep die in de Provincie Utrecht voorkomen:

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Op de Unielijst ja/nee
Japane duizendknoop	<i>Fallopia japonica var. japonica</i>	Nee
Sachalinse duizendknoop	<i>Fallopia sachalinensis</i>	Nee
Boheemse of Bastaardduizendknoop	<i>Fallopia x bohémica</i>	Nee

Effecten op biodiversiteit/ecosysteem

¹³ Convenant waterplanten d.d. 23 februari 2010, Staatscourant nr. 11341. Dit is een in 2010 gesloten convenant tussen LNV/De Unie van Waterschappen en de brancheorganisaties voor tuincentra (Tuinbranche Nederland), voor kwekers (Vereniging van Vasteplantenkwekers) en voor de aquariumhandel (Divebo). Met de komst van de exotenverordening en de Unielijsten is dit convenant vervallen.

De Aziatische duizendknopen zijn zeer invasief en hebben het vermogen zich te vestigen op een groot aantal bodemtypes en binnen diverse leefmilieus. De Japanse duizendknoop is de bekendste soort van de drie. Door het vroege uitlopen, de snelle lengtegroei en de vorming van een nagenoeg gesloten bladerdek wordt de overige vegetatie geheel overgroeid en op de duur verdrongen. Ook het aantal soorten en de biomassa aan ongewervelde dieren (o.a. bosmieren, vlinders en insecten) wordt lager als Aziatische duizendknopen de groeiplaats domineren. Vooral als de Aziatische duizendknopen weten binnen te dringen in natuurlijke biotopen zoals beek- en rivieroeveren heeft dit een nadelig effect op de biodiversiteit. Aziatische duizendknopen kunnen door hun groeiwijze een bedreiging vormen voor graslanden en ruigtes en droge en natte alluviale bossen. Deze soorten beïnvloeden hun standplaats door het vastleggen van organisch materiaal en voedingsstoffen. Doordat de Aziatische duizendknopen in de provincie Utrecht vooral op locaties staan waar sprake is van 'gewoelde grond' (met doorgans weinig bijzondere natuurwaarden), valt op provincieschaal de invloed op de biodiversiteit, dat wil zeggen op Natura 2000-waarden, wezenlijke NNN-waarden en -kenmerken en op aandachtsoorten) nu nog mee. Plaatselijk staat de soort echter al in natuurterreinen (mond. med. Natuurmonumenten).

Overige effecten

Aziatische duizendknopen kunnen grote schade veroorzaken aan funderingen, verhardingen, infrastructuur, rioleringen en drainagebuizen. De planten hebben geen moeite om door zwakke plekken in asfalt, beton of metselwerk heen te groeien en daarbij steen of hout aan de kant te drukken.

Aziatische duizendknopen die in bermten groeien ontnemt automobilisten het zicht waardoor extra gemaaid moet worden, wat extra kosten met zich meebrengt. Ook veroorzaakt de planten economische schade bij jonge aanplant in de bosbouw. Door het wegconcurreren van de (gras)vegetatie op dijken, oevers en andere taluds kunnen Aziatische duizendknopen de stabiliteit daarvan ondermijnen.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soorten

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	x
Natura 2000 - doelen	mogelijk
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	
Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen, erosiebestendige dijkbegroeiing, betonnen en stenen constructies en asfaltwegen.	x
Volksgezondheid	
Economie	x
Recreatie	

(Landelijke) ambitie

Omdat deze soorten niet op de Unielijst staan, is er voorlopig geen landelijke ambitie. De NEPROM (Vereniging van Nederlandse Projectontwikkelingsmaatschappijen) heeft de Minister van LNV echter in september 2018 gevraagd de mogelijkheden van een handelsverbod te verkennen, de Japanse duizendknoop op de Unielijst te laten plaatsen (indien mogelijk) en, om met andere stakeholders, in te zetten op een gezamenlijke en uniforme aanpak om verspreiding van de Japanse duizendknoop te voorkomen. De Minister wil daarover in gesprek met NEPROM. In de aangenomen motie 52 van PS over invasieve exoten (PS 9 juli 2018 Kadernota 2019-2022 en de Voorjaarnota 2018) is de Utrechtse ambitie als volgt verwoord: "dat voor een aantal soorten, waaronder de Japanse Duizendknoop, autonoom Utrechts beleid kan worden ontwikkeld waarvoor coördinatie met Rijk en IPO niet nodig is". Voorgesteld wordt in dit programma om voor de Aziatische

duizendknopen dezelfde strategie te volgen als voor de wèl aangewezen, wijd verspreide artikel 19b-soorten: in de eerste plaats moet verdere verspreiding worden voorkomen.

Voortgang/knelpunten

De Japanse duizendknoop komt oorspronkelijk uit China, Japan, Taiwan en Korea; de Sachalinse duizendknoop van het eiland Sachalin (Rusland) en uit het noorden van Japan. De Boheemse of Bastaardduizendknoop is de kruising tussen deze twee soorten. De Sachalinse en Boheemse duizendknoop zijn in Nederland minder algemeen dan Japanse, deze duizendknopen zijn daarom minder als grote plaag in beeld. De effecten op de biodiversiteit en economie zijn dezelfde. De Japanse duizendknoop is inmiddels in heel Nederland wijd verspreid en dus ook in de provincie Utrecht.

Een kwekerij in Leiden is vanaf 1848 de meest waarschijnlijke bron geweest van de meeste, zo niet alle, Europese *Fallopia japonica* var. *Japonica* (Japanse duizendknoop). De eerste waarneming in de Nederlandse natuur was in 1886. Pas na 1950 is de plant op grote schaal verwilderd en inmiddels komt de soort in heel Nederland wijd verspreid voor.

Door het uitgebreide systeem van diep groeiende wortelstokken die in leven blijven als het bovengrondse deel van de plant wordt verwijderd, de grote groei-kracht en de relatief grote weerbaarheid tegen bestrijdingsmiddelen is Japanse duizendknoop moeilijk te verwijderen op plekken waar de plant zich goed heeft gevestigd. Stengel en wortelstokken breken makkelijk in kleine delen. Zeer kleine fragmenten van de wortelstokken en stengeldelen met een knoop kunnen weer uitgroeien tot een nieuwe plant, zelfs als die ogenschijnlijk verdroogd of 'dood' zijn. Verspreiding van de plant vindt dan ook vooral plaats door menselijk handelen, namelijk dat stengeldelen en delen van de wortelstokken worden verspreid bij het maaien. Daarnaast is het transport van grond met daarin (fragmenten van) wortelstokken een belangrijke bron van verspreiding. Wortelstokken en stengels breken gemakkelijk. Een andere bron van verspreiding is het dumpen van tuinafval. De plant kan ook gemakkelijk door stromend water verspreid worden. Vegetatief kan de plant zelfstandig uitbreiden door zijwaartse wortelgroei, maar hierbij worden geen grote afstanden overbrugd. Natuurlijke geslachtelijke voortplanting en zaadverspreiding vindt voor zover bekend (nog) niet plaats omdat vrijwel alle planten alleen vrouwelijke bloemen bevatten en de bloemen zodoende niet bevrucht worden. De mens is dus de belangrijkste verspreider, vooral dankzij 'regulier maaien' en 'regulier grondverzet'. Dit verklaart ook het dikwijls lijnvorming voorkomen in weg- en spoorbermen. Op sommige gronddepots zijn de duizendknopen volop aanwezig (als plant of onzichtbaar als wortelstok), met als gevolg dat wanneer die grond wordt verplaatst en toegepast er vaak automatisch een nieuwe 'duizendknopen-haard' ontstaat. Sommige opdrachtgevers in de weg- en waterbouw waaronder gemeenten, eisen inmiddels 'schone grond verklaringen' van aannemers, maar dit brengt hoge kosten met zich mee.

Beheer is altijd arbeids- en kostenintensief en vereist een lange adem. Regelmatig maaien leidt niet tot het verdwijnen van de plant en vergroot zelfs de kans op verdere verspreiding (soms is 'niets doen' zelfs beter). Chemische bestrijding in combinatie met maaien gedurende minstens driejaar is mogelijk effectief. Het maaisel moet zorgvuldig worden afgevoerd en de maaimachine moet na elke keer maaien zorgvuldig worden schoongemaakt. Injectie van de stengels met glyfosaat (maximaal 20% oplossing) is effectief; deze toepassing is sinds maart 2018 toegestaan voor professioneel gebruik in openbaar groen en particuliere tuinen, maar wel arbeidsintensief. Gemeente Amersfoort past deze methode toe. Het gebruik van glyfosaat heeft mogelijk schadelijke effecten op bodem(leven) en grondwater. Op kleine, zandige locaties is 3 meter diep afgraven en zeven van de grond een andere optie, of ondieper afgraven en zeven en vervolgens enkele jaren consequent de uitlopers uit diepe worteldelen elimineren (gemeente Zeist past dit toe). Waar afgraven en maaien geen opties zijn, is het afdekken een mogelijkheid, mits er geen hoge obstakels staan. Gemeente Houten past deze beheerwijze toe. Al deze methodes kunnen geheel nutteloos blijken als er in de jaren volgend op de verwijdering geen nacontrole plaatsvindt waarbij eventuele nieuwe uitlopers worden verwijderd (is o.m. in Gelderland gebleken).

De Japanse duizendknoop is een variabele soort die in verschillende vormen voorkomt. De vorm die in Nederland algemeen verwilderd is *Fallopia japonica* var. *japonica*. Dit is een plant waarvan buiten Japan alleen planten met functioneel vrouwelijke bloemen (met steriele meeldraden) worden aangetroffen. Als tuinplant is echter ook *Fallopia japonica* var. *compacta* in de handel (die klein blijft). Dit is een plant, waarvan zowel functioneel mannelijke als vrouwelijke planten bekend zijn. In Nederland zijn recent *mannelijke planten* van Japanse duizendknoop gevonden, die goed uitzierend stuifmeel produceren, ook in de provincie Utrecht. Deze planten bleken een kruisingsprodukt te zijn tussen de twee variëteiten van Japanse duizendknoop var. *japonica* en var. *compacta*. Daarnaast komen mannelijke fertiele planten van de Sachalinse duizendknoop voor, een soort die ook weer kan kruisen met de Japanse duizendknoop. Er is dus een risico dat via de kruisingsvormen alsnog succesvolle bestuiving en zaadzetting oftewel natuurlijke verspreiding gaat optreden. Kruisingsexperimenten onder gecontroleerde omstandigheden leverden namelijk al planten met kiemkrachtige zaden op.

De klein-blijvende variëteit 'compacta' van de Japanse duizendknoop (met soms mannelijke bloemen) wordt door tuincentra nog te koop aangeboden. Daarnaast worden stokken van de Japanse duizendknoop verkocht voor verwerking in bloemstukken, de zogenaamde Polygonumstokken. Deze stokken worden groen (en dus nog levend) verkocht, zodoende kunnen stengeldelen met een knoop weer uitgroeien tot een nieuwe plant, indien de stokken bijvoorbeeld afgevoerd en verspreid worden via GFT.

Acties en maatregelen

1. Continueren van het (met andere provincies, gemeenten en een waterschap) bijdragen aan en participeren in het project om een landelijk bestrijdingsprotocol op te zetten voor de Aziatische duizendknopen. Doel is een landelijk toepasbaar en breed gedragen protocol te ontwikkelen om de verspreiding van Aziatische duizendknopen te voorkomen. Het protocol moet ingaan op hoe nieuwe vestigingen van de Aziatische duizendknopen kunnen worden voorkomen, hoe recente vestigingen kunnen worden bestreden en hoe oudere vestigingen kunnen worden beheerst. Het protocol moet informatie bevatten voor aannemers in grond-, weg- en waterbouw/kabels en leidingen, loonbedrijven die maaiwerkzaamheden uitvoeren, opdrachtgevers van deze partijen (vaak overheden) en voor burgers.
2. Gezamenlijk onderzoeken 'hoe en wat' om te voorkomen dat iedereen afzonderlijk het wiel gaat uitvinden. Overzicht wie doet wat in (onderzoek naar/experimenten in) bestrijdings- en beheersmethoden. Wat werkt goed en wat niet. Deze maatregel is ook in het algemeen geformuleerd (zie 2.1), maar geldt voor de duizendknopen in het bijzonder (is gebleken). Kennis voortkomend uit de vorige maatregel kan hierbij als input worden gebruikt.
3. (Bijdragen aan) voorlichting aan particuliere tuinbezitters (burgers), direct of via gemeenten;
4. Voorlichting aan/overleg met aannemers van bermbeheer, grond-, weg en waterbouw en gronddepothouders, al of niet in samenspraak met de taakgroep invasieve exoten van het IPO.
5. Nadere afstemming van de uitvoering van maatregelen met infrastructuurbeheerders van spoorlijnen, wegen en dijken (ProRail, Rijkswaterstaat, gemeenten en waterschappen).
6. Nader afstemming met Recron in verband met campings;
7. Voorlichting aan/overleg met branchevertegenwoordigers van de tuincentra en handelaren om de handel in Japanse duizendknoop(-producten) verder in te dammen. Al of niet in overleg/samenspraak met de NVWA en het IPO.33
8. Faciliteren dat de NDFP beter kan gaan functioneren als het gezamenlijke databankstelsel met de gegevens van de verspreiding van de Aziatische duizendknopen. Dit geldt zowel voor de inputkant (personen aanmoedigen waarnemingen te plaatsen op het gekoppelde waarneming.nl; veldonderzoekers verplichten waarnemingen op te nemen in de NDFP) als voor de outputkant

(faciliteren dat de stakeholders/opdrachtgevers en in tweede instantie aannemers de kaartgegevens goed kunnen raadplegen).

9. In kaart brengen waar mannelijke fertiele planten van de Aziatische duizendknopen staan in de provincie en er aan bijdragen dat die met voorrang worden geëlimineerd. Eerder zijn deze planten aangetroffen op enkele groeiplaatsen in de Gelderse Vallei. Er zal samenwerking met provincie Gelderland worden gezocht.

Watercrassula

Effecten op biodiversiteit/ecosysteem

Watercrassula kan een zeer dichte vegetatie vormen op oevers en in voedselarme wateren. In de oeverzone en ondiepe delen van relatief voedselarme wateren, zoals vennen, leemputten, zandplaten en duinplassen, worden hierdoor inheemse planten verdrongen. Bij zeer hoge bedekking en biomassa worden wateren mogelijk ook ongeschikt voor amfibieën en vissen. Verschillende Natura 2000-habitattypen worden lokaal bedreigd. Daarnaast zijn van locaties waar Watercrassula dominant is negatieve effecten voor de waterhuishouding en –kwaliteit gerapporteerd, zoals zuurstofloosheid. Watercrassula vormt drijvende matten die ervoor zorgen dat onderwater-planten geen licht meer krijgen. Ook kunnen deze matten zorgen voor zuurstoftekort in het water.

Overige effecten

Het negatieve effect op recreatieve activiteiten (zwemmen, varen, hengelen) en op waterhuiskundige functies, zoals waterafvoer, is beperkt doordat de plant vooral voorkomt in ondiepe, geïsoleerde wateren.

Overzicht van waarden bedreigd door deze soorten

Inheemse soorten	x
Inheemse ecosystemen	x
Natura 2000 - doelen	x
Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen	
Afwatering en aanvoer van water	
Waterkeringen en erosiebestendige dijkbegroeiing	
Volksgezondheid	
Economie	
Recreatie	

(Landelijke) ambitie

Omdat deze soort niet op de Unielijst staat, is er formeel geen landelijke ambitie. Uit het Convenant Waterplanten (ondertekend door LNV) volgt echter dat partijen zich er toe verplichten de biodiversiteit te beschermen en dat de partijen willen voorkomen dat uitheemse plantensoorten zich bij de teelt, importen het verhandelen van water- en moerasplanten in Nederland, naar het oppervlaktewater verspreiden. De Utrechtse ambitie is om verdere verspreiding van deze soort tegen te gaan en waar mogelijk de soort te bestrijden. Dit vooral vanwege de bedreiging die deze soort kan vormen voor bepaalde Natura 2000-habitats en -soorten, voor bepaalde wezenlijke waarden en kenmerken van de NNN alsmede voor bepaalde aandachtsoorten.

Voortgang/knelpunten

Watercrassula komt inmiddels wijdverspreid voor in Nederland. De soort is de laatste jaren

explosief toegenomen, door het hele land maar met name in wateren op de hogere zandgronden en in het duingebied. In de provincie Utrecht is de soort inmiddels al tamelijk wijd verspreid overal ten noorden van de A12 en rondom het Valleikanaal bij Veenendaal. *Watercrassula* heeft een zeer brede ecologische amplitude en komt in tegenstelling tot de meeste andere invasieve waterplanten ook voor in voedselarme milieus. *Watercrassula* is wintergroen. Verspreiding gebeurt door kleine fragmenten en overwinteringsknoppen. Aangezien ook zeer kleine fragmenten snel kunnen uitgroeien is bestrijding erg problematisch. *Watercrassula*-vestiging en uitbreiding wordt bemoeilijkt in ongestoorde vennen met een goed ontwikkelde begroeiing van venplanten, die als succesvolle 'inheemse concurrenten' vestiging en uitbreiding kunnen voorkomen of afremmen. In natuurontwikkelingsgebieden waar de bodem is verstoord, heeft de soort veel betere kansen voor vestiging en uitbreiding. Behalve een potentieel belangrijke verspreidingsvector, draagt ganzenmest ook op andere wijze bij aan invasies van *Watercrassula*. In een gesloten vegetatie van venplanten leidt de nutriëntengift uit de mest tot een verdubbeling van het aantal gevestigde fragmenten. Echter de vestigingskans blijft met 1,5% nog steeds gering. Op een onbegroeide bodem leidt een mestgift tot vergelijkbare stijging van de vestigingskans tot een respectabele 19%! Dit is gebleken uit experimenten. De plantenfragmenten die zich vestigen op een kale bodem kunnen in afwezigheid van concurrenten flink uitgroeien. De voedingsstoffen uit ganzenmest veroorzaken een meer dan twee keer zo snelle groei als bij afwezigheid van ganzen.

Het afdekken met landbouwplastic is nu de meest toegepaste bestrijdingsmaatregel, maar die blijkt op termijn vaak niet goed te werken als die als enige wordt toegepast (plant komt weer terug). Hoopvol zijn het enten van inheemse soorten (oeverkruid, moerashertshooi) op kale bodems om de successie van het gebied te stimuleren en de concurrentiestrijd tussen *Watercrassula* en andere soorten te vergroten. Behalve preventief kan deze maatregel ook na verwijdering van *Watercrassula* worden toegepast, zij het dat die verwijdering zeer arbeidsintensief kan zijn.

Deze plant wordt nog steeds te koop aangeboden door bepaalde handelaren en kwekers. Dit ondanks het feit dat de soort als 'wordt in Nederland niet geleverd aan consumenten' in het Convenant waterplanten was opgenomen. Zie hiervoor noot 11.

Acties en maatregelen

1. Nagaan op welke locaties *Watercrassula* voorkomt en welke beheerders 'probleemhouder' zijn;
2. Gezamenlijk met die beheerders (zie 1.) afstemmen hoe deze soort het beste aangepakt kan worden, op basis van (grotendeels reeds bestaande) overzichten van experimentele maatregelen die elders zijn getroffen en hun effectiviteit. Vooral combinaties en fasering van meerdere maatregelen zijn relevant, waarbij het gaat om het enten van inheemse soorten, afdekken, eventueel plaggen en het zo veel mogelijk 'buiten de deur houden' van ganzen.
3. Samenwerking zoeken met provincie Gelderland, aangezien bepaalde standplaatsen in de Gelderse Vallei dicht tegen de provinciegrens aanliggen.
4. Subsidiemogelijkheden nagaan voor onderzoek en experimentele maatregelen met betrekking tot bestrijding en beheersing van de *Watercrassula*. Subsidie instellen indien de mogelijkheden en effectiviteit als 'succesvol' worden ingeschat.
5. Handelaren en kwekers die deze soort nog te koop aanbieden op internet aanschrijven. Bij voorkeur in samenspraak met de mede-ondertekenaars LNV/NVWA en de Unie van Waterschappen, alsmede met de provincie Gelderland.

Bijlage 5 Begrippenkader en afkortingen

Begrippen

De begrippen staan in alfabetische volgorde.

Begrip	Omschrijving
Artikel 17- soorten	Soorten als bedoeld in artikel 17 EU-Exotenverordening die nog niet in ons land gevestigd zijn. Provincies nemen bij een (poging tot) vestiging direct maatregelen om tot snelle uitroeiing in een vroeg stadium te komen
Artikel 19a – soorten	Soorten als bedoeld in artikel 19 EU-Exotenverordening die aanwezig zijn maar beperkt verspreid. Maatregelen zijn gericht op uitroeiing.
Artikel 19b - soorten	Soorten als bedoeld in artikel 19 EU-Exotenverordening die al in Nederland zijn gevestigd en wijdverspreid. Maatregelen zijn gericht op beheersing.
Aziatische duizendknopen	Niet wetenschappelijke verzamelnaam voor drie invasieve soorten, te weten: Japanse duizendknoop, Boheemse duizendknoop en Sachalinse duizendknoop.
Biodiversiteit	<p>De variabiliteit onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken; dit omvat diversiteit binnen soorten, tussen soorten en van ecosystemen (art. 3 EU-Exotenverordening).</p> <p>Specifiek voor de provincie Utrecht gaat het om de biodiversiteit die aanwezig is binnen Natura 2000-gebieden, KRW-oppervlaktewaterlichamen, in het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en in alle leefgebieden van de aandachtsoorten uit de Natuurvisie (inclusief rode lijst-soorten).</p>
Efflux	Uitstroom
EU - Exotenverordening	Europese verordening 'Preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten' (nr. 1143/2014), inwerkingtreding 1 januari 2015.
Fertiel	vruchtbaar
Influx	instroom
Invasieve exoten	Dieren, planten en micro-organismen die

Begrip	Omschrijving
	door menselijk handelen in een nieuw gebied terechtkomen (zoals Nederland) en die door vestiging en verspreiding schade kunnen veroorzaken. Ze kunnen inheemse soorten wegconcurreren, opeten, infecteren of zich ermee vermengen en ecosystemen veranderen.
Maatregelen	Alle benodigde acties die rechtstreeks bijdragen aan de uitroeiing van een invasieve soort dan wel aan de afname van de verspreiding en van de schadelijke effecten van een invasieve soort.
Natura 2000	Europees ecologisch netwerk dat bestaat uit de speciale beschermingszones zoals bedoeld in de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn.
Natura 2000-gebied	Gebied dat door het bevoegd gezag van een lidstaat is aangewezen als speciale beschermingszone, ter uitvoering van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn.
Natuurnetwerk Nederland	Samenhangend landelijk ecologisch netwerk (voorheen: Ecologische hoofdstructuur) waarin de natuur actief wordt beschermd en zo nodig hersteld (art. 1.12 Wnb)
Rode Lijstsoorten	Lijsten met vogel- en diersoorten die met uitroeiing worden bedreigd of speciaal gevaar lopen. De lijsten worden op alle niveaus vastgesteld (provinciaal, nationaal, Europees en internationaal) en periodiek geactualiseerd.
Stakeholders	Partijen die om verschillende redenen (belangen) te maken hebben met en/of betrokken zijn bij (de gevolgen van) invasieve exoten.
Uitheimse soorten of exoten	Soorten die van nature niet in de E.U. thuishoren.
Unielijst	De lijst met invasieve exoten die zijn aangewezen op EU niveau. De lijst bestaat uit (de bijlagen bij) uitvoeringsverordeningen. Per 1 januari 2019 zijn dat er 2, te weten nr 1141/2016 (37 soorten) en nr. 1263/2017 (12 soorten).
Utrechtse lijst	Lijst met invasieve exoten die binnen de provincie Utrecht (dreigen) voor te komen en die uitgeroeid of beheerd (zullen) moeten worden, maar die niet door de minister van LNV zijn aangewezen.

Afkortingen

Afkorting	Voluit
BACVP	Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland
FBE	Faunabeheereenheid
IPO	Interprovinciaal Overleg
KRW	Kaderrichtlijn Water (EU)
NDFP	Nationale Databank Flora en Fauna
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NVWA	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (inspectiedienst van LNV)
TBO	Terreinbeherende organisatie (bijv. Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten)
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
Wnb	Wet natuurbescherming

Bijlage 6 Literatuurverwijzingen (excl. regelgeving)

In chronologische volgorde

Wie	Wat	Jaar
Rijk en provincies (IPO)	Bestuursakkoord Natuur = het geheel aan afspraken uit het onderhandelingsakkoord decentralisatie natuur (2011), de aanvullende afspraken (2011) en de uitvoeringsafspraken (2012)	2011 en 2012
Rijk en provincies	Natuurpact ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland	2013
PS Utrecht	Bodem-water-milieuplan 2016-2017	7 december 2015
PS Utrecht	Beleidskader Wet natuurbescherming Provincie Utrecht	2016
Focusgroep Beheer	Masterplan uitroeiing en beheersing Unielijstsoorten. De Focusgroep Beheer bestaat uit vertegenwoordigers van provincies, EZ, NVWA, RWS, UvW, VBN en Natuurmonumenten.	2017
GS Utrecht	Realisatiestrategie natuurvisie 2018 - 2027	December 2017
PS Utrecht	Natuurvisie Provincie Utrecht	2016
PS Utrecht	Motie 52 'Invasieve soorten' (Kadernota 2019-2022 en Voorjaarnota 2018)	9 juli 2018
GS gedeputeerde Maasdam van Utrecht	Marsroute invasieve exoten (2018RGW100)	10 september 2018